د اروا پوهنې

لنډ تاریخ

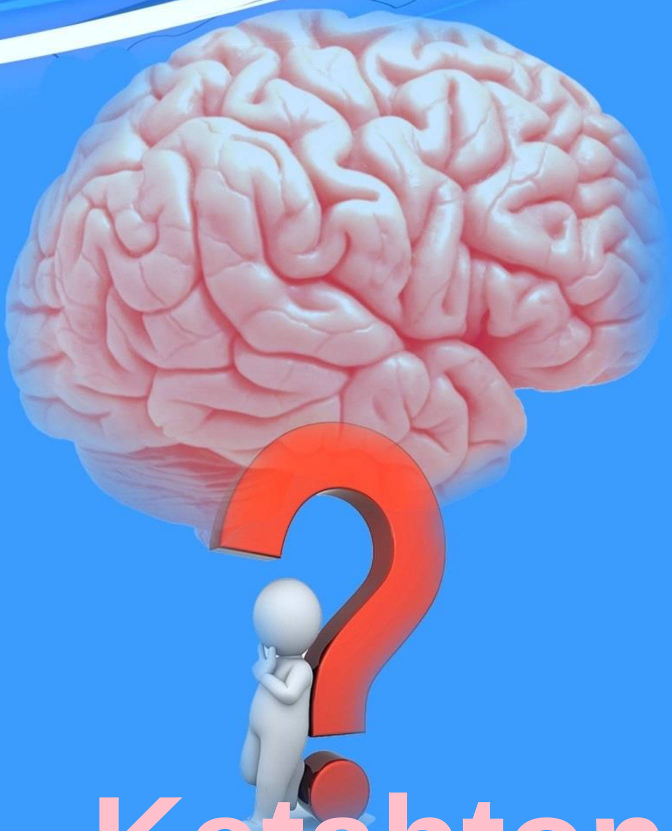

Ketabton.com

مؤلف: مصطفی صفا

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اروا پوهنې
لنډ تاریخ

مؤلف مصطفی صفا

۱۳۹۳ هـ ل

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اروا پوهنې لنډ تاریخ

مؤلف: مصطفی صفا

انتشارات جهان اسلام

۰۷۰۷۰۷۰۱۱۴

پته: کوټه سنګي، کابل – افغانستان

1jahan.islam@gail.com

د کتاب نوم:	**د اروا پوهنې لنډ تاریخ**
مؤلف:	مصطفی صفا
د چاپ وار:	لومړی
د چاپ کال:	۱۳۹۳هـ ل منی
د چاپ شمیر	۱۰۰۰ زر ټوکونه
د پښتی سکښت	د انتشارات جهان اسلام اداره
کمپوز:	په خپله مؤلف
خپرندوی:	**انتشارات جهان اسلام**
قیمت:	۱۰۰ افغانی

ددغه کتاب د چاپ او خپراوي ټول حقوق له «انتشارات جهان اسلام» خپرندویې ټولنې او ښاغلي مؤلف سره خوندي دي

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیک لړ

سرلیک .... مخګڼه

1. د ارواپوهنې لنډه پېژندنه.. ۵
2. په فلسفه کې د ارواپوهنې څرکونه.. ۷
3. په فیزلوژۍ کې د ارواپوهنې څرکونه..................................... ۱۶
4. په رسمي ډول د ارواپوهنې منځته راتګ................................ ۲۰
5. د ارواپوهنې دوه مکتبونه د مبارزې په حال کې ۲۲
6. د ارواشننې مکتب ارواپوهنې ته څه ورکړل؟ ۳۶
7. سلوک پالنه د ارواپوهنې په تاریخ کې یو بل ګام........................ ۴۹
8. ګشتالت پالنه د ارواپوهنې په خدمت کې ۵۹
9. انسان پالنه د ارواپوهنې د لړۍ بله کړۍ................................. ۷۳
10. شناخت پالنه او د ارواپوهنې نورې لاسته راوړنې ۸۲
11. ویلهلم وونټ.. ۹۰
12. ویلیام جیمز.. ۹۸
13. پاولوف ۱۰۷
14. زیګموند فروید.. ۱۱۵
15. جان واټسن... ۱۲۹
16. بي. اف. سکینر.. ۱۳۷
17. آلفرډ آدلر ۱۴۵
18. آبراهام مازلو.. ۱۵۳
19. کارل یونګ... ۱۶۲
20. کارل راجِرز ۱۷۲
21. ماخذونه... ۱۸۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اروا پوهنې لنډه پېژندنه

د اروا پوهنې یا Psychology کلمه په مستقیمه توګه له یوې یوناني اصطلاح Ψυχολογία څخه اخیستل شوې ده؛ دغه اصطلاح له دوو کلمو ψυχή او λόγος څخه چې انګلیسي بڼه یې«Psyche او Logos» ده، جوړه شوې ده؛ چې د «د روح د مطالعې» یا په انګلیسي کې
«Study of Soul » معنا ورکوي. خو د پام وړ ټکی دا دی، چې د Psyche کلمه «په یوناني کې: ψυχή» په غوڅ ډول د «روح» چې په انګلیسي کې ورته «Soul » وایي معنا ښیندي، خو دا چې د اوسنۍ اروا پوهنې د مطالعې ساحه «روح » نه، بلکې «ذهن» یا په انګلیسي «Mind» دی، نو په دې اساس د غلطې مشهورېدنې پر اساس په انګلیسي کې د یوناني د Psyche کلمه تقریباً د «Mind » معادل نیول کېږي.) له ویکیپېډیا wikipedia څخه

هېره دې نه وي، چې دغه لغوي تېروتنه وروسته له انګلیسي څخه په عربي، پارسي او پښتو ژبو کې هم راتکرار شوې او مشهوره شوې ده. په دې بنسټ اروا پوهنه، د روح څېړنه نده، د ذهن او کړو وړ څېړنه ده. الله (ج) هم په خپل عظم الشانه کلام کې فرمایلي، چې د روح پر بشپړ ماهیت له الله (ج) څخه پرته بل څوک نه پوهېږي.

اروا پوهنه د انسان د سلوک، رفتار، چال چلند او ذهني عملیو علمي او تحلیلي مطالعه ده. اروا پوهنه د ځان پېژندنې، بل پېژندنې او له ټولنې او چاپېریال سره د جوړجاړي یوه داسې مهمه کیلي ده. چې له موږ سره د خپلو فعالیتونو په سمون، د ناخوښو او ناسمو غبرګونونو په بدلون او د یوه سالم او متوازن شخصیت په وده کې مرسته کوي.

دا چې د انسان د چال چلند، کړو وړو، په چاپېریال کې د هغو د عمل او عکس العمل او نورو ذهني مسایلو په باب له پخوا څخه ځینې بحثونه په

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوشمېر علومو لکه په فلسفه، لرغوني طب او فیزیولوژۍ کې موجود وو، خو څنګه چې د انسانانو د تاریخي هلوځلو او تجربو په رڼا کې زیاترو علومو اختصاصي بڼه پیدا کړه، همداسې د کړوړو او نورو رواني مفاهیمو لکه «د ادراک، تمرکز، احساس، انګېزې، عاطفې، شخصیت، بېلابېلو هیجاناتو، ذهني انځورونو، فردي اړیکو او د نورو باطني او نه حس کېدونکو پدیدو» مطالعې هم د انسانانو په منځ کې د یوې ځانګړې پوهې په توګه ځان راڅرګند کړ او د ارواپوهنې په نوم یې شهرت پیدا کړ.

ددغې نوې پوهنې په رامنځته کولو او هغو ته په پراختیا ورکولو کې ډېرو پوهانو هلې ځلې کړې دي، چې تر ټولو لومړی یې د الماني فیزیولوژېست «**ویلهلم وونټ**» دی، چې په ۱۸۷۹م کال کې یې د «**لایپزیک**» په پوهنتون کې د ارواپوهنې لومړنی ازموینتون «لابراتور» رامنځته کړ او په دې سره یې ددغه علم لومړني بنسټونه په پښو ودرول. ترده وروسته د نړۍ په ګوټ ګوټ کې د ارواپوهنې لپاره نورو پوهانو زیار واېست او په دغه برخه کې یې زیات شمېر اثار او افکار رامنځته کړل، چې په راتلونکو پاڼو کې به په لنډ څه تفصیل ورباندې وغږېږو. هیله ده چې د ارواپوهنې د تاریخي بهیر په څو شېبو مو ورګډ کړی شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په فلسفه کې
د اروا پوهنې څرکونه

د فلسفې لفظ د یونانې د Philien له لغت څخه چې د یوه شي د خوښولو او ګرانولو معنا ورکوي او د Sophia چې د عقل او پوهې معنا ورکوي، اخیستل شوی دی. د دواړو لفظونو له ترکیب څخه د علم خوښوونکی یا پوهندوست مفهوم څرګندیږي. «فلسفه، محمد نادر ایوبي، ۷مخ»

فلسفې ته د علومو د مور خطاب هم شوی دی. په لرغونو زمانو کې به چې کوم سړی په ټولو مروجو علومو لاس بری ؤ، هغه ته به فیلسوف ویل کېده. هغه مهال د طبیعیاتو، ریاضیاتو، اخلاقیاتو او نورو سیاسي او اجتماعي مسئلو په هکله فکرونه، نظرونه او لیکنې فلسفه بلل کېدل. موږ چې نن سبا د ارسطو، سقراط، افلاطون، فیثاغورث، اپیکور، کنفوسیوس، امپدوکلس، ډیوژن، سنټ پل او نورو نومونه اخلو، دا د همغه وختونو د فلسفې رهبران دي، چې تر میلاد مخکې یې د ژوند او نړۍ په باب ژور فکرونه کړي او په خپلو څرګندونو سره یې د بېلابېلو انساني علومو بنسټونه ایښي دي.

موږ که د اوسنۍ اروا پوهنې په زیاتره مسایلو لکه تفکر، ادراک، انګېزې، حافظې، هیجانونو او نورو باندې د انسانانو له خوا په لومړنیو ورکړل شویو نظرونو پسې څېړنه کوو، نو تر هرڅه د مخه مو د پورته یادو شویو فیلسوفانو نومونه او کارونه مخې ته راځي. ښایي همدا لامل وي، چې اوسني څېړونکي د اروا پوهنې تېرمهال یا ګذشته ډېره اوږده او لرغونې او تاریخي سابقه یې لنډه او معاصره ګڼي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

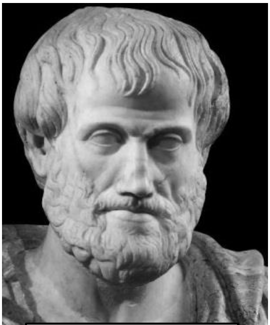
د ارسطو مجسمه

موږ د مثال په ډول د لرغونې فلسفې په لمن کې د یونان د نابغه فیلسوف ***ارسطو*** «۳۸۴-۳۲۲ق م» هغو نظریاتو ته تم کېږو، چې د ځینو اروا پوهنیزو موضوعاتو رنګ پکې له ورایه ښکاري. «ارسطو د بشر معلومات له دوو لارو څخه ګڼي. لومړی: هغه معلومات چې د انسان د حسي تجربو له مخې حاصلېږي. دوهم: هغه معلومات چې د انسان د قیاس او حکم د واسطې په سبب میسرېږي. کوم معلومات چې د حواسو له لوري پیدا کېږي جزیات دي، اما هغه معلومات چې پر کُلیاتو شامل وي، د واسطې په سبب ادراک کېږي. په طبیعي شکل سره د انسانانو معلومات د حواسو له لوري شروع کېږي او په تدریج سره پر کُلیاتو معلومات پیدا کوي...»

روحیات، ۱۰۴مخ

ارسطو په یوه کتاب چې د روح په اړه یې لیکلی دی، دغه ډول زیاتې څرګندونې پکې لیدل کېږي. د ارسطو ترڅنګ د هغه وخت ځینو نورو فیلسوفانو هم د انسان پر ذهني او رواني چارو باندې یو لړ بحثونه کړي دي، خو څرنګه چې د فلسفې دغه لومړنی بهیر تر میلاد پښنه را اړوي او تر پنځلسمې میلادي پېړۍ پورې د یونان د فلسفې سبک او اغېزې له ځانه سره راوړي، نو تر دغه وخته پورې هرڅه د علومو د یوه مخلوط په بڼه مخ پر وړاندې راځي.

(ددغو پېړیو یوه ځانګړنه دا ده، چې په هغو کې کلیسا په علمي مرکزونو واکمنه وه، په دغه دوران کې فلسفه هغو علومو ته ویل کېده، چې د کلیسا له خوا تدریسېدل او په هغو کې منطق، الهیات، اخلاق، سیاست، د ژبې قواعد، د معاني او بیان بحثونه او ځینې داسې طبیعیات او کلیات شامل وو، چې کلیسا ته د منلو وړ وو.) فلسفه څه ده؟ عبدالرحیم درانی، ۱۳مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو څرنګه چې له پنځلسمې میلادي پېړۍ را په دې خوا په فلسفه کې بدلونونه راغلل او زیات شمېر فیلسوفان لکه توماس من، تامس هابز، رنه دکارت، جان لاک، بارخ سپینوزا، جارج برکلې، ټوماس مور، فرانسیس بیکن، امانویل کانټ او نور رامیدان ته شول او د خپلو زمانو په نویو موضوعاتو یې بحثونه وکړل. له همدې امله اوسنۍ اروا پوهنه هم د لرغونې زمانې د فلسفې په پرتله د پنځلسمې میلادي پېړۍ نه را په دې خوا فلسفې څخه زیات اغېز موندلی دی.

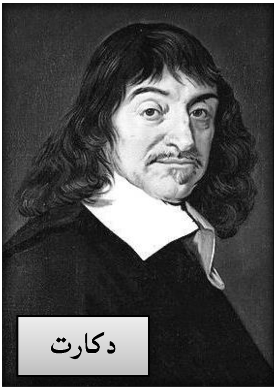

ددغو فیلسوفانو په ډله کې لومړنی سړی ***دکارت*** «۱۵۹۶م–۱۶۵۰م» دی، چې د اروا پوهنې په برخلیک باندې یې اغېز پرېښودی، که څه هم له دکارت څخه کابو ۲۰۰ کاله وروسته هم اروا پوهنه له فلسفې را جلا شوې نه وه، مګر د نوموړي یو شمېر نظریات د راوروسته اروا پوهانو لپاره د خوځښت او ارزښت وړ وو.

د دکارت له خوا د ذهن او بدن د مسئلې راسپړل، هغه څه وو، چې له شکه پرته د اروا پوهنې د تحول په تاریخ کې د الهام وړ واقع شول. تر دکارت وړاندې پېړۍ پېړۍ پر دغه موضوع باندې چې ایا ذهن او بدن یا رواني نړۍ او مادي نړۍ یو له بله جدا شیان دي؟ بحث او خبرې اترې کېدې، چې پایله یې د دوه اړخه نظریې ټاکل وو، یعنې د هغوی په باور ذهن او بدن متفاوت طبیعت لري او سره بېل او جلا دي. خو دغې څرګندونې هم یو لړ پوښتنې را پیدا کړې وې، چې ایا دغه دواړه پر یو او بل باندې کوم تاثیر اچوي او که له یو او بل څخه مستقلې چارې ترسره کوي؟

دکارت دغه موضوع تائید کړه، چې ذهن او بدن دوه مختلف عناصر دي، مګر د یوه نظر په وړاندې کولو سره یې ددغو دواړو عناصرو ترمنځ داړیکو په

(c) ketabton.com: The Digital Library

اړه له دودیزو نظریاتو څخه سرغړونه وکړه. ده وویل: «سمه ده، چې ذهن پربدن تاثیر اچوي، مګر د بدن تاثیر پر ذهن باندې تردې لوی دی، چې تر اوسه یې تصور کېده. د ذهن او بدن ترمنځ اړیکې یوطرفه یا یو اړخیزې نه دي، بلکې یو دوه اړخیزه تعامل دی.» تاریخ روانشناسي نوین، ۵۴مخ

د **دکارت** په باور «ذهن غیر مادي دی، یعنې له کومې فزیکي مادې څخه نه دی تشکیل شوی. همداراز په تفکر او هوښیارۍ باندې قادر دی، چې موږ ته په بهرنۍ نړۍ پورې اړونده پوهه ترلاسه کوي. ذهن د مادې هېڅ ډول ځانګړتیا نه لري، د ذهن تر ټولو مهمه ځانګړتیا د تفکر کولو وړتیا ده، چې همدغه خصوصیت هغه له مادي جهانه جلا کوي. څرنګه چې ذهن د فکر، درک او ارادې درلودونکی دی، نو باید په داسې ډول پر بدن اغېز پرې باسي، چې په بدل کې له هغو څخه هم اغېز راخپل کړي. د مثال په ډول کله چې په ذهن کې دا تصمیم راپورته کېږي، چې له یوه ځای څخه بل ځای ته ولاړ شي، نو دغه تصمیم د غړو او بدني اعصابو په وسیله د اجرا مرحلې ته داخلېږي. همداراز کله چې بدن د نور یا تودوخې په وسیله تحریک شي، ذهن ددغو حسي او تحریکي مسئلو پېژندنه او تحلیلونه کوي او مناسب ځواب ورته ټاکي.» هماغه اثر، ۵۷مخ

دکارت په خپلو لیکنو کې د افکارو او تصوراتو، یوه بېله طریقه مطرح کړه، چې وروسته یې د نوې اروا پوهنې په بهیر ژور تاثیرات پرېښودل، ده وویل: «ذهن دوه ډوله تصورات منځته راوړي: اشتقاقي تصورات او فطري تصورات.

اشتقاقي تصورات هغه دي، چې په مستقیم ډول د یوه بهرني محرک لکه د یوه غږ له اورېدلو یا د کومې ونې د منظرې په لیدلو سره په ذهن کې رامنځته کېږي.» **دکارت** د شیانو د درک کولو او پېژندلو په پروسه کې د انسان فکري عملیې ته د لومړیتوب ارزښت ورکوي. دی وایي: «پوهېږم چې له خپل فکر پرته بل شی نه شم پېژندلی. که موضوع له مادې څخه شروع کړو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

د یو شمېر مرحلو څخه بشر تېر شوی وي، ښايي د نړۍ ته لومړنی او ساده تصور او ګومانونه په ذهن کې ورته پیدا شوي وي...

د یو شمېر مرحلو څخه بشر ته ورسېږو، ښايي د نړېوالي له اړیکو د منطقو تر اغېز لاندې هم فکر مادي وبولو، اما موږ یوازې د فکر له لارې ماده پېژنو او یوازې فکر دی، چې په مستقیم ډول پېژندل کېږي.» فلسفه، ۴۶۱مخ

د کارت **فطري تصورات** هغه تصورات بولي، چې د حواسو او بهرنۍ نړۍ د اشیاو له مخامخ کېدنې څخه نه رامنځته کېږي، بلکې یوازې له ذهن او شعور څخه سرچینه اخلي، د مثال په ډول د خدای

د کارت په اند د همدغو فطري او ذاتي تصوراتو له ډلې څخه دی. نوموړی په دې اړه زیاتوي: «زما په ذهن کې د یوه کامل وجود تصور شته، څرنګه چې زه ناقص یم، نو د هغه تصور یا فکر سرچینه زه نه یم، نو هرومرو کامل وجود شته، چې د همدې فکر سرچینه ده او هغه کامل وجود د خدای(ج) دی.» هماغه اثر، ۴۵۹مخ

د کارت د فطري تصوراتو نظریې، وروسته په اروا پوهنه کې د ګشتالت پر مکتب اغېز وکړ او هلته یې د فطري لیدنې نظریه چې وایي: «زموږ ادراکي ځواک ذاتي او فطري دی، نه اکتسابي» راوپنځوله.

❖ ❖ ❖

تر ***دکارت*** وروسته کوم فیلسوف چې کارونه یې د نوې اروا پوهنې لپاره د اهمیت وړ وو، (***جان لاک***) «۱۶۳۲م-۱۷۰۴م» دی. په دې ډګر کې د نوموړي د سپینې لوحې نظریه خورا زیات شهرت لري. ***لاک*** وایي:

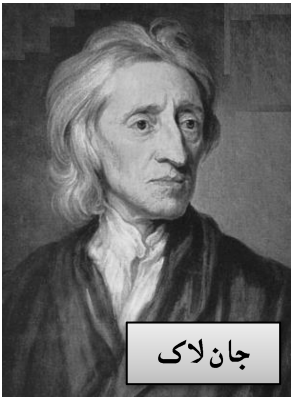
جان لاک

«ذهن د زوکړې په وخت کې لکه کاغذ داسې سپین وي او د هر ډول خصوصیت او تصور څخه خالي وي... دا چې څه ډول بشري ذهن د معنا څښتن ګرځي، یوازې تجربه دغه کار ترسره کوي، دا ځکه چې زموږ ټولې پوهنې پر تجربو ولاړې دي، ټولې معانۍ د احساس یا تفکر په واسطه حاصلېږي. احساسونه په خپله جسماني دي، د هغو ذهني

(c) ketabton.com: The Digital Library

نتیجه ادراک دی، چې د ذهن لومړی قوه ده.» روحیات، ۲۲۱مخ

د ***جان لاک*** **په نظر: «د انسان عقل ارثي نه دی او د زیږېدو پر وخت د ښو او بدو په اړه فطري معلومات، د دوزخ او جنت په اړه خبرتیا نه لرو، بلکې دا ټول معلومات وروسته، د هغو تجربو له امله چې ذهن یې د حواسو له لارې زده کوي ترلاسه کوو... د حسي تجربو ترلاسه کول، د لیدلو، اورېدلو، بویولو، لمس کولو، د هغه کتاب متن دی، چې د ذهن پر تخته له زیږون څخه ترمړینې پورې لیکل کېږي. دا پوهېدل د خاطراتو په څېر په ذهن کې راټولېږي، وروسته په فکر بدلون مومي او د عقل په نوم زیاتېږي. په دې توګه عقل یوازې د مادي نړۍ غبرګون دی، چې د حواسو له سوریو څخه پرذهن خپرېږي. ذهن له مادې پرته د بل څه درک نه شي کولی، ځکه دا یوازې ماده ده، چې حس اغېزمنوي. سربېره پردې خلک نړۍ په بېلابېلو بڼو ویني، دا ځکه چې زموږ حواس که څه هم یو ه بڼه لري، خو په بېلابېلو بڼو کې له نړۍ سره مطابقت لري.»** په فلسفه کې تلپاتې پېښې، ۱٦۳مخ

جان لاک **د عقل، درک، تصور او خاصیت په باب وایي: «کوم شی چې عقل ته داخلېږي، تصور یا معنا او مفهوم دی، مګر کومه قوه چې په شیانو کې موجوده ده او زموږ په ذهن کې تصور پیدا کوي، خاصیت دی. مثلاً سپینوالی د بشر په ذهن کې مفهوم، معنا او تصور دی، مګر په واوره کې خاصیت دی.»** روحیات، ۲۳۲مخ

د جان لاک زیاترو افکارو د نوې اروا پوهنې په تاریخ کې خپل تاثیرات درلودلي دي. په ځانګړي ډول دده یو اثر چې «د انسان د فهم او پوهې په اړه» نومېږي او ده یې په لیکلو ۲۰ کلونه کار کړی ؤ، زیات ستایل شوی دی.

❖ ❖ ❖

د فیلسوفانو په ډله کې بل هغه فیلسوف چې نوې اروا پوهنې ته ګټور واقع شوی، ایمانویل کانټ «۱۷۲۴م-۱۸۰۴م» ګڼل شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کانټ خپل افکار د جان لاک په مخالفت کې وړاندې کوي. نوموړی د ذهن، حواسو او درک په اړه وايي: «موږ خپل معلومات د حواسو له لارې يوځل او په بشپړه توګه نه شو ترلاسه

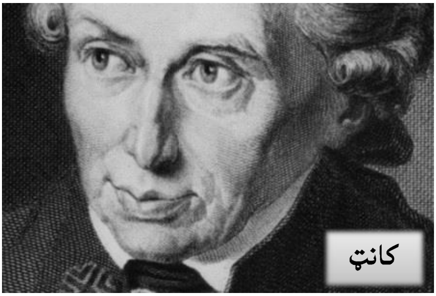

کولی. ذهن د يو لړ فکري اغېزو نوم نه دی... د لاک دا عقيده چې له حسي تجربو پرته د پوهې ترلاسه کول ګرانه خبره ده، اشتباه کوي. ذهن يوازې د ليد او تجربو مجموعه نه ده، بلکې د هغو هادي او نظم ورکوونکی هم دی... ذهن موږ ته هغه توانايي رابښي، ترڅو پاشلو ليدنو او بې موخو تجربو ته د منظمو معلوماتو بڼه ورکړو او شخصي او خبري درک او پوهاوی په ټوليزه او عمومي پوهه بدل کړو...» په فلسفه کې تلپاتې پېښې، ۲۱۶مخ

کانټ بل ځای وايي: «محسوسات په خپله سره يوځای کېږي، ترتيبېږي او په ادراکو بدلېږي... خو ټول محسوسات په مدرکاتو نه بدلېږي، بلکې هغه محسوسات چې زموږ له غرض سره جوړښت کوي په مدرکاتو اوړي. مثلاً ساعت هره ګړۍ ټک ټاک کوي، مګر موږ تل هغه نه اورو، بلکې هغه يې اورو، چې زموږ له تقاضا يا غرض سره سمون لري. يا هغه مور چې د خپل کوچيني زانګو ته خوب وړې وي، د شاوخوا له آوازونو څخه ناخبره وي، اما که کوچينی يې کوم حرکت وکړي فوراً ويښېږي.» روحيات، ۲۴۸مخ

کانټ د انسان په پوهنيزه پروسه کې د حواسو په پرتله ادراکو ته زيات ارزښت ورکوي. دی وايي:(يو ناپوه انسان نړۍ ته داسې ګوري لکه شکسپير«د انګلستان نابغه ليکوال او متفکر» چې ورته کتل او د دوی ترمنځ توپير دا دی، چې شکسپير کولی شول، چې خپلو ليدنو ته سر او سامان ور وبښي او هغه په معنا لرونکې او ښايسته بڼه انځور کړي. ځکه نو

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ باید د فهم او درک پرځواک زور راوړو او حواسو ته لږ اهمیت ورکړو. حواس موږ ته ظاهري نړۍ راښیي، خو د درک ځواک مو هغه حقیقت ته بیایي، چې د ظواهرو په ماورا کې پټ دی.)

په فلسفه کې تلپاتې پېښې، ۲۱۷مخ

موږ که چېرې د کانټ د پېړۍ د ځینو نورو فیلسوفانو لکه **جارج برکلې**، **ډېوېډهیوم**، **ډېوېډهارتلي**، **جیمزمیل** او نورو افکار مطالعه کړو، نو ګڼ اروا پوهنیز توکي پکې موندلی شو، چې دغه توکي په خپل وار سره په دې دلالت کوي، چې اروا پوهنه او اروا پوهنیز موضوعات له ډېرې پخوا نه د فلسفې په پاڼو کې په غیرمستقله بڼه موجود وو.

❖ ❖ ❖

د نولسمې میلادي پېړۍ په فیلسوفانو کې چې نظریاتو یې په اروا پوهنه په ځانګړي ډول په امریکا کې د اروا پوهنې د عمل د مکتب د پلویانو پر عقایدو او افکارو تاثیر درلود، یو هم انګلیسی فیلسوف **هربرټ سپنسر** «۱۸۲۰م- ۱۹۰۳م» ؤ. **سپنسر** چې د «لومړنی مبادی»، «د مدنیت د اصولو علم» او «داخلاقو اصول» په نومونو کتابونه یې ډېر مشهور دی؛ په ۱۸۸۲م کال یې چې ۶۲ کلن ؤ، امریکا ته سفر وکړ. دا هغه وخت و، چې دده فلسفي نظام دده تر دغه سفر ۲۰ کاله مخکې د امریکا پوهنتونونو ته مخه کړې وه. دی چې کله امریکا ته ورسېد، د یوه ملي قهرمان په توګه ورنه استقبال وشو. په نیویارک کې وتلي میلیاردر او د امریکا د فولادو د صنعت څښتن «**اندروکارنګي**» په ډېرو ښو مراسمو کې د **سپنسر** هرکلی او درناوی وکړ. په دې توګه **سپنسر** د امریکا په علمي او

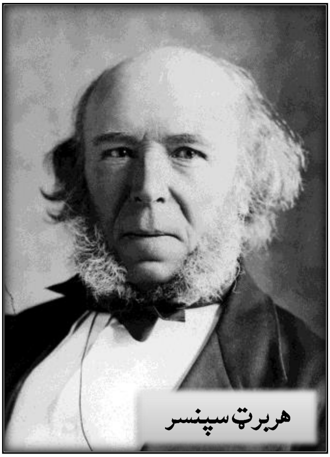

هربرټ سپنسر

(c) ketabton.com: The Digital Library

فرهنګي مرکزونو کې لوی شهرت ترلاسه کړ او په دې ډول يې په امريکا کې د فلسفې او اروا پوهنې په روان وضعيت اغېز وکړ.

سپنسر هم د مخکې يادو شويو فيلسوفانو غوندې په يوشمېر اروا پوهنيزو مسايلو لکه پر ذهن، **حافظه**، **عقل**، درک او نورو باندې خبرې اترې لري. دده په اند: «ذهن او تفکر يو د بل د چارو د رابطې او نسبت څخه عبارت دی.»

سپنسر په خپلو څرګندونو کې هوش، غريزې، **عقل**، ذهن او تصور ته يوله بل سره اړيکه ورکوي او د هغوی د ځانګړو ماهيتونو په هکله خپل نظريات وړاندې کوي. نوموړی ليکي:

«هوش د مشخصو منفصلو قواو او درجو درلودونکی نه دی، بلکې هغه وخت يې ډېره ښه مرحله وي، چې د ناڅرګندو مرحلو ترکيب منځته راوړي. د غريزې او **عقل** ترمنځ خلا موجوده نه ده، مګر اختلاف يې په درجو کې دی. يعنې د غريزې رابطې ساده او پخوانۍ وي، مګر په **عقل** کې موجود روابط، نوي، پېچلي او تړل شوي وي. عقلي عمل يوازې د غريزې ځواب دی، چې د نورو غريزو د ځوابونو په مبارزه کې ژوندی پاتې شوی او پرمختګ يې کړی دی. مشوره او تصميم نيول د مخالفو محرکاتو مبارزه ده. **عقل**، غريزه، ذهن او ژوند په خپل اصل کې يو دی. اراده يوه بېله شوې اصطلاح ده، چې موږ يې د خپلو فعالو قواو حاصل ته ورکوو... نوع او نژاد فطري چارې دي او ويناوې ذهني عادتونه دي، چې د تفسير او اړولو په جريان کې په تدريج سره حاصل شوې دي او اوس د **عقل** د ميراث جزبلل کېږي.» روحيات، ۲۹۴مخ

د فلسفې په پراخه لمن کې ډېر داسې ټکي شته، چې د اروا پوهنې تصوير يې ښکاري او دغه علم ته يې په رسميت ورکولو کې د يوې مهمې سرچينې رول ادا کړی دی، چې موږ يې د موضوع د لنډيز په خاطر په پورتنيو يادو شويو نمونو بسنه کوو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په فیزیولوژۍ کې
د اروا پوهنې څرکونه

فیزیولوژي Physiology چې ورته د وظایف الاعضا علم یا د غړو دنده پوهنه هم ویل کېږي. د علومو هغه څانګه ده، چې د ژوندیو موجوداتو د بېلابېلو غړیو، اعضاو او بدني سیستمونو د کار او حیاتي وظایفو ژوره مطالعه کوي.

فیزیولوژي د یوه مستقل علم په توګه د ۱۸۳۰م کال په شاوخوا کې رامنځته شوې ده. دغه علم ترټولو لومړی د یوه الماني فیزیولوژیست **یوهانس مولر** «۱۸۰۱م–۱۸۵۸م» په ازمویښتي څېړنو کې راڅرګند شو.

یوهانس مولر

مولر د برلین په پوهنتون کې د بدن پېژندنې او فیزیولوژۍ استاد ؤ. ده به د اونۍ په هرو اوو ورځو کې یوه علمي مقاله لیکله او ۳۸ کاله یې همدغه ډول خپل کارونه پرمخ بوتلل، خو په پایله کې یې د ژورخفګان او افسردګۍ له امله ځانوژنه وکړه. دده ترټولو مهم کتاب «د انسان د فیزیولوژۍ لارښود» نومېږي، چې همغه وخت له الماني ژبې څخه په انګلیسي ژبه وژباړل شو او د فیزیولوژۍ د علم بنسټونه وربانديې پاخه شول. مولر په خپل دغه کتاب او نورو اثارو کې د انسان د بدن د غړو او هغو د فعالیتونو د علمي تشریح او توضیح په لړ کې د اعصابو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ذهني چلندونو پرموضوع هم څېړنې کړې دي، چې ترټولو لومړی د **ویلهلم وونټ** لپاره د الهام وړ وو.

پیرفلورنس

د فیزیولوژۍ په نړۍ کې تر **مولر** راوروسته **پییرفلورنس** «۱۷۹۴م-۱۸۶۷م» هغه فرانسوی څېړونکی ؤ، چې کارونه یې د اروا پوهنې لپاره ارزښتمن ثابت شول. فلورنس د کوترو او نورو حیواناتو پر ماغزو او عصبي رشتو باندې ازموینې ترسره کړې او د مختلفو ذهني مرحلو، حسي پروسو، د زړه، تنفس او نورو غړو د فعالیتونو حیاتي بهیر یې د ماغزو تر کنټرول لاندې وبلل.

په ۱۸۴۰م کال د پوهانو یوې ډلې چې زیاتره یې د **یوهانس مولر** پخواني شاګردان وو، د برلین فزیکي انجمن جوړ کړ. دغې ډلې هڅه کوله چې فیزیولوژۍ ته له فزیک سره تړاو ورکړي. دوی وویل چې د یوه ژوندي موجود، فعال داخلي ځواکونه، هماغه معمولي فزیکي او کیمیاوي ځواکونه دي. په دې توګه مادي، ماشیني او تجربي ازموینتونو او اندازه ګیریو د فیزیولوژي د اصلي محور ځای ونیو. دغو فیزیولوژیستانو زیار وایست، چې د حواسو چلند او جوړښت د تجربې او اندازې له مخې تعریف کړي او په دې ډول د ذهني تجربو له لارې د ذهن او ذهني عملیو څېړنه او سپړنه وکړي.

ددغو پوهانو«چې زیاتره د المان د پوهنتونونو استادان وو» هلوځلو د نوې اروا پوهنې په رامنځته کېدو کې ځانګړی رول درلود. په دې کې د ذهن او نورو شعوري مسئلو په باب د څلورو وتلیو الماني فیزیولوژیستانو لکه ***هرمان هلمهولتز***، ***ارنسټ وبر***، ***ګوستاوفخنر*** او ***ویلهلم وونټ*** څېړنې او ازموینې د نوې اروا پوهنې په رامنځه کولو کې خورا مهمې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

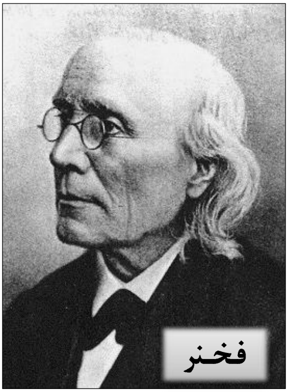

ګوستاو فِخنر «۱۸۰۱م-۱۸۸۷م» چې دویلهلم ووڼټ استاد ؤ، دده نظریات د ووڼټ او اروا‌پوهنې لپاره تر ټولو مهم وو. تاریخ لیکونکو د فِخنر په باب لیکلي: فِخنر ۷ کاله فیزیولوژیست، ۱۵کاله فزیک پوه، ۱۴ کاله د رواني فزیک متخصص، ۱۱ کاله ازمویښتي ښکلا پېژوندونکی او د ژوند نور کلونه فیلسوف او ناروغ پاتې شوی دی.

فِخنر د فزیک، ریاضي او فیزیولوژۍ په څانګو کې د لایپزیک له پوهنتون څخه د لوړو زده کړو سندونه درلودل او وروسته په همدغه پوهنتون کې د یادو څانګو استاد وټاکل شو. ده تر ۲۸ کلنۍ پورې ۱۲ ټوکه د کیمیا او فزیک د څانګو کتابونه له فرانسوي ژبې څخه الماني ژبې ته راوژباړل. تردې وروسته یې نور کتابونه د خپلو څېړنو او ازموینو پر اساس ولیکل.

د فِخنر په لیکنو او څېړنو کې تر ټولو مهم شی د رواني فزیک Psychophysicst په اړه نوې خبرې او برسېرونې وې. فِخنر د ذهن او بدن ترمنځ په شته اړیکو ډېر ښه بحثونه کړي دي. دده په اند د ذهن او بدن ترمنځ د پیوستون قانون کولی شو، د ذهني احساس او مادي محرک ترمنځ د اړیکو له تحلیل څخه کشف کړو. دی وايي:«د احساس اندازه یا ذهني کیفیت د محرک یا فزیکي او مادي کیفیت په اندازې پورې تړلی دی او د احساس دبدلون د اندازه کولو لپاره باید د تحریک بدلون اندازه شي. په دې اساس دا امکان شته چې موږ ذهني او مادي نړۍ ته د کمیت له مخې یو له بل سره تړاو ورکړو.» تاریخ روانشناسي نوین، ۹۳ او ۹۴ مخونه

فخنر په ۱۸۶۰م کال د رواني فزیک په اړه خپل تحقیقات په یوه کتاب کې چې «د رواني فزیک عناصر» نومېږي، راټول او خپاره کړل. د څېړونکو

(c) ketabton.com: The Digital Library

په باور، دا د فخنر د رواني فزیک تحقیقات وو، چې د ویلهلم وونټ په ذهن کې یې د ازمویښتي اروا پوهنې تصور ورکړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په رسمي ډول د اروا پوهنې منځته راتګ

چا چې د اروا پوهنې په باب ډېر لږ څه هم لوستي، ښايي له دغې خبرې سره مخامخ شوي وي، چې اروا پوهنه د لومړي ځل لپاره د يوه مستقل علم په توګه يوه الماني عالم«**ويلهلم وونټ**» په ۱۸۷۹م کال د علوم نړۍ ته وړاندې کړه او اوسمهال نوموړی عالم يا ويلهلم وونټ د اروا پوهنې پلار بلل کېږي.

دلته پوښتنه دا ده، چې ولې اروا پوهنې په رسمي ډول د نورو هېوادونو پرځای په المان کې ظهور وکړ؟ او بيا څنګه «**ګوستاو فخنر**» د اروا پوهنې پلار ونه ګڼل شو؟

په اتلسمه ميلادي پېړۍ کې په زياتره اروپايي هېوادونو کې د علومو، نويو کشفياتو، اختراعاتو او فنونو لپاره چټکې هلې ځلې روانې وې، چې ددغو هېوادونو له ډلې څخه المان، انګلستان او فرانسه ترټولو مخکې وو. خو دا چې څنګه د فيزيولوژۍ او اروا پوهنې په څانګو کې المان ترټولو وړاندې شو. سبب يې څېړونکو دا ښودلی چې په انګلستان او فرانسه کې علم تر زياتې اندازې په کيميا او فزيک پورې محدود ؤ. خو المانيانو علوم په پراخه بڼه تعبيرول او تفسيرول. په المان کې د کيمياوي او فزيکي علومو ترڅنګ، تاريخ، ژبپوهنې، لرغونپوهنې، ښکلاپوهنې، منطق او ادبياتو ته هم ځانګړې پاملرنه موجوده وه.

همداراز هغه وخت په المان کې زيات مجهز پوهنتونونه وو. هغه له ښو امکاناتو څخه برخمن وو، استادانو ته به يې زيات معاشونه ورکول کېدل او چا به چې کوم نوی علمي فکر، کشف او اثر رامنځته کړ، هغه به زيات نازول کېده. په بله معنا په المان کې به چې کوم عالم تحقيقي کار کاوه، هغه ته کار پيدا کېده، معاش ورته ورکول کېده، خو په انګلستان او فرانسه کې خبره داسې نه وه. په همدې اساس د اروا پوهنې په منځته راتګ کې زياتره

(c) ketabton.com: The Digital Library

کسانو چې نوم یې ایستلی دی، د المان د پوهنتونونو استادان او یا له دغو پوهنتونونو څخه وتلي شاګردان دي.

او دا چې څنګه «ګوستاوفخنر» د نوې اروا‌پوهنې پلار ونه ګڼل شو. څېړونکو په دې اړه ویلي، له شکه پرته که د فِخنر کارونه نه وای، نو اروا‌پوهنې نه شوای کولی په هغه وخت کې ځان راښکاره کړی وای. اروا‌پوهنه د فِخنر د نامتو اثر «رواني فزیک» له خپرېدا کابو ۱۵ کاله وروسته په رسمي توګه رامنځته شوه، چې د فخنر بنسټیزو نظریاتو پکې رول درلود. خو دا چې فخنر د اروا‌پوهنې بنسټګر ونه بلل شو، سبب یې دا دی، چې فخنر هېڅکله په شعوري ډول نه دي غوښتي چې یو نوی علم رامنځته کړي، خو «**ویلهلم وونټ**» هغه پوهاند دی، چې داروا‌پوهنې د رامنځته کولو لپاره یې په شعوري او عملي توګه اقدام کړی دی. ده ان په ۱۸۷۴م کال د خپل یوه اثر «د فیزیولوژیکي اروا‌پوهنې اصول» په سریزه کې ولیکل: «خپل هغه کار چې زه یې ټولو ته وړاندې کوم، د یوه نوي علم د رامنځته کولو هڅه ده.» د وونټ موخه له دغې خبرې دا ده، چې ده غوښتل «اروا‌پوهنه» دیوه مستقل عمل په توګه دود کړي.

په همدې هوډ د وونټ د ژوند ټولې علمي هڅې په اروا‌پوهنه باندې راوڅرخېدې او دده لیکنې، ازموینې او شاګردان ددې لامل شول، چې اروا‌پوهنه په یوه نړیواله علمي موضوع بدله شوه او ډېر ژر ددغې نوې پوهنې په هکله په ګڼو هېوادونو کې هلې ځلې وشوې، بېلابېل اروا‌پوهنیز مکتبونه لکه، (جوړښت پالنه)، (عمل پالنه)، (ارواشننه)، (سلوک پالنه)، (ګشتالت پالنه)، (انسان پالنه) او (شناخت پالنه) رامنځته شول او ددغو مکتبونو پلویانو په خپل وار سره اروا‌پوهنې ته زیات څه وبښل، چې په راتلونکو پاڼو کې به په جلاجلا توګه بحث ورباندې وکړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اروا پوهنې دوه مکتبونه
د مبارزې په حال کې

«جوړښت پالنه او عمل پالنه»

هغه مهال چې له پوهانو او څېړونکو سره د اروا پوهنې او اروا پوهنیزو موضوعاتو په هکله بېلابېل فکرونه پیدا شول، نو له څه مهال تېرېدو وروسته ددغو فکري ډولونو او روشونو په رڼا کې د اروا پوهنې بېلابېل مکتبونه منځته راغلل او له همدغه پیل څخه ددغو مکتبونو ترمنځ مبارزه پیل شوه، چې ترټولو لومړی د عمل پالنې یا « **د عمل د مکتب**» او د جوړښت پالنې یا «**د جوړښت د مکتب**» ترمنځ ځینو اختلافاتو زور واخیست. دغه توپیر په حقیقت کې د یادو مکتبونو د پلویانو د فکري تنوع څخه راولاړ شو، چې په پایله کې دواړو لوریو د خپلو مفکورو په بډاینه او پیاوړتیا کې نه ستړې کېدونکې هلې ځلې وکړې.

د جوړښت پالنې (structuralism) د مکتب بنسټ په ۱۸۷۹م کال د ***ویلهلم وونټ*** له خوا «چې په اروا پوهنه کې یې تر پنځوس زرو زیات مخونه لیکنې کړې» ایښودل شوی دی. وونټ هغه عالم ؤ، چې د اروا پوهنې لومړنی منظم او سیستماتیک روش یې دود کړ او همدا لامل دی، چې ده ته د نوي دوران لومړنی اروا پوهاند هم ویل کېږي.

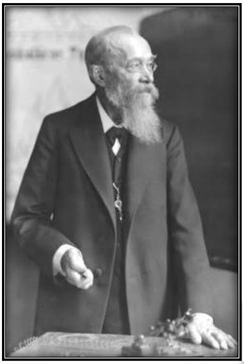

ویلهلم وونټ

جوړښت پالنه چې «محتوایي اروا پوهنه» هم ورته ویل شوې، یو داسې اروا پوهنیز سیستم دی، چې خپل ټول تمرکز یې د شعوري اعمالو پر مطالعه او څېړنه راغونډ دی، په بله معنا جوړښت

(c) ketabton.com: The Digital Library

پالنه په بنسټیزه توګه له شعور پوهنې څخه بحث کوي.

(د وونټ په نظر د شعور لومړني عناصر، رواني پدیدې دي، چې له لویه سره پر دوو برخو «احساسونو او هیجانونو» باندې وېشل کېږي. عیني بڼې او جنبې، احساسونه منځته راوړي او ذهني بڼې او جنبې بیا هیجانونه تشکیلوي. په دې اساس اروا پوهنه باید د همدغو شیانو د جوړښت او د هغو د فعالیت توضیح او تشریح وي. یعنې اروا پوهنه باید څرګنده کړي، چې شعور یا ځان خبري consciousness څنګه او له کومو عناصرو څخه جوړه شوې ده؟ او څه کارونه ترسره کولی شي؟ د دغه سیستم له مخې د اروا پوهنې د مطالعې موضوع دهغو عقلي عناصرو او عواملو mental-elements څېړنه ده، چې شعور ورڅخه منځته راغلی دی. په همدې سبب یې د دغه سیستم نوم **جوړښت پالنه** «ساخت ګرایي» ټاکلی دی. په خپله وونټ «لکه څنګه چې پورته هم ورته اشاره وشوه» دغه درې اساسي عناصر «احساس، هیجان او ادراک» یې د شعور جوړونکي اجزا بللي دي)

روان شناسی عمومی انسان، ۱۰۱٦او۱۰۱۷مخونه

(وونټ غوښتل، شعور یا ځان خبري د هغو پر اصلي او بنسټیزو ترکیبي او جوړوونکو اجزاو باندې ووېشي. دقیقاً هماغسې لکه د طبیعي علومو پوهانو چې نړۍ د مادي جوړښت له مخې څېړله او تحلیل کوله.)

مکتبهای روانشناسي و نقد ان، جلد«۱»، ۱۱۰مخ

په همدې توګه د جوړښت پالنې یا ساختماني مکتب پرعمومي طرحه باندې د ویلهلم وونټ د افکارو سیوری پروت دی. خو څرنګه چې د ویلهلم وونټ ځینو شاګردانو نورې هڅې هم وکړې، نو دغه مکتب یې د المان له پولو واړاوه. د وونټ یوه ترټولو لایق شاګرد **اډوارډ ټیچنر** «۱۸٦۷م-۱۹۲۷م» چې وروسته د دغه مکتب د رهبر نوم هم ورکړل شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ۱۸۹۲م کال امریکا ته ولاړ، هلته یې څو لسیزې د «کرنل» په پوهنتون کې استادي وکړه او په ټوله امریکا کې د جوړښت پالنې د مکتب د رهبر په توګه راڅرګند شو. په دې معنا که په اروپا کې د جوړښت پالنې د مکتب منځته راوړونکی ***ویلهلم وونټ*** ؤ، په امریکا کې یې ***ټیچنر*** ؤ. ټیچنر چې له اصله انګلیسي ژبی ؤ، د وونټ زیات کتابونه یې له الماني څخه انګلیسي ژبې ته ژباړلي وو او خپل ځان ته به یې د وونټ کلک پیرو، وفادار او مفسر وایه.

څرنګه چې ټیچنر د لوړو زده کړو سند هم د وونټ ترلارښوونې لاندې د «لاپیزیک» له پوهنتون څخه ترلاسه کړی ؤ، نو کله چې امریکا ته ولاړ، له ځانه سره یې د وونټ مینه او خبرې هم یوړې. ده له ۱۸۹۳م کال څخه تر ۱۹۰۰م کال پورې په کرنل پوهنتون کې د اروا پوهنې یو ازمویښتون تاسیس کړ او تر ۶۰ یې زیاتې مقالې ولیکلې. ده په دغه پوهنتون کې د خپلې استادۍ په ۳۵ کلنه موده کې د اروا پوهنې د ۵۰ تنو نوماندو ډاکترانو لارښوونه وکړه، چې د هغوی ټولو تیزسونه دده د افکارو تراغېز لاندې وو. همداراز ټیچنر په دغه اوږده موده کې یو لړ کتابونه لکه: «د اروا پوهنې اصلي ټکي، د اروا پوهنې مقدمات، ازمویښتي اروا پوهنه او په ازمویښتون کې د کارکولو لارښود» خپاره کړل.

دغه او نورې هڅې ددې لامل شوې، چې په امریکا کې د جوړښت پالنې د مکتب یا Structuralism موضوع په خورا شور او زور سره مشهوره شوه. څرنګه چې (ددغه مکتب پیروانو په ټولیز ډول اروا پوهنه د شعور علم بلله او ویل به یې چې شعور له احساس، تخیل، عواطفو او تفکر څخه جوړ شوی دی. خو ټیچنر شعور او ذهن سره ورته ګڼل. ده له وونټ څخه په څه توپیر په لومړي سر کې د شعور لپاره درې حالتونه وړاندې کړل. بهرني احساسات، ذهني تصویرونه او عاطفي حالتونه. ده وویل: بهرني احساسات د ادراکو بنسټیز توکي دي، چې د غږونو، منظرو، بویونو او نورو موجودو فزیکي تجربو پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

وړاندې چې زموږ په ذهن کې شته منځته راځي. ذهني تصویرونه د انسان د فکري جریان عناصر دي او په هغو مرحلو کې ځان راښیي، چې کله تجربو ته انعکاس ورکوي. په داسې حال کې چې یادې تجربې مستقیم حضور ونلري. لکه د یوې تېرې پېښې په یاد راوړل او یا هغه په ذهن کې مجسم کول. عاطفي حالتونه د هیجاناتو اصلي عناصر دي او په بېلابېلو تجربو لکه، مینه، نفرت، غم او خوشالۍ کې ځان راڅرګندوي.)

تاریخ روانشناسي نوین،۱۴۸مخ

ټیچنر احساسونه د ادراکو اصلي توکي او ذهني تصویرونه د تصوراتو اصلي توکي ګڼل او شعور یې په یوه ټاکلي وخت کې د بېلابېلو تجربو د مجموعې په صورت کې او ذهن یې د هغو ټولو تجربو د مجموعې په توګه چې د عمر په اوږدو کې رامنځته کېږي تعریف کاوه. ده څرګنده کړې: ذهن او شعور سره ورته او مشابه دي، خو لږ غوندې توپیر یې په دې کې دی، چې شعور په یوه حاضره شېبه کې واقع کېدونکې چارې ذهني مرحلو ته را شاملوي او ذهن بیا دغه ټولې مرحلې او چارې په خپله لمن کې رانغاړي.

ټیچنر د وونټ په شان د حسي او ادراکي عملیو په پایله کې منځته راغلې تجرې د اروا پوهنې موضوع وګڼله. دی وایي:(دا هغه تجربې نه دي، چې د فزیک په وسیله ترمطالعې لاندې نیول کېږي، بلکې په بشپړ ډول ورسره توپیر لري. غږ او رڼا ممکن د فزیکپوهانو یا د اروا پوهنې د متخصصینو په واسطه مطالعه شي. فزیکپوه د فزیکي عملیو او فعالیتونو له نظره ورته ګوري او اروا پوه له دې مخې هغې ته ګوري، چې دیوه انساني مشاهده کوونکي په واسطه څرنګه تجربه کېږي.)

مکتبهای روانشناسی و نقد ان، جلد«۱»، ۱۱۲مخ

د ټیچنر په باور د بدن او روان اړیکې موازي او همغږې دي او ترمنځ یې د علت او معلول کوم ارتباط نشته.دده په اند :«د بشر ټوله پوهه له انساني تجربو څخه سرچینه اخلي او له دې پرته د پوهې د منځته راتګ لپاره بله

(c) ketabton.com: The Digital Library

هېڅه کومه داسې منبع نشته. خو خبره په دې کې ده، چې دغه تجربې کېدلی شي، د افرادو د مختلفو ليدلوريو له خوا وليدل شي او بيا ومنل شي.» ټيچنر د انسان ذهنيت او د هرې تجربې راخپلول، دده د مشاهدې ثمره بولي او حتی وايي چې «په ټولو علومو کې د څېړنې عمومي طريقه مشاهده ده او همدا ډول د اروا پوهنې طريقه او روش هم مشاهده ده.»

تر ټيچنر وروسته نورو جوړښت پلوو اروا پوهانو هم د تجربې په باب خبرې کړې دي. دوی ويلي؛ څرنګه چې په نړۍ کې هر شی د بدلون په حال کې دي او ثبات او تلپاتې والی هېڅ ځای او په هېڅ شي کې نشته، همداسې د انسان تجربې هم د بدلون په حال کې دي. په دې بنسټ زموږ ذهن هم له دغو ټولو تجربو سره د ارتباط په حال کې دی او په يو ډول خوځنده حالت کې قرار لري. همدا لامل دی، کله چې ذهني فعاليتونه په جريان کې وي، شعور او ځان خبري هم شته وي او کله چې ذهني فعاليتونه ودرېږي، نو ځان ناخبري منځته راځي.

د وونټ، ټيچنر او ساختماني مکتب د پلويانو پر مفکورو ګڼ شمېر نيوکې هم شوې، د مثال په ډول، يو شمېر اروا پوهان پر دوی نيوکه کوي، چې دوی تر ډېره حده په شعور او شعوري عمليو باندې تمرکز کوي او د نورو رواني پديدو په څېړلو او د هغو ترمنځ په شته اړيکو بحث نه کوي، نو له دې امله ده، چې دوی اروا پوهنه د محدوديت خوا ته کشوي.

خو تر دغه نيوکو ورها خوا د دوی يو لوی خدمت اروا پوهنې ته دا ښودل شوی، چې دوی په خورا دقت سره د شعور تجربې تعريف کړای شوې او حواس، احساسات او ادراک يې په داسې ډول تشريح او توضيح کړل، چې اروا پوهنه يې ورباندې له عامه عقايدو او متافزيک څخه راجلا او هغه يې علمي مرحلې ته داخله کړه.

او بله غټه لاسته راوړنه د دوی له خوا د «باطن څېړلو» موضوع ښودل شوې ده. څېړونکي له جوړښت پلويانو سره د باطن څېړلو د موضوع په تائيد کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وايي: اروا پوهنه نه شي کولی، له خپلې اصلي دندې څخه «چې د يولړ باطني او ذهني مسايلو لکه احساس، ادراک، عواطف، هيجان او نورو علمي پېژندنه او څېړنه ده» سترګې پټې کړي. دغه ډول مسايل هغه څه دي، چې اروا پوهان يې د باطن څېړلو د روش په مرسته د باندې راوباسي او د يوه وګړي په ځان کې يې مشاهده کوي. کله چې يو شخص خپل کوم منفي يا مثبت احساس ښکاره کوي، د هغه په ظاهري څېره يې هم اغېز راځي. يا په بله معنا، د يوه شخص باطني حالات او کيفيات د هغوی له ظاهري يا عملي حالاتو سره ځانګړی پيوند لري او په يو نه يو ډول د شخص سلوک او چال چلند ته بڼه ورکوي. د ساري په ډول: (که چېرې موږ خوشاله شو، د خوش وختۍ احساس راته پيدا کېږي، څېره مو غوړېږي او موسکا مو پرشنډو خپرېږي. خو کله چې غمجن شو، ځينې وخت دومره مړاوي شو، چې له سترګو مو اوښکې روانېږي... په دې ډول ويلی شو، چې د رواني حالاتو او عملي چال چلند ترمنځ يو نه انکارېدونکی پيوند او تړاو موجود دی.)

مکتبهای روانشناسي و نقد ان، ۱۹۲مخ

❖ ❖ ❖

د **جوړښت پالنې** يا (Structuralism) د مکتب پر وړاندې چې کوم چا لومړی د نيوکو دريځ ونيو، هغه د **عمل پالنې** (Functionalism) د مکتب پلويان وو. دوی له لويه سره د جوړښت پلويانو پر وړاندې د شعور موضوع ته په بېل نظر وکتل او ويې ويل: «اروا پوهنه دې پر ځای چې د شعور جوړښت وڅېړي، بايد د هغو چلندونه او هدفونه وڅېړي!»

د اروا پوهنې د تاريخ ليکونکو په نظر: (له جوړښت پالنې څخه عمل پالنې ته د اروا پوهنې تحول، په هغه وخت کې د يوه انقلابي بهير پرځای يو تکاملي بهير ؤ. عمل پلويانو په بشپړه توګه د وونټ او ټيچنر د کار پر بنسټ خپل کار پيل نه کړ، بلکې د هغو د کارونو په سمون او بدلون يې لاس پورې کړ، په يو شمېر ځايونو کې يې څه پرې ورزيات کړل او په يو شمېر ځايونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې یې ځینې بدلونونه پکې راوستل، په دې ډول ورو ورو یوې نوې اروا پوهنې ظهور وکړ.) مکتبهای ادبي و نقدآن، جلد«۲»، ۵ مخ

د عمل پالنې د مکتب دنده د رواني عملیو څرنګوالی، د هغو د کارېدنې د ډولونو او شرایطو مطالعه ده. دوی په دې اند ؤ، چې ذهني اعمال د بیولوژیکي اعمالو په څېر ثابت او پایداره دي او تقریباً ټولې ذهني چارې کېدلی شي د عمل ډګر ته راووځي. عمل پالنه د شعور او ذهن هغه ځانګړتیاوې په پام کې نیسي، چې کاري اړخونه ولري، یا هغه ځانګړتیاوې، چې د محیط او ارګانېزم د غوښتنو ترمنځ واسطه کېږي. په دې بنسټ، عمل پالنه رواني فعالیتونه په مستقل ډول نه، بلکې د فزیکي او بیولوژیکي شرایطو سره د ارتباط په لړ کې مطالعه کوي. دغه اروا پوهان رواني او جسماني اړخونو ته په خپلو څرګندونو کې په یوه فرضي ارتباط قایل شوي دي. څرنګه چې د ذهن او جسم ترمنځ کوم ملموس یا د لمس وړ توپیر نه څرګندېږي، نو عمل پلویان دغو دواړو اړخونو ته د یوه داسې څه په سترګه ګوري، چې له یوه واحد نظم څخه پیروي کوي. دوی احساس، ادراک، حافظې، تخیل، هیجان، ارادې او داسې نورو مسایلو ته د «ذهني فعالیتونو» اصطلاح غوره کړې ده. خوڅرنګه چې ذهن په هره لحظه کې مختلف کارونه ترسره کوي، نو دغه کارونه له تجربې، چلند او عمل سره اړیکه لري او هریو د ذهني فعالیت په ملګرتیا کې صورت نیسي.

مثلاً، ادراک د شیانو د پېژندلو یوه ذهني مرحله ده او موږ تل د هغو پربنسټ عمل کوو، خو همدغه ادراک د انسان په ذهن کې یوازې د یوې حاضرې شېبې رنګ نه لري، بلکې له هغو تېرو تجربو څخه هم رنګ اخلي، چې په ذهن کې موجودې دي. کله چې موږ یو شی درک کوو، نو د همغه شي کټ مټ یا هغو ته ورته معنا زموږ په ذهن کې د مخکنیو تجربو له مخې پرته وي. که چېرې یو شخص په ناڅاپي ډول خپلې ټولې مخکنۍ تجربې له لاسه ورکړي، تقریباً به له یوه داسې ماشوم سره برابر شي، چې حتيٰ خپل خواړه په

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپله نه شي خوړلی. په همدې اساس د هرشخص فکري روش او نور چال چلند او رفتار دده د مخکنیو تجربو یا په ذهن کې د ضبطو شویو مفاهیمو تابع دی. ذهن تل د بېلابېلو تجربو جنبې او اړخونه ارزوي او د ژوند ټولو مسایلو، شیانو او پېښو ته معناوې او معیارونه ټاکي.

د محققینو په اند، د عمل پالنې یو مثبت اړخ «چې د نوې اروا پوهنې لپاره خدمت بلل کېږي» له مختلفو روشونو څخه ګټه اخیستنه ده، د عمل پلویانو له خوا د «باطن څېړلو روش، د عیني او مشاهدي روش، د ازموېښتي روش، د فرهنګي او تاریخي روش او د طبیقي روش» رامنځته کول، د اروا پوهنې د بډاینې سبب شوي دي.

د عمل د مکتب لارښوونکی نامتو فیلسوف او اروا پوه **ویلیام جیمز** «۱۸۴۲م–۱۹۱۰م» دی. چې «د اروا پوهنې اصول» کتاب یې د نوې اروا پوهنې په تاریخ کې یو بانفوذه کتاب بلل کېږي، ده د ساختماني یا جوړښت پالنې د مکتب په مقابل کې وویل: «د جوړښت پالنې د مکتب پلویان د شعور د واقعي تجربو له ماهیت او خاصیت څخه غافل شوي وو، دوی باور درلودل، چې شعور د افکارو له دایمي جریان څخه تشکیل شوی دی او له دې مخې یې د شعوري جریان د عناصرو د تجربه کولو لپاره په راکدو او ولاړو ټکو پسې ګرځېدل..» جیمز غوښتل په خپله دغه جریان وپېژني، په دې اساس یې هغو ته د یوې رواني ویالې نوم غوره کړ.

«د نورو معلوماتو لپاره د جیمز ژوندلیک وګورئ.»

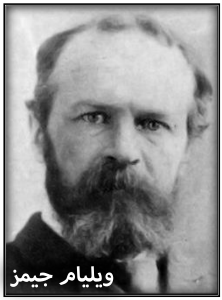

جیمز د ذهن د تشکیلوونکو عناصرو د مطالعې پرځای د هغو د کړنو او چال چلندونو پرمطالعې د ټینګار په ترڅ کې لیکي: «د انسان په ذهني موضوعاتو کې هره موضوع هغه وخت د څېړنې وړ ګرځي، چې عملي نتیجه ورڅخه پیدا شي. کوم څه چې د انسان پرعملي چلند اغېز ونه لري، څېړل یې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

وخت ضایع ده... که د کوم باور عملي پایله سمه وي، هغه باور سم دی او که عملي پایله یې ناسمه وي، ناسم دی. په دې اعتبار د فکر سرچینې ته چې له کومې خوا راپیدا کېږي، دومره توجه باید ونه شي، بلکې د هغو پایلې او نتیجې ته باید وکتل شي.»

جیمز مخکنۍ اروا پوهنې ته په کتو لیکلي:(له محیط سره د جوړجاړي له اړخه د انسان مطالعه، هغه نیمګړې او ناقصه مطالعه ده، چې نه شي کولی د انسان ټول ابعاد په خپله لمن کې ونغاړي، خو کیدای شي، یوازې د انسان بیولوژیکي او مادي اړخ وڅېړي. مګر د انسان ارادي حالتونو ته په دغه اړخ کې د مطالعې ځای نشته. انسان کولی شي محیط ته بدلون ورکړي، کولی شي ځان په خطر کې واچوي او یا کېدای شي د انساني فضایلو او کمالاتو د لاسته راوړلولپاره خپلو ټولو فعالیتونو ته وده ورکړي... انسان له بېلابېلو خبرتیاؤ لکه حسي، خیالي او عقلاني خبرتیاؤ څخه برخمن دی او له دې سربېره کولی شي، د خپل ماحول په وړاندې خبر ووسي. په انسان کې دا ځواک شته، چې د نړۍ په اړه ځینو بنسټیزو پوښتنو ته ځواب ووایي او همداسې کولی شي خپله خبرتیا د مادي نړۍ له محدودې څخه وباسي او د ماوراطبیعت په اړه فکر وکړي او له خپلو غیرمادي مبداګانو سره ځان اشنا کړي. له بله اړخه انسان په دې قادر دی، چې د خپل راتلونکي او مادي ژوند له برخلیک سره اشنا شي.) مکتب های روانشناسی ونقد ان، جلد«۱»، ۲۳۹مخ

جیمز په ټولیز ډول اروا پوهنه « د رواني ژوند علم یا د رواني پدیدو او د هغو د شرایطو علم» بولي. له «پدیدو» او «شرایطو» څخه دده موخه دا ده، چې «پدیدې له رواني تجربو څخه لاسته راغي او شرایط ترجماني جوړښتونو لاندې دي، چې په رواني ژوندانه کې ځانګړی ارزښت لري.»

جیمز انسان انتخابګر معرفي کوي او د انتخاب بنسټ، ارتباط ګڼي. دی وایي:«انسان د یوه داسې ځانګړي شي یا فعالیت انتخاب او اراده کوي، چې دده د ځانګړې ارادې او میل سره په ارتباط کې وي. که چېرې کوم

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیت دده د میل او ارادې مطابق نه وي، په هغه فعالیت لاس نه پورې کوي.»

د جیمز نظریات که څه هم په اروا پوهنې کې د قدر وړ ځای لري، خو په بشپړ ډول له نیوکو خلاص نه دي. د جوړښت پالنې پلویانو او نورو راوروسته اروا پوهانو دده په نظریاتو باندې د کره کتنې په لړ کې ویلي: (څرنګه چې ویلیام جیمز شعور یا ځان خبري د یوه داسې جریان په ډول بللې، چې تل د بدلون په حال کې ده او هېڅوک نه شي کولی یو فکر په دوهم ځل کټ مټ هماغسې ولري... ددې په مقابل کې باید وویل شي، چې د شعور له خصوصیاتو څخه یو هم د هغو ثبات دی، څه شی چې موږ درک کوو، هغه په تغیر او بدلون نه اخته کېږي... دا چې ارسطو د افلاطون شاګرد بولو، یوه خبرتیا ده او دغه شعوري خبرتیا د بدلون په حال کې نه ده. حتیٰ که چېرې وروسته معلومه شي، چې دغه درک سم نه دی، خو همغسې به له مخکني ذهني تصویر سره باقي پاتې شي. دا له دې امله ده، کله چې انسان شل کاله مخکې کوم څه حافظې ته سپاري، یو ځل بیا هغه یاد ته راوړي او بیا یې پېژني...په زده کړه او پوهه کې تکامل د خبرتیاؤ د زیاتوالي او د تېرو نظریاتو د سمون او تصحیح په معنا دی... په دې اساس ویلی شو، انسان په هرموقعیت کې د ځانګړو شرایطو سره د تړاو له مخې شیانو ته پاملرنه کوي، خو دا په دې معنا نه ده، چې شعور او ځان خبري په تغیر او بدلون کې ده، بلکې هرڅومره چې ممکنه وي، انسان په هرځل د خپلو زیاتو تجربو ترڅنګ له اشیاو او پدیدو سره برخورد او مخامختیا کوي او نوی درک ورسره پیدا کېږي.)

مکتب های روانشناسي ونقد ان، ۲۴۸مخ

د عمل د مکتب د پلویانو او ځینو نورو څېړونکو یوه نیوکه پر ساختماني مکتب یا جوړښت پالنې باندې دا وه، چې دوی پرځینو مسایلو له بېخه سترګې پټې کړې دي. د ساري په ډول د ذکاوت د ازموینې موضوع، چې امریکایانو ته ډېره په زړه پورې وه او د فردي تفاوتونو د پېژندنې لپاره په

(c) ketabton.com: The Digital Library

کارېده، دوی له نظره وغورځوله او ترڅنګ یې د طبیعي او غیرطبیعي ځوانانو اروا پوهنې ته پام ونه کړ.

د عمل د مکتب پلویان د ماحول ټولو پېښو او انګېزو ته له ذهني جریانونو سره رابطه ورکوي. ددغه مکتب یو مشهور غړی، **جان ډیوي** «۱۸۵۹م-۱۹۵۲م» چې د «طبیعت او انساني سلوک»، «ویښ خلاق فکر» او «ښوونځی او ټولنه» کتابونه یې په اروا پوهنه کې شهرت لري، وایي:(ذهن مجرد جوهر دی، چې بهرنی عیني وجود نه لري. ذهن کوم لوښی نه دی، چې په هغو کې فکر ټا ټوبی ولري... ذهن د تجربو او د ژوند د جریاناتو د یوځای والي څخه جوړېږي او ذهن هم لکه تفکر د انسان د فعالیتونو تابع دی.) روحیات، ۲۸۲مخ

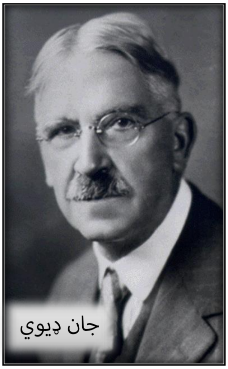
جان ډیوي

جان ډیوي، فکر ته د عمل له لیدلوري ګوري او لیکي:(فکر له چاپېریال سره د تطابق آله ده او لکه پښه، لاس او غاښ د بدن له غړو څخه یو غړی دی...تفکر دوې مرحلې لري، لومړی: د دماغ د شک او تردید دوره، چې د تفکر د سرچینې او شروع مرحله ده، چې تر تعقل د مخه حالت بلل کېږي. دوهم: له څېړنې او تحقیق موندلو وروسته، له شک او تردید څخه د وتلو مرحله ده، چې تر تعقل وروسته حالت نومول شوی دی... تفکر له یوې مخصوصې وضعې سره تړلی نه دی، بلکې د پېژندنې، فرهنګي او پوهنیز چاپېریال سره اړیکه لري. شخص مخکې تردې چې ټولنه دده محصول وي، دی د ټولنې محصول دی. هر ورکوی چې نوی دنیا ته راځي، د ټولنې د عادتونو، اخلاقو، سنتو، ټولنیزو ارزښتونو او ژبې د اغېز په کړیو کې لویېږي.) هماغه اثر، ۲۸۰، ۲۸۱ او ۲۸۲ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عمل د مکتب په پرمختیا کې تر ویلیام جیمز او جان ډیوي وروسته، د ***رولنډ انجل*** «۱۸۶۹م-۱۹۴۹م» هڅې د یادولو وړ دي. انجل د امریکا په اروا پوهانو کې ځانګړی نوم لري. دده نیکه د «ورمونټ» او «میشیګان» په پوهنتونونو کې رئیس پاتې شوی و. له همدې امله انجل هم د امریکا د میشیګان په پوهنتون کې لوړې زده کړې وکړې. ده د محصلۍ په دوران کې د ***جان ډیوي*** او ***ویلیام جیمز*** کتابونه ولوستل او په همدې توګه وروسته د هغوی دلارې لاروی شو.

ده په خپل یوه اثر کې چې «د علمي اروا پوهنې قلمرو» نومېږي، خپلې مفکورې وړاندې کړې دي. دده په نظر: (عمل پلوه اروا پوهنه هېڅکله کوم نوې شی نه ده، بلکې له هماغو لومړنیو وختونو څخه د اروا پوهنې یوه مهمه څانګه ده... عمل پلوه اروا پوهنه د جوړښتي اروا پوهنې په پرتله د ذهني عملیو اروا پوهنه ده. دا اروا پوهنه هڅه کوي، ځانته څرګنده کړي چې ذهني مرحلې څرنګه عمل کوي؟ څه شی ترسره کوي؟ او له څه شي څخه تراغېز لاندې راځي؟... دغه اروا پوهنه د یوې منځګړې څانګې په توګه زیار باسي، چې د یوه ژوندي موجود د اړتیاو او د محیط د غوښتنو ترمنځ اړیکې وڅېړي.) تاریخ روانشناسی نوین

انجل په دې باور دی، چې (د ژوند په بهیر او له چاپېریال سره د فرد په جوړښت کې د فرد رواني او بدني قوې دواړه مرستې کوي، دده په نظر د ژوندي موجود د بقا لپاره وېره، غوسه او نور عواطف اړین دي. دغه ډول عواطف انسان له نویو پېښو او تازه موقعیت سره مخ کوي.)

د عمومي اروا پوهې آرونه،۸مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

له انجل وروسته نورو امريکايي اروا پوهانو هم د دغه مکتب په پرمختيا او بډاينه کې هڅې کړې دي، چې د هغو له ډلې څخه د «**هاروي اکار**» او «**رابرټ وودورث**» نومونه يادولی شو.

د جوړښت پلوو او عمل پلوو اروا پوهانو ترمنځ په روانه مبارزه کې نه يوازې عمل پلوو اروا پوهانو پر جوړښت پلوو اروا پوهانو باندې نيوکې کوې، بلکې جوړښت پلوو اروا پوهانو هم د ټيچنر ترمشرۍ لاندې د کرنل له پوهنتون څخه د عمل پلويانو پرضد نيوکې خپرولې. د جوړښت پلويانو لپاره له لويه سره د «عمل» اصطلاح نااشنا او نامناسبه ښکارېده او ويل به يې چې دوی دغه اصطلاح په روښانه ډول نده تعريف کړې او په خپله ټيچنر په دې اند ؤ، چې د عمل مکتب په ټوله معنا اروا پوهنه نه ده، دا ځکه چې د جوړښتي مکتب پر بنسټونو ولاړه نه ده. له همدې مخې ځينو جوړښت پلويانو، د عمل د مکتب يوشمېر ملاحظات ناسم ګڼل او د دوی د فلسفي ګومانونو پايله يې بلله.

په عمل پالنه باندې يوه نيوکه دا هم شوې، چې دوی ويلي: «ډېری ذهني حالتونه بايد د عصبي فيزيولوژۍ په مرسته توضيح شي.» نيوکه کوونکي وايي: (دا سمه ده، چې تريوه بريده رواني عملونه او عکس العملونه په عصبي سيستم پورې تړلي دي، خو په ټوليز ډول نه شو کولی، ټول رواني مسايل په فيزيولوژيکي جريانونو کې خلاصه کړو. مثلاً لکه څرنګه چې ماده په بدلون کې ده او عصبي سلولونه هم له دغه بدلون څخه خلاص نه دي. انسان چې کوم شی لس کاله مخکې ليدلی او يا کوم مطلب چې کلونه کلونه مخکې يې ذهن ته سپارلی، دوهم ځل په همغه شکل او همغه خاصيت ياد ته راولي، نو که چېرې زموږ ادراک او هغه شی چې زموږ په حافظه کې تېرېږي مادي وي، په هېڅ ډول به له ياد شوي ثبات څخه برخمن نه وي) مکتب های روانشناسی ونقد ان، ۲۵۹مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ارواپوهنې په تاریخ کې ددغو دوو مکتبونو«جوړښت پالنې او عمل پالنې» ترمنځ سیالیو ډېر ارواپوهان وهڅول، چې په ارواپوهنه باندې فکر وکړي. په ځانګړي ډول په امریکا کې د ارواپوهنې وده خورا چټکه شوه. د ارواپوهنې تاریخ لیکونکي وایي: (له ۱۸۸۰م کال څخه تر ۱۹۰۰م کال پورې په امریکا کې د ارواپوهنې وده او پراختیا د علم په تاریخ کې یوه ټکان ورکوونکې پېښه وه. په ۱۸۸۰م کال کې د ارواپوهنې هېڅ کوم ازموینښتون په امریکا کې نه ؤ، خو د ۱۹۰۰م کال په رارسېدو سره ۴۲ ازموینښتونونه منځته راغلل، چې د المان ترازموینښتونونو غوره او مجهز وو. په ۱۸۸۰م کال په امریکا کې د ارواپوهنې هېڅ یوه مجله نه وه؛ په ۱۸۹۵م کال کې درې مجلې رامنځته شوې. په ۱۸۸۰م کال کې امریکایان اړ وو، چې د ارواپوهنې د زده کړې لپاره المان ته ولاړ شي، خو په ۱۹۰۰م کال پر دې بریالي شول، چې په خپل هېواد کې د ارواپوهنې زده کړې بشپړې کړي. په ۱۹۰۳م کال کې د امریکا پوهنتونونوکې تر کیمیا، بیولوژۍ او فزیک وروسته په ارواپوهنه کې زیاتې دوکتوراوې PhD ورکول کېدې. په ۱۹۱۰م کال د ارواپوهنې په برخه کې په سلو کې تر ۵۰ زیاتې مقالې په الماني ژبه خپرېدلې او یوازې ۳ په سلو کې په انګلیسي ژبه وې، خو په ۱۹۳۳م کال په سلو کې ۵۲ مقالې په انګلیسي ژبه شوې او یوازې په سلو کې ۱۴ په الماني ژبه وې.) تاریخ روانشناسی نوین، ۳۳۱مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اروا شننې مکتب
اروا پوهنې ته څه ورکړل؟

د نوې اروا پوهنې د تحول او تکامل په تاریخ کې د اروا شننې (Psycho-analysis) مکتب او ددغه مکتب په منځته راتګ کې، د هغو د بنسټګر «**زیګموند فروید**» او نورو پلویانو «کارل یونګ»، «الفرډ آډلر»، «کارن هورنای»، د فروید لور «انافروید»، «اریک اریکسون»، «هنري موري» او نورو کارونه او علمي هڅې بنسټیز ځای لري. د اروا شننې یا «رواني تحلیل» اصطلاح او د فروید نوم، د زیاتره هغو کسانو لپاره چې لوړې او پوهنتوني زده کړې لري اشنا دی. په داسې حال کې چې د «فخنر»، «وونټ» او «ټیچنر» نومونه او نظرونه له مسلکي اروا پوهنې څخه بهر دومره نه دي مشهور شوي؛ خو فروید هغه څوک دی، چې د شهرت انګازه یې د اروا پوهنې تر قلمرو اوړي او د زیاتو کسانو ترغوږونو رسېږي. فروید د اروا شننې موضوع په ۱۸۹۵م کال « هغه مهال چې نوموړی ۴۱ کلن ؤ» په خپل کتاب چې «د هیسټري په هکله معلومات » نومېږي رامنځته کړه.

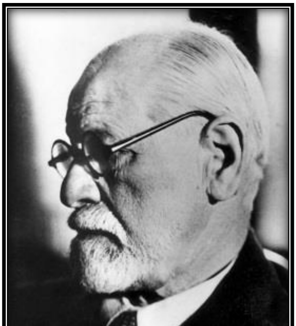

دا هغه وخت ؤ، چې د «جورېښت پالنې» بنسټګر «ویلهلم وونټ» ۶۳ کلن ؤ او په امریکا کې ددغه مکتب مخکښ «ټیچنر» ۲۸ کلن ؤ او په «کرنل» پوهنتون کې یې د استادۍ ۲ کلونه کېدل. «عمل پالنه» لا تر دې وخته د یوه مکتب په چوکاټ کې نه وه بشپړه شوې، خو د رابشپړېدو په حال کې وه. د

(c) ketabton.com: The Digital Library

«ګشتالت پالنې» د مکتب څرک هم نه ؤ او بنسټګر یې «ورتایمر» لا د ۱۵کالو په شاوخوا کې ؤ. همداراز «سلوک پالنه» هم نه وه او بنسټګر یې «جان واټسن» هغه مهال ایله د ه ۱۷ کالو زلمی ؤ.

په هرحال اروا شننه له ۱۹۰۰م کال راپه دې خوا شهرت ته ورسېده او له نورو اروا پوهنیزو مکتبونو سره جوخت یې، نوې اروا پوهنې ته په پراختیا او پرمختیا ورکولو کې لویه ونډه واخیستله. ددغه مکتب یوه ترټولو مهمه ځانګړنه دا ده، چې اروا پوهنه یې له پېچلي او پوهنتوني سبک څخه وایستله، هغو ته یې سادګي او جاذبوالی ورکړ او د مسلکي اشخاصو ترڅنګ یې د عامو خلکو د پوهاوي او علاقې وړهم وګرځوله.

(فروید او د هغو پلویانو هڅه وکړه، چې د انسان وده او رشد د هغه پېښو پر اساس تحلیل کړي، چې د ماشومتوب پرمهال ورته پېښې شوې دي. په دغه مکتب کې انسان په تصادفي ډول عمل نه کوي، بلکې د باطني او دروني انګېزو، ځېل شویو هیلو، یا د لاشعور او ځان ناخبره ذهن پراساس عمل کوي. په دې توګه هر عمل او چلند چې انسان یې له ځانه ښیي جبري بڼه لري. فروید د انسان ځان ناخبره ذهن یا تحت الشعور ته د لاس رسي په موخه په لومړي سر کې د هیپوتېزم یا مصنوعي خوب له طریقې څخه کار اخیست، وروسته یې له آزادې تداعۍ او د خوبونو له تعبیر څخه استفاده کوله. دغې طریقې له ناروغ سره مرسته کوه، چې د خپل ذهن ژورو برخو ته لاس رسی پیدا کړي او د خپلو چلندونو په علت پوه شي.) روانشناسي عمومي، حمزه گنجی، ۱۹مخ

د اروا شننې د پلویانو په اند: ښایي زیات شیان او حوادث د شخص «وړوکي یا غټ» په ذهن کې په آګاه یا ځان خبره ډول ځای ونیسي، مثلاً یو شخص پر آس یا موټر کې له یوې اوږدې لارې څخه تېرېږي، په خپل مسیر کې یې ذهن د شاوخوا منظرې او پېښې ضبطوي. مګر ښایي په دغه اوږده

(c) ketabton.com: The Digital Library

مسیر کې یې ډېرې داسې منظرې او پېښې هم په ذهن کې قید شي، چې په ځان خبره «آګاهانه» ډول شخص ورباندې خبر نه وي.

د فروید نظر دا دی، چې همدغه لاشعوري او ځان خبره ذهني پدیدې د شخص د رواني عملونو او عکس العملونو «چې خوب لیدنې هم پکې شاملې دي» باعث ګرځي او زیاتره عصبي او رواني ناروغۍ هم له همدغو ځان خبرو او ځان ناخبرو عملونو او عکس العملونو څخه راپیدا کېږي.

د ارواشننې په مکتب کې د لاشعور یا تحت الشعور رول ته ډېر ارزښت ورکول کېږي، د دوی په باور تحت الشعور یا لاشعور د ذهن هغه برخه ده، چې د انسان له کنټروله وتلې ده او په هغو کې د انسان هېرې شوې خاطرې، نه ترسره شوې هیلې، په ځان کې په زور پټ شوي عادتونه، عقدې، غوښتنې او په ځان ناخبره ډول راخپل شوي باورونه او برداشتونه پکې ځای پرځای شوي دي، چې پر دغو ټولو باندې عملاً کنټرول نه لري، خو وخت ناوخت د هغوی تاثیرات د انسان پرځان خبره ذهن یا شعور باندې راپرېوځي او انسان له بېلابېلو ناڅکل شویو رواني غبرګونونو سره مخامخ کوي.

فروید ویلي:(د انسان ذهن د یخ یوې داسې ټوټې ته ورته دی، چې نهه برخې یې تر اوبو لاندې او یوازې یوه برخه یې راوتلې وي. معنا دا چې د ذهن صرف ډېره وړه برخه بیداره او هوښیاره ده. دغې ارواپوهنې«ارواشننې» ثابته کړې ده، چې زموږ خوی او شخصیت د ناهوښیارذهن او ضمیر یعنې لاشعور تراغېز لاندې دی. زموږ اصلي څېره تر ډېره حده په لاشعور کې پټه ده، هغه څېره چې زموږ نه خوښېږي او هېره کړې مو ده.) ځولۍ مجله، د استادغضنفرمقاله

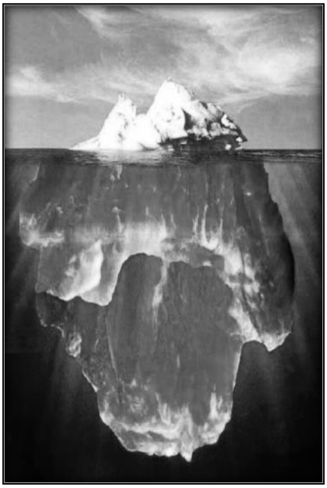

(c) ketabton.com: The Digital Library

(د «فروید» په نزد د انساني ذهن د شعوري او لاشعوري برخو مثال د هغو دوو کورنیو دی، چې د یوه کور په دوو منزلونو کې استوګنه کوي، د لومړي منزل اوسېدونکي زموږ د ذهن شعوري برخه ده او دا خلک شریف او آیین خوښونکي دي. د لاندې منزل اوسېدونکي زموږ د ذهن لاشعوري برخه ده، دغه خلک د شمېر له مخې ډېر زیات او د اخلاقو له مخې وحشیان دي. ددغه منزل ډېر وګړي یو وخت په پورته منزل کې وو، مګر د خپلو ناوړه اخلاقو له امله له هغو ځایه وشړل شول او اوس په یوه پېچلې بڼه په لاندې پوړ یا لاشعور کې پراته دي. لکه څرنګه چې له ولاړو او بندو اوبو څخه بد او فاسد بوی پورته کېږي، دغه ډول زموږ دباؤ شوي خواهشات هم د ذهني ناروغۍ او فساد سبب ګرځي.) د حمید او شمس الدین پرتلیز جاج، ډاکترتابان

څېړونکي د فروید د لاشعور د موضوع د مطرح کولو په باب وایي:

(د بشر په تاریخ کې دریو لویو سپکاویو ځان راښولی دی. لومړی د ګالیله هغه کشف چې ویل به یې ځمکه د لمریز نظام مرکز نه ده یا ځمکه د کائناتو او جهان مرکز نه ده. دوهم د ډاروین هغه څرګندونه، چې ویلې یې ده، انسان د خلقت مرکز نه دی او دریم د فروید هغه برسېرونه، چې وایي، موږ لکه څنګه چې فکر کوو، هغومره د خپل ذهن کنټرول په خپل لاس کې نه لرو.) روانشناسي، تامر باتلربودن

د فروید او د هغو د پلویانو د لیکنو شهرت له ۱۹۰۰م کال څخه راپه دې له اروپا واوښت او تر امریکا پورې ورسېد. تر ۱۹۲۰م کال پورې پر فروید او د هغو په اړواشننه باندې په امریکا کې تر ۲۰۰ زیات کتابونه ولیکل شول. د فروید ترڅنګ چې د اړواشننې د مکتب کومو نورو اړواپوهانو کار کړی، هغه پر خپل وار دغې نوې برسېرونې «تحت الشعور» ته رنګ او شرنګ ورکړی دی، خو د فروید هلې ځلې تر ټولو لومړی ستایل شوې دي. افغان لیکوال «پوهاند بهاوالدین مجروح» په دې اړه لیکلي دي: (د تحت الشعور کشف د اهمیت له مخې د کریستوف کولمب د کشف په څېر ؤ. نوموړی چې امریکا

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته ورسېد، فکر یې وکړ، هندوستان ته رسېدلی دی او په دې پوه نه شو، چې یوه نوې لویه وچه یې موندلې ده. په همدې توګه فروید د ناخوآګاه شعور قلمرو موند، خو هومره چې نن ددې امر «تحت الشعور» په اهمیت خبرې کېږي، فروید په خپل وخت کې نه ؤ ورته متوجه شوی. وروسته بیا دده د لارې نامتو لاروي «کارل یونګ» د تحت الشعور په اړه خلک وپوهول)

په ځانځاني ښامارکې شعور او تحت الشعور، عبدالغفورلېوال، الفت مجله، ٥٦مخ

د فروید او نورو ارواشننونکو په څرګندونو کې انساني شعور په درېو برخو وېشل شوی دی. (*ناخبره شعور*)، (*نیم خبره شعور*) او (*باخبره شعور*). د دوی په اند: ناخبره شعور د انسان د اعمالو لومړنی محرک دی، په ناخبره شعور کې چې د انساني شعور زیاته برخه تشکیلوي دایمي او نه بدلېدونکې غوښتنې، آرزوګانې او انګېزې متمرکزې شوې دي، چې د هغو منشا هم غریزې او نه پېژندل کېدونکې روحي عوامل دي. کله چې له ناخبره شعور څخه یوه غوښتنه او آرزو راولاړه شي، نیم خبره شعور ته ځان رسوي. نیم خبره شعور سرحدي کرښه ده. باخبره شعور هڅه کوي، چې نوموړې غوښتنه یا آرزو کنټرول او سانسور کړي؛ خو په اکثرو مواردو کې غوښتنې او آرزوګانې بې پاسپورټه د عمل میدان ته ورتېرېږي.

«*کارل ګوستاو یونګ*» خپل یو لیدلی خوب هم د شعور په دغو درېو برخو تعبیروي. یونګ لیکلي:

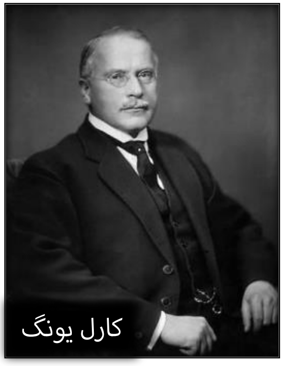
کارل یونګ

(زه به ډېری وخت په چُرت کې ډوب وم، خو پوهېدم نه، چې څه مې په فکر کې راګرځي. یوه ورځ په ۱۹۵۹م کال ما خوب ولید، چې په یوه ښکلي نااشنا کور کې چې دوه منزله دی ناست یم، په کوټه کې ښایسته رڼا وه، د باندې خوا ته ښایسته منظرې او باغونه په نظر راتلل، د خپلو کتابونو په مطالعه بوخت

(c) ketabton.com: The Digital Library

وم. په دې وخت کې مې د کوټې په غولي يا تل کې يوه دروازه وليده، چې نيمکښه خلاصه وه، دروازه مې رابېرته کړه، لاندې مې يوه زېرخانه په نظر شوه. د کوټې زېرخانې ته ښکته شوم، دا ډېره رڼا وه او کله چې د زېرخانې غولي ته متوجه شوم، يوه بله کړکۍ غونډې دروازه مې په نظر راغله او کله مې چې دا کړکۍ غونډې دروازه خلاصه کړه، يوه اوږده زينه مې وليده، چې ښکته تللې وه او زه يې په پوړو کې ورښکته شوم. د تورې شپې غونډې تياره، لويه، ژوره کوټه وه. زه پکې هرې خوا ته ګرځېدم، هرڅه ډېر تت ښکارېدل، هرې خواته په تياره کې ګورم، ناڅاپه مې سترګې په څه شي ولګېدې. کله چې ښه ځير شوم، هډوکي دي! د انسان د ککرۍ او اسکليټ هډوکي مې پيدا کړل، بيا نو خپله خبره مې پرې پيل کړه او دا نتيجه مې له خوب څخه را وايستله: ***لومړی:*** ښکلې لويه او رڼا کوټه، چې د باندې ښايسته منظره او باغ ترې ښکارېده، د انسان باخبره شعوري برخه... ***دوهم:*** لاندې دوهمه د زېرخانې کوټه، چې په منځنۍ توګه لويه وه او رڼايې لږ څه کمه وه، د تحت الشعور يا نيم خبره شعور برخه وه. دريم: هغه د زېرخانې نه لاندې دريمه ژوره او ډېره لويه تياره کوټه، چې زينه ورښکته شوې وه او د انسان هډوکي او ککرۍ پکې پرته وه، دا د انسان غيرشعوري يا بې خبره شعوري برخه ده...) د رنګونو نړۍ، ٢٦١مخ

د اروا‌شننې د مکتب د پلويانو په ځانګړي ډول د زيګموندفرويد او کارل يونګ نظريات نه يوازې د اروا‌پوهنې په لمن کې پاتې شول، بلکې نړيوالو ادبياتو ته يې هم مخه وکړه. د ادبياتو په برخه کې سورياليستان يا د سوريالېزم د ادبي مکتب غړي هغه څوک وو، چې په خپلو اثارو کې يې د فرويد او د اروا‌شننې او نورو پلويانو افکار منعکس کړل. سورياليستان هغه ليکوال دي، (چې له کپيټاليستي ټولنې څخه د راپيداشويو توهماتو او کمزوريو په نتيجه کې له واقعي ژوند څخه خپلې ذهني نړۍ ته پناه وړي او خپل ځانونه په خوبونو، خيالونو او پتالوژيکي حالاتو مشغولوي...

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوریالستان د فروید لمنې ته لاس اچوي او ګومان کوي، چې د انسان د هلوځلو لمسوونکی د شعور نه لاندې ذهني جهان دی.) ادبي څېړنې، ۳۰۴ او ۳۰۵مخونه

❖ ❖ ❖

د اروااشننې د مکتب په غرو کې نه یوازې نارینه پوهانو ونډه درلوده، بلکې ځینې داسې ښځینه اروااپوهانې هم وې، چې اوسمهال د اروااپوهنې د تاریخ لویې څېرې بلل کېږي. په دغو ښځینه اروااپوهانو کې لومړۍ اروااپوهانده کارن هورنای «۱۸۸۵م-۱۹۵۲م» ده. مېرمن کارن هورنای د المان په هامبورګ کې زېږېدلې وه، هغه مهال چې «فروید» خپل کتاب «د خوبونو تعبیر» خپور کړ، هورنای په ښوونځي کې وه، وروسته یې د برلین له پوهنتون څخه د طب په څانګه کې دوکتورا واخیسته، خو دې ان د ښوونځي له دورې څخه د اروااشننې له مفکورو سره اشنایي درلوده او د لوړو زده کړو پرمهال یې هم د فروید د اروااشننې په ټولو غونډو کې ګډون وکړ.

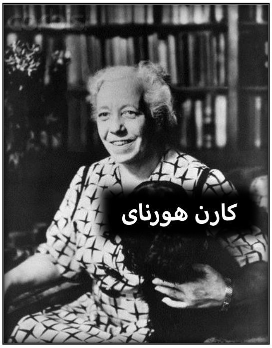

هورنای غوښتل د اروااشننې د نارینه ؤ سنګر، ښځینه کړي، له همدې امله شهرت ته هم ورسېده. ددې د مشهورو کتابونه نومونه دا دي:

«د اروااشننې نوې لارې»، «زمونږ رواني تضادونه»، «ځان شننه یا ځان تحلیلونه»، «زمونږ د زمانې عصبي شخصیت» او «د ښځو اروااپوهنه». هورنای ۱۸کاله په المان کې د برلین په انسټېټیوت کې په تدریس او شخصي طبابت کې تېرکړل، وروسته په ۱۹۳۲م کال د امریکا متحده ایالاتو ته ولاړه او هلته له څه وخت تېرېدو وروسته یې د امریکا د اروااشننې ټولنه تاسیس کړه او د عمر ترپایه پورې یې رئیسه پاتې شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کارن هورنای د فروید له هغې مفکورې سره موافقه وه، چې ویل به یې، شخصیت د ماشومتوب په دوران کې بڼه مومي. دې زیاته کړه، په وګړو کې روان رنځوري، د هغوی د ماشومتوب له نامطلوبو حالاتو څخه سرچینه اخلي او که چېرې د ماشوم په کورنۍ کې تفاهم، صمیمیت، محبت، احساس او درنښت وي، نو وروسته یې په روان رنځورۍ باندې له اخته کېدو څخه مخنیوی کېږي.

هورنای له فروید سره په دغه ټکي کې چې انسانان تل د تحت الشعور اسیران دي، مخالفت وښود. دې د ارماني ځان ګڼلو یا ځان تصور کولو Idealized self image نظریه هم رد کړه او ویې ویل، چې ارماني ځان خیالي دیوه فرد د شخصیت غلط تصور وړاندې کوي. دغه ډول ځان ګوماني هغه نیمګړی او تېرا یستونکی نقاب دی، چې د دې مخه نیسي، چې یو ناروغ خپله اصلي څېره وپېژني او هغه بیا ومني. رواني ناروغان پر خپله څېره باندې د دغه نقاب په غوړولو سره له خپلو باطني شخړو او تعارضاتو څخه انکار کوي او هغوی ته په دروغجن ډول دا ورښیي، چې ځان یې لکه څنګه چې دی، یا لکه څنګه چې واقعیت لري، داسې ونه ویني او په ناسمه بڼه یې وانګېري، چې دا د موضوع حل نه شي کېدلی.

❖ ❖ ❖

د اروا شننې د مکتب دوهمه ښځینه غړې چې د اروا پوهنې په تاریخ کې یې نوم اخیستل کېږي، د فروید لور ***انا فروید*** «۱۸۹۵م-۱۹۸۲م» ده.

انا فروید

انا فروید د خپل نامتو پلار «زیګموند فروید» په شپږو اولادونو کې ترټولو کشره لور وه. دا د ښوونځي له وخته یوه فعاله او کتاب دوسته نجلۍ وه او له هغو مېلمنو څخه یې چې د دوی کره به راتلل، ګڼې ژبې زده کړې وې. دې تر ۱۴ کلنۍ پورې د خپل پلار ټول کتابونه ولوستل او هوډ یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وکړ، چې د خپل پلار په لاره ولاړه شي. په دې اساس دې خپلې اساسي زده کړې له خپل پلار او نورو پوهانو څخه ترلاسه کړې وې او له ۱۹۲۷م کال څخه تر ۱۹۳۴م کال پورې د ارواشننې د نړیوالې ټولنې رئیسه وه.

انا هېڅکله واده ونه کړ او د امریکا له بېلابېلو پوهنتونونو څخه «چې دې پکې ویناوې او سمینارونه وړاندې کړل» څو افتخاري دوکتوراوې او میډالونه ترلاسه کړل. دا په المان کې د نازیانو د واکمنۍ د پیل پرمهال له خپل پلار سره لندن ته لاړه او د هغو کور ترڅنګ یې چې پلار یې پکې مړ شو، یو لوی روغتون جوړ کړ او هلته به یې د رواني ناروغانو درملنه پکې کوله. د انافروید ترټولو مهم کتاب «ایګـو او دفاعــي مــیکانېــزمونه» نومېږي.

فروید او لورېې انافروید

دغه کتاب انا په ۱۹۳۶م کال کې بشپړ کړ، چې موضوع یې تر زیاتې اندازې د خپل پلار د «ایګو»، «ایډ» او «سوپرایګو» د نظریاتو په ښې توضح او زیاتې تشریح باندې راڅرخي. د انا په نظر د «دفاع» کلمه د ناراموونکو او نازغمونکو فکرونو او انګېرنو څخه د ځان ژغورنې د هڅو په معنا ده. کله چې «ایګو» یا «زه» له ناسمو باورنو او رواني کړکېچونو څخه ځان خلاصوي، نو له یو ډول هیجان او احساساتي والي سره مخ وي. دا په دې معنا، کله چې یوڅوک د اندېښنو، غمجنوفکرونو او تخریبوونکو انګېرنو پر وړاندې د فاعي حالت غوره کوي، نو «ایګو» یې پر «ایډ» او «سوپرایګو» باندې غلبه کوي. خوکله چې یوشخص له خپلو باطني او تحت الشعوري غریزو او اجتماعي اجبارونو سره په جګړه کې ماتې خوري، دا په حقیقت کې د شخص «ایګو» وي، چې ماتې خوري. «ایګو»

(c) ketabton.com: The Digital Library

تل د شخص د ځان، تحت الشعور او بهرنۍ نړۍ ترمنځ د تعادل د راوستلو لپاره هڅه کوي، خو کله داسې هم کېږي، چې د شخص ایګو بریالی شي او په خپله شخص ماتې وخوري. کله چې په انسان کې یوه طبیعي غریزه سر راپورته کوي، ایګو غواړي دغه غریزه راضي کړي، خو سوپرایګو دا اجازه ورته نه ورکوي. په دې ډول ایګو، سوپرایګو ته تسلیمېږي او ستونزه هماغسې پاتې کېږي. په دې سره د غرایزو، نه ارضا کېدل یو کړکېچ منځته راوړي. د شخص له خوا ددغو کړکېچونو ځېل او شاته وهل، ترټولو ناسم دفاعي میکانېزم دی، چې شخص تل په خپل ځان او روان کې ناآرامه ساتي.

(د ایګو، ایډ او سوپرایګو د پېژندنې لپاره د فروید ژوندلیک ته ورشئ.)

❖ ❖ ❖

په ارواشننه کې د «انافروید» ویناو، کتابونو او هلوځلو یوشمېر نور ارواپوهان تر اغېز لاندې راوستل. په دغو ارواپوهانو کې المانی ارواپوه ***اریک اریکسون*** «۱۹۰۲م-۱۹۹۴م» لوی نوم پیدا کړ. نوموړی په ارواشننه کې «د هویت د بحران» د موضوع په مطرح کولو سره زیات شهرت ته ورسېد.

اریکسون په ۱۹۲۷م کال د وین د ارواشننې په مؤسسه کې زده کړې پیل کړې او د «انافروید» او نورو ارواشنونکو له ښوونو څخه برخمن شو. دی په ۱۹۳۳م کال امریکا ته ولاړ، د هغه ځای تابعیت یې ومانه او د هاروارد په پوهنتون کې ورته د استادۍ دنده ورکړل شوه. وروسته په بوستون کې د ماشومانو د اروایي چاروشنونکی شو. په همدې ډول ده په امریکا کې داسې نورې دندې هم ترسره کړې، خو ترټولو مهم څه دده هغه لیکنې او څېړنې دي، چې د خپل ژوند په اوږدو کې

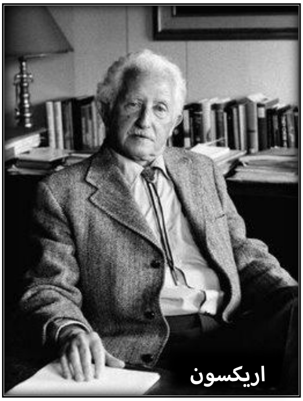
اریکسون

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې اروا پوهنې ته وربښلې دي. دده د مهمو کتابونو نومونه دا دي:
«ټولنه او ماشومتوب»، «هويت، ځواني او بحران»، «د ګاندي حقيقت»،
«د ژوند د څرخې بشپړېدل» او «ځوان لوتر»

د څېړونکو په نظر، د اروا شننې د مکتب په پلويانو کې اريکسون په دې هم شهرت لري، چې ده ديوه نوي ژانر يا فورم ايجاد يې وکړ او هغه د «اروا پوهنيزو ژوندليکونو» ليکل وو. ده له رواني تحليل څخه په ګټه اخيستنې د ګاندي او لوترکينګ «چې د نړۍ مشهور کسان وو» ژوندليکونه تحليل کړل او په هغو کې يې د هويت د بحران غوره نمونې وښودلې. د اريکسون په اند: «د شخصيت په وده کې اصلي موضوع، د خپل هويت لپاره هڅه او پلټنه ده.»

اريکسون د هويت بحران له «دوهم ځل زيږېدنې» سره تشبه کوي. ده دغه فکر له «ويليام جيمز» څخه اخيستی. جيمز ويلي: «انسان چې کله د لومړي ځل لپاره نړۍ ته راځي، د ژوند په اوږدو کې په اسانۍ سره خپل ځان له هغو نويو باورونو او کلتوري نورمونو سره همغږی کوي، چې ورپکې ژوند کوي. يا په اسانۍ سره د نورو په واسطه له دغو باورونو او اجتماعي معيارونو سره همغږی کېږي.» اريکسون وويل: «هغه انسانان چې دوهم ځل زيږېدنه يا د هويت بحران تجربه کوي، ترډېره بريده ځورېدلي او رنځېدلي موجودات دي، چې غواړي د خپلو باورونو او انګېزنو د بدلون او د نوي مسير د پيدا کولو له لارې رنځونه او کړاوونه له منځه يوسي او تسکين او آرامي ترلاسه کړي.»

د اريکسون په نظر، هغه کسان چې د قوي هويت احساس کوي، د ژوند له لويو مسايلو سره د مخامخ کېدنې لپاره چمتو کېږي او هغه کسان چې نه شي کولی، خپل هويت ومومي، د هويت له بحران سره مخ کېږي او کېدی شي د ژوند له سم مسير څخه «لکه د زده کړې، دندې، مسئوليت منلو، واده کولو...» څخه لرې پاتې شي او ښايي په جرايمو لاس پورې کړي، په مخدره

(c) ketabton.com: The Digital Library

توکو یا نورو ناسمو ټولنیزو چلندونو پیل وکړي او په لنډه توګه منفي هویت راخپل کړي.

اریکسون د «زیګموند فروید» له هغه نظر سره مخالفت څرګند کړ، چې وایي: «موږ د خپل ماشومتوب د تجربو محصول یو او نه شو کولی خپل شخصیت ته د ژوند په نورو راتلونکو دورو کې بدلون ورکړو.»، اریکسون زیاته کړه: «د انسان د ماشومتوب د دورې تاثیرات مهم دي او ښایي ځینې وخت زیانونه هم ولري، خو د ژوند د نورو مرحلو پېښې او د هغو تاثیرات کولی شي، د ماشومتوب د دورې منفي پېښې او د هغو تاثیرات خنثی[1] کړي یا پرهغو باندې غالب شي او زموږ د وروستي هدف لپاره خدمت وکړي.»

❖ ❖ ❖

په دې ډول د فروید د اروا شننې مکتب د وخت په تېرېدو سره انکشاف وکړ او زیات پلویان یې پیدا شول، خو ددغو پلویانو په کارونو کې هم یو ډول رنګارنګي راپیدا شوه، چې په ځینو ځایونو کې یې ددغه مکتب د بنسټګر «فروید» له نظریاتو سره غوڅ توپیر درلود او حتی[1] د فروید په ژوند دده ځینې پلویان لکه، کارل یونګ، الفرډ آدلر او نور دداسې نظري توپیرونو له امله ترې جلا شول. خو په بنیادي ډول پر دغو ټولو باندې د فروید اغېز شته وُ. که څه هم یو لړ تېروتنې دوی ور اصلاح کړې او د اروا شننې مفکوره یې د نویو تجربو په کولو سره غني کړه.

ډېری څېړونکي د اروا شننې د مکتب په حلقه کې تر ټولو لومړی د فروید په نظریاتو باندې نیوکې کوي، دوی وایي، سره له دې چې د فروید نظریات د اروا پوهنې یو جالب او مشغولوونکی بحث دی، خو د هغو د علمي ارزښت تله سپکه ده، د دوی په باور: (ترښایسته زیاتې مودې پورې فروید پرزم ته د یوې علمي نظریې په سترګه کتل کېدل او فکر کېده، چې د فروید اروایي تحلیل (Psycho-analysis) کولی شي، د شعور په باره کې ټولې ستونزې او لانجې حل کړي. په دې کې شک نشته، چې فروید د پتالوژیکي ذهني جریانونو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

څېړنې په ترڅ کې هغه مبتذل مادي نظرونه رد کړل، چې په ذهني جريانونو کې تغيرونه او بدلونونه يې د فيزيولوژيکي علتونو زېږنده بلل؛ خو په همدې وخت کې يې د ذهني فعاليت د څېړنو عيني ميتودونه-(Objective-Methods) هم له نظره وغورځول او د خپلې خوښې نظريه يې وړاندې کړه. فرويد ذهني فعاليت له مادي شرايطو او علتونو څخه جلا کوي. دده په نظر ذهني فعاليت يو خپلواک فعاليت دی، چې له مادي پروسو سره څنګ په څنګ اوسېږي او د مخصوصو، نه پېژندل کېدونکو، ابدي روحي قواؤ په ذريعه اداره کېږي.) ادبي څېړنې، ۴۱۴مخ

په ټوليز ډول د فرويد معاصران له ده څخه په دريو ټکيو کې ناخوښه وو. لومړی دا چې فرويد ويلي: د افرادو چال چلند د هغوی د ناهوښياره ذهن يا تحت الشعور د هغو عواملو تر واکمنۍ لاندې دی، چې دوی ورباندې کنټرول او خبر نه لري او له دې امله اشخاص د خپل ذهن په زياته يا تقريباً ټوله فضا کنټرول نه لري. **دوهم** دا چې فرويد زياته کړې: زموږ شخصيت د ماشومتوب د تجربو پر اساس ټاکل کېږي او افراد نشي کولی، پر خپل شخصيت او برخليک باندې واکمن ووسي. او **دريم**: د فرويد له خوا د انسان په رواني حالت کې د جنسي تمايلاتو پر اهميت باندې زيات ټينګار او د جنسي مسايلو افراطي توضيح او تشريح، له ده څخه د معاصرينو د ناخوښۍ لاملونه وو.

په هرحال له دې او دې ته ورته نيوکو سره سره، فرويد يولوی استعداد ؤ او ګڼ شمېر نورې داسې ارزښتمنې څېړنې او برسېرونې يې هم کړې دي، چې په ارواپوهنه کې د يوه ستر تحول سبب شوي دي.

(نور معلومات د فرويد په ځانګړي ژوند ليک کې ولولئ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

سلوک پالنه

د اروا پوهنې په تاریخ یو بل گام

سلوک پالنې Behaviorism ته په پارسي کې رفتارگرایي ویل شوي او ځینې نور نومونه لکه «عیني اروا پوهنه» او «انساني سلوک پوهنه» هم ورکړل شوي دي. د اروا پوهنې محققان وایي: «د شلمې میلادي پېړۍ په پیل کې عینیت پالنې او مادي پالنې ځانگړې وده کړې وه او تردې بریده یې دوام وموند، چې بالاخره د اروا پوهنې په یوې نوې بڼه بدل شول. د اروا پوهنې دغې نوې بڼې د ذهن او شعور د موضوع څېړل او سپړل شا ته واچول او په هغو شیانو متمرکزه شوه، چې د لیدلو، لمس کولو، اورېدلو... وړ وو.»

په دې اساس سلوک پالنه د اروا پوهنې له نورو مکتبونو سره په بنسټیزو نظریاتو کې غوڅ توپیر لري. د افرادو د سلوک، چلند او کړوړو څېړل، د دوی د کار بنسټ دی. د سلوکیانو په اند، افراد د خپل ماحول پر وړاندې غبرگون او عکس العمل ښیي، خو داسې غبرگون نه، لکه د اروا شننې په مکتب کې چې وایي، افراد د خپلو ناڅرگندو تمایلاتو له مخې چې زیاتره په لاشعور کې دي هڅول کېږي. د دوی په باور، انسانان د خپل اختیار او ارادې پر اساس عمل کوي او همدغه عمل د یوه انسان شخصیت او ماهیت ټاکي. د سلوک د مکتب پلویان هڅه کوي، چې پر ذهن باندې له زیات تمرکز څخه ډډه وکړي او پر ځای یې د محیط د تغیراتو پر وړاندې د ژوندیو موجوداتو ځوابي غبرگونونه په نظر کې ونیسي.

دوی زیاتوي: (سلوک یا رفتار د محیطي پېښو یا «محرک» او «محرکي موقعیتونو» په مقابل کې د یوه ژوندي موجود «ځوابونو»، «غبرگونونو» او «جوړجاړیو» ته ویل کېږي. په دې ترتیب اروا پوهنه باید د یوه سلوکي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

رفتاري علم په توګه، یوازې له هغو کارونو سره سروکار ولري، چې په عیني ډول د «محرک او غبرګون»، «د عادتونو د رامنځته کېدو او جوړېدو» او «ددغو عادتونو د یوځای کېدو» له مخې تشریح کېږي. یا په بل ډول، سلوکي اروا پوهنه له محیط سره په تړاو کې دیوه ژوندي موجود له ټولنیز چال چلند څخه بحث کوي.)

ددغه مکتب «سلوک پالنې» بنسټ اېښودونکی، د امریکا وتلی اوراپوه **جان واټسن** «۱۸۷۸م-۱۹۵۸م» دی، «چې تاسې یې بشپړ ژوندلیک په همدغه کتاب کې ترڅانګړي سرلیک لاندې لوستلی شئ.»

واټسن

واټسن په ۱۹۱۳م کال کې چې ۳۵ کلن ؤ، ددغه مکتب بنسټ کېښود. واټسن په دې باور ؤ، چې اروا پوهنه باید د شعور او ذهن مسئله کاملاً څنډې ته کړي او یوازې په سلوک، چال چلند، کړوړو او رفتار باندې بحث وکړي. نوموړي لیکلي: (اروا پوهنه لکه څنګه چې یې سلوک پلویان ګڼي؛ په بشپړه توګه د طبیعي علومو یوه عیني او ازموینتي څانګه ده. اروا پوهنه باید په خپل وار سره د سلوک او چال چلند پر مطالعه باندې راوڅرخي. د اروا پوهنې طریقه او روش بشپړ عیني او د لیدلو وړ دی او د هغو اصلي مسئله د رفتار او چال چلند وړاندوینه، کنټرول او مهار دی... د شعور او ځانخبرۍ حالات د «روح» د مسئلې غوندې د عینیت او لیدلو وړ نه دي. په همدې ډول هېڅکله نه شو کولی هغه په علمي توګه وڅېړو... سلوک پالنه د ذهني فعالیتونو هېڅ ډول عملي سند او مدرک چاته نه شي ورکولی... شعور د تعریف وړ شی نه دی او نه کومه د کارېدلو وړ جنبه لري، بلکې ها د پخوانیو زمانو د «روح» د نه اثبات شوي موضوع غوندې یوه موضوع ده... زما له نظره د اروا پوهنې لپاره چې کومه طرحه او نقشه غوره او دقیقه ده، د شعور او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځان خبرې له نظره غورځول دي؛ چې ما تقريباً ورڅخه انکار کړی دی او دا هم ددې لپاره چې د ازمويښتي تحقيق درشل ته لاره پرانيستل شي. شعور هېڅکله ليدل شوی نه دی، لمس شوی نه دی، بوی شوی نه دی... بس يوه ساده فرضي مسئله ده... او دا چې په نورو ټولو علوموکې واقعيتونه د عيني مشاهدې او اثبات وړ دي او د هرڅېړونکي او مشاهده کوونکي له خوا تحليل کېدلی او څېړل کېدلی شي. خو که چېرې اروا پوهنه د شعور علم وبلل شي، نو بيا له نورو علومو سره کومه ګډه پوله نه شي درلودلی.)

مکتبهای روانشناسی ونقدآن، بېلابېل مخونه

(دا چې ولې واټسن په اروا پوهنه کې په دغه اساسي بدلون باندې باور درلود، سبب يې دا دی، چې ده به ويل، د علمي طريقې او روش ځواک د اثبات منلو پر مفهوم ولاړ دی او په اصل کې ټولې علمي ادعاوې تل کولی شو، ثابتې يا رد کړو. خو دغه ځواک په داسې شيانو پورې اړه تړلی دی، چې کولی شو، هغه په عيني ډول مشاهده کړو. د واټسن په نظر ذهني مسئلې د علمي مطالعې لپاره مناسب موضوعات نه دي. ځکه چې دغه ډول مسئلې تر زياته بريده شخصي پېښې دي. هېڅوک نه شي کولی، د کوم بل چا فکرونه ووينې او يا هغه لمس کړي... د سلوک مکتب د ارګانېزم يا ژوندي موجود هرهغه فعاليت ته اشاره کوي، چې څرګند او د مشاهدې وړ وي. د واټسن په باور اروا پوهنه کولی شي، هرهغه څه چې افراد يې ترسره کوي يا يې وايي، مطالعه کړي، مګر دا نه شي کولی، چې هغه افکار، تمايلات او احساسات چې له دغو چلندونو او رفتارونو سره ملګري دي په عملي توګه وڅېړي.)

روانشناسي عمومي، وين ويتن، ۸مخ

د واټسن د سلوک پالنې اساسي اصول ساده، پرېکنده او جدي دي، چې يوازې عيني او د ليدلواو مشاهده کولو وړ مسايل د اروا پوهنې اصلي موضوعات ګڼي او د ذهن پلوه پرټولو اصطلاحاتو او مفاهيمو په خپل مکتب کې د بې معناتوب ټاپه وهي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

واټسن د خپل مکتب ارزښت ته په اشارې سره لیکي: (زه فکر کوم، سلوک پالنه د عاقلانه ژوندانه په بنسټ جوړونه کې مرسته کوي. د سلوک پالنې څرګندونې باید پر داسې علمي ټکو ولاړې وي، چې انسانان د هغو په مرسته، د خپل سلوک او رفتار لومړني اصول چمتو کړي او نارینه او ښځینه افراد علاقه من کړي، چې خپل ژوند ته نوی ترتیب ورکړي.)

مکتبهای روانشناسی ونقدان

کله چې واټسن په رسمي توګه سلوک پالنه راپیل کړه، هغه مهال د عینیت پالنې، ماشین پالنې او مادیت پالنې نفوذ زیات ؤ. واټسن ته د هغو فیلسوفانو نظریات چې د عینیت او مادیت خواته یې زیات تمایل درلود، د الهام سرچینې وې. په دغو فیلسوفانو کې یو هم فرانسوی فیلسوف ***اګوسټ کنټ*** «۱۷۹۸م-۱۸۵۷م» ؤ، چې نظریاتو یې د واټسن او نورو سلوک پلویانو په کارونو سیوری غوړولی دی.

اګوسټ کنټ

کنټ د فزیکي حقایقو او بشري حس په نظریه کې وایي: «له فزیکي حقایقو بهر او هغه شی چې نه حسیږي، هیڅ شی د کشف او پیژندنې وړ نه دي او انسان له اثارو د لیدلو او حس کولو پرته د هیڅ شي په باره کې پوهه حاصلولی نه شي.»

د سلوک پالنې پلویان د حیواني ارواپوهنې او انساني ارواپوهنې ترمنځ د اړیکو په موجودیت ټینګار کوي. پخپله واټسن د خپل مکتب په اړه وایي: (سلوک پالنه د شلمې میلادي پیړۍ په لومړۍ لسیزه کې د حیواني ارواپوهنې د مطالعې مستقیمه پایله ده.)

تاریخ روانشناسي نوین، ۲۸۸مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سلوکیانو په څرکندونو باندې د روسي بیولوژیست **ایوان پاولوف** «۱۸۴۹م-۱۹۳۶م» او د تکامل د نظریې د بنسټګر **چارلز ډاروین** «۱۸۰۲م-۱۸۸۲م» نظریات ځانګړی اغېز لري، خوڅومره افراط چې د ډاروین په نظریاتو کې لیدل کېږي، د سلوک د پلویانو په نظریاتو کې نه لیدل کېږي. دغه اروا‌پوهان د انسان شخصیت تر زیاته بریده د خپل ماحول محصول بولي. خو د پاولوف له نویو تجربو سره بیا ښه اړخ لګوي، له همدې امله ***واټسن*** په ۱۹۱۵م کال په خپله وینا کې چې د امریکا د اروا‌پوهنې ټولنې ته یې اوروله، وړاندیز وکړ، چې نور دې د «باطن څېړلو» پرځان «شرطي غبرګونونه» چې د پاولوف نوې څېړنه وه، د اروا‌پوهانو د کار اصلي طریقه وټاکل شي.

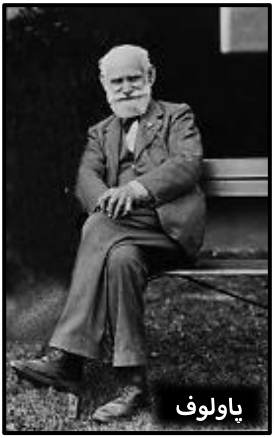

واټسن په دې باور ؤ، چې «د افرادو په رفتار او سلوک ټاکنه کې تر ټولو مهم او د پام وړ شی چاپېریال دی، ده به ویل، د ځانګړو محیطي شرایطو په جوړېدو سره چاپېریال کولی شي، په افرادو کې د ټاکلي رفتار وړاندوینه وکړي.» د عمومي اروا‌پوهنې آرونه، ۱۳مخ

د واټسن په پورته نظریاتو کې مورږ د «اګوسټ کنټ» د هغې نظریې څرک لیدلی شو، چې وایي: «بشر په اصل کې ټولنیز مخلوق دی، انسان دا ټولنیزه غریزه له ټیټو حیواناتو څخه په میراث وړې ده او وروسته یې په هغه بشپړتیایي بهیر کې تهذیب او عقل ته نږدې کړې ده، چې دغې کار پېړۍ پېړۍ وخت غوښتی دی. وروسته عقل ورپورې تړل شوی دی، د ترحم او مهربانۍ، توندو او سرکشو احساساتو موږ آرام کړي یو او نرمي یې رابښلې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده او په پای کې به د جګړه ماری غریزه زموږ د عدالت غوښتنې له خوا مغلوبه شي...» په فلسفه کې تلپاتې پېښې، ۲۵٦مخ

ثوراندایک

کومو اروا پوهانو چې د حیواني اروا پوهنې لپاره کار کړی، د سلوک پالنې لپاره یې زیات ارزښت درلود. په دغو اروا پوهانو کې له «پاولوف» نه وروسته، امریکایی اروا پوه ***ثوراندایک*** «۱۸۷۴م-۱۹۴۹م» ځانګړی نوم لري. ثوراندایک هغه مهال له اروا پوهنې سره مینه پیداکړه، چې د «سلیان» په پوهنتون کې یې د «ویلیام جیمز» د اروا پوهنې د اصولو کتاب ولوست. په همدې اساس خپلې نورې زده کړې یې د ویلیام جیمز ترښوونې لاندې د هارواړډ په پوهنتون کې بشپړې کړې. ثوراندایک د دوکتورا تر اخیستو وروسته د حیواني اروا پوهنې په هکله څېړنې او مطالعې پیل کړې او د کلمبیا په پوهنتون کې د اروا پوهنې استاد شو.

نوموړي په همدغه ځای کې شهرت ته ورسېد او د کتابونو د تالیف او رواني ازموینو له امله یې زیاتې پیسې لاسته راوړې. ثوراندایک وروسته حیواني اروا پوهنه پرېښوده او د انساني زده کړو او تربیتي اروا پوهنې پر خوا یې مخ راواړاوه. ده زده کړه د عمل او عکس العمل په پایله کې د عصبي روابطو د ټینګښت محصول وګڼه. د ساري په ډول دی وایي:«ژوندی موجود، د محرک په مقابل کې مختلف عکس العملونه ښیي، ددغو عکس العملونو تکرار په حقیقت کې د عصبي رابطو د استحکام سبب ګرځي، چې په پایله کې زده کړه رامنځته کېږي... د عکس العملونو تکرار او اجرا د ازموینښت او خطا د قاعدې تابع دي. یعنې کوم فعالیت چې د یوه ژوندي موجود له خوا د یوې موضوع د زده کړې لپاره ترسره کېږي. په لومړي سر کې له اشتباهاتو سره ملګری وي، خو د زده کړې په جریان کې د موضوع په اړه په تدریجي

(c) ketabton.com: The Digital Library

تو ګه اشتباه ډوله عکس العملونه خپل ځای سمو او صحیحو عکس العملونو ته ورکوي او د وخت په تېرېدو سره خپل اصلي هدف یا د زده کړې موضوع ته رسېږي. په دې اساس زده کړه هغه وخت رامنځته کېږي، چې د ژوندي موجود موفق ډوله عکس العملونه د غلطو او اشتباه وزمه عکس العملونو ځای ونیسي...)

❖ ❖ ❖

څرنګه چې د سلوک پالنې مکتب زیات ټینګار پر عینیت کاوه، له همدې امله ټول اروا پوهان د واټسن له دا شان څرګندونو څخه راضي نه وو. ترټولو لویه نیوکه پر ده باندې دا وه، چې واټسن په خپلو افراطي ډلبندیو کې د اروا پوهنې خورا مهمې برخې نه دي راوړې یا یې ورڅخه انکار کړی دی. دغه نیوکه حتیٰ د هغو کسانو له خوا هم تائید شوه، چې په عمومي ډول یې له عینیت پالنې څخه ملاتړ کاوه.

د واټسن یو ترټولو ځواکمن مخالف، انګلیسی اروا پوهاند ***ویلیام مکدوګال*** «۱۸۷۱م–۱۹۳۹م» ؤ. مکدوګال په ۱۹۲۰م کال کې کله چې امریکا ته ولاړ. لومړی یې له «هاروارد» او بیا یې د «دوک» له پوهنتون سره همکاري پیل کړه. ده د غریزه اي سلوک د نظریې او د اجتماعي اروا پوهنې په باب د لیکنو او څېړنو له امله شهرت درلود. خو جالبه دا وه چې مکدوګال پخپله دومره اجتماعي نه ؤ، لکه نظریاتو چې یې د اجمتاعي اروا پوهنې سره مرسته کړې، ده پخپله لیکلي، چې هېڅکله په ژوند کې له کومې ټولنیزې ډلې ټېلې، ګوند او بل داسې څه سره یو ځای نه شوم!

مکدوګال

مهمه داده چې، واټسن په همدغو کلونو کې د مکدوګال د غرایزو نظریه رد کړه. بالاخره دغه موضوع تردې پورې راورسېده، چې په ۱۹۲۴م کال په واشنګټن ډي سي کې ددغو دواړو

(c) ketabton.com: The Digital Library

اروا پوهانو «***جان واټسن او مکدوګال***» ترمنځ مناظره جوړه شوه. په دغه مناظره کې ۱۰۰۰ زرو تنو ګډون کړی ؤ. مکدوګال د دې مناظرې په لړ کې وویل: «موږ له ډاکتر واټسن سره په دغه ټکي کې موافق یو، چې سلوکي چارې د اروا پوهنیزو څېړنو لپاره لازمې دي، خو ورسره دا غبرګوو، چې ذهني او شعوري چارې هم په همدغه اندازه اړینې دي... که چېرې اروا پوهان له باطن څېړلو څخه ګټه وانخلي، نو څنګه به له خپلو فکرونو او خیالونو څخه خبرتیا ترلاسه کوو؟...» ده واټسن وننګاوه او له هغو څخه یې وغوښتل، چې څرنګه یو سلوک پلوه د ویولن له یوه کنسرت څخه د خوند اخیستلو څرنګوالی توضیح کوي.

په هرحال د واټسن او مکدوګال ترمنځ په دغه مناظره کې د دواړو ترمنځ ګڼ بحثونه وشول، خو د مناظرې زیاتو ګډونوالو مکدوګال ته د بحث د ګټونکي رایه ورکړه.

❖ ❖ ❖

د سلوک پالنې د تحول او تکامل په بهیر کې، بل وتلی اروا پوه ***بي. اف. سکینر*** «۱۹۰۴م-۱۹۹۰م» دی، چې د واټسن له مرګ «۱۹۵۸م» څخه وروسته د سلوک پالنې د مکتب د رهبر په توګه رامیدان ته شو، ده یوځل بیا سلوک پالنې ته نوې ساه ورکړه او د واټسن په څېر یې د ذهني او باطني مسئلو له شتون څخه انکار وکړ او زیاته یې کړه، چې موږ نه شو کولی، دغه ډول ناڅرګند تمایلات په عیني او عملي ډول وڅېړو، یوازنی شی چې څېړل کېدل یې ممکن دي، هغه د ماحول د پېښو په غبرګون کې زموږ چلندونه، کړه وړه او عکس العملونه دي. ده د پاولوف غوندې لومړی پرحیواناتو باندې تجربې پیل کړې.

سکینر

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوموړي پر کوترو او موږکو باندې د خپلو څېړنو په لړ کې وښوده: «څرنګه چې حيوانات د بهرنيو محرکاتو په مقابل کې ځواب ښيي، نوکولی شو، د هغوی چلند د ځواب ورکولو په بهير کې کنټرول کړو او حتیٰ ترهغې اندازې کولی شو، چې د حيواناتو چلند په غيرعادي بڼه ورزو. همدا ډول موږ د انسان پېچلي رفتارونه هم کنټرولولی شو، چې همدغه چلند او سلوک څېړل او د هغوی بدلول، د ارواپوهنې ترټولو لويه دنده ده.»

سکينر د واټسن په پيروۍ يوازې د مشاهدې وړ يا مشاهده منونکی سلوک او رفتار مهم وګاڼه. نوموړي د هغو څه په اړه له فکر کولو او نظريې څرګندولو سره علاقه نه درلوده، چې ممکن د يوه ژوندي موجود په باطن کې جريان ولري او نه يې پرهغو باطني فرضياتو باندې کار درلود، چې ګواکې د ژونديو موجوداتو پر بيولوژيکي فعاليتونو باندې اغېز لري. د سکينر په سلوک پالنه کې هغه څه چې د محرک او غبرګون ترمنځ واقع دي، عيني چارې نه بلل کېږي، بلکې توصيفي او د خالي ارګانېزم يوځای کېدل بلل کېږي.

سکينر په خپلو ځينو څرګندونو کې ان د افراط لمن نيسي. يو ځای ليکي: «بهرني محرکات د انسان ټول سلوک ترکنټرول لاندې راولي. په دې اساس که چېرې تاسې فکر کوئ، چې زموږ اعمال، زموږ د ذهني او شعوري تصميمونو حاصل دی، تېروتنه کوئ... موږ ټول د خپل ځان په واسطه نه، بلکې د خپل محيط او محيطي انګېزو په واسطه کنټرولېږو او حتیٰ خپلو اکه اراده يو ناسم تصور دی!»

د سلوک پالنې مکتب له ۱۹۱۳م کال څخه د «جان واټسن» په وېناو، ليکنو او هلوځلو باندې پيل ومو ند او ددغه مکتب د وروستي فعال غړي «سکينر» په مړينه چې په ۱۹۹۰م کال وه، پای ته رسېږي. ددغه مکتب «سلوک پالنې» په پياوړتيا کې د واټسن او سکينر په شمول ځينې نورو

(c) ketabton.com: The Digital Library

اروا پوهانو لکه «البرټ بندورا»، «جولیان راتر»، «لیونارد هال»، «ادوین ګاتري» او «اډوارډ ټولمن» هڅې هم د ستایلو او یادولو وړ دي.

❖ ❖ ❖

دا چې د سلوک پالنې تقریباً ټولې څرګندونې پر عنیت راڅرخي او له ذهني او باطني مسایلو څخه «چې ملموسې بڼې نه لري» په یو نه یو ډول انکار کېږي، له همدې امله پر دغه مکتب باندې د نیوکو لړۍ هم له همدغه ځایه پیل کېږي. کره کتونکي وایي: «موږ نه شو کولی، چې د روان اصطلاح له روان پوهنې څخه حذف کړو، یا باطن څېړنه له یاده وباسو او تر اندازې زیات په عیني او لیدونکو مسایلو تکیه وکړو. دا ځکه چې د اروا پوهنې اصلي موضوع اروا یا ذهن دی، چې اروا پوهنه د هغو د فعالیتونو، حالاتو او اغېزو څخه خبرې کوي. له دې مخې موږ که چېرې یوازې او یوازې پر بهرني سلوک او رفتار باندې تمرکز وکړو، نو له اروا پوهنې څخه به یو وچ او محدود علم جوړ کړو او د ګڼو رواني اړخونو لکه انګېزو، باورونو، ذهني تمایلاتو، ادراکاتو، هیجاناتو، انګېرنو او نورو... څېړنه او پرهغوی د پوهېدنې ارزښتمنې شېبې به له لاسه ورکړو.»

د سلوک پالنې پرمکتب د یوې انساني پوهنې په توګه زیاتې نیوکې شوې، خو له دې څخه هم سترګې نه شو پټولی، چې دغه مکتب د اروا پوهنې په باب ډېر ناویلي ویل رابرسېره کوي، چې د اروا پوهنې په تاریخي مسیر یې مثبت اغېز پروت دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګشتالت پالنه

د ارواپوهنې په خدمت کې

لکه څرنګه چې د جوړښت پالنې مکتب د ذهن د تشکیلوونکو عناصرو مطالعه کوله او د عمل پالنې مکتب د ذهني چارو او فعالیتونو مشاهده او اندازه له محیط سره د تړاو په ترڅ کې ترسره کوله، خو د ګشتالت پالنې یا د ګشتالت د مکتب پلویان بیا ددغو دواړو مکتبونو پر خلاف حرکت وکړ. (دوی د وونټ په پیروانو باندې تور ولګاوه، چې هغوی وایي، زموږ ادراک له اشیاؤ څخه یوازې د حسي عناصرو ټولونه کوي. ګشتالتي اروا پوهانو وویل، کله چې حسي عناصر ترکیبېږي، هغه بیا نویو نمونو او شکل بندیو ته بڼه ورکوي. دوی زیاتوي، د موسیقۍ څو آلې سره څنګ په څنګ وغږوئ، د هغو د بېلابېلو غږونو له ترکیب څخه یو داسې نوی غږ یا آواز منځته راځي، چې په یوازې ډول یې په هغو ګڼو غږونو کې هېڅ یونلري. په لنډیز سره ویلی شو، کُل د هغو د اجزاو په پرتله بل ډول دی...) تاریخ روانشناسی نوین، ۹۷مخ

په همدې اعتبار ګشتالتیان وایي: «د انسان ذهن یا روان د تجربې وړ نه دي. ذهن باید د یوه کُل په ډول په نظر کې ونیول شي، ځکه چې تل د خپلو تشکیلونکو اجزاو لپاره اضافه شی لري. د کُل په یوه برخه کې بدلون کولی شي، په کُلي ډول د واقعیت پروسه بدله کړي.»

روانشناسي عمومي، حمزه گنجي، ۱۹مخ

ګشتالت (Gestalt) چې یوه الماني کلمه ده، د یوې کُلي طرحې او جوړښت معنا ورکوي او په اروا پوهنه کې «کُل له اجزاؤ نه مخکې د هغو جوړونکی دی» معنا ښیندي. ددغه مکتب پلویان لکه **ماکس ورټایمر** «۱۸۸۰م-۱۹۴۳م»، **کورت کافکا** «۱۸۸۶م-۱۹۴۱م»، **ولفګانګ کوهلر** «۱۸۸۷م-۱۹۶۷م»، **لوین** «۱۸۹۰م-۱۹۴۷م»، **ویلر** «۱۸۹۲م-۱۹۶۱م»،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګولډاشټاین «۱۸۷۸م-**۱۹۶۵**م» او نور په عمومي ډول د انسان ذهن او روان د هغو د اجزاو پرځای لومړی د یوه کُل په توګه په نظر کې نیسي. څېړونکي د دوی ددغې نظریې مفهوم په یوه مثال کې راښیي او وايي: (ګرداب یوه فزیکي اصطلاح ده، چې موږ ټولو به یې مسیر او بڼه په سیندونو، دریابونو او ویالو کې لیدلې وي او په خط السیر یې پوهېږو. په اروا پوهنه کې ګشتالت په دې نظر دی، چې سمه ده، ګرداب د اوبو له څاڅکو څخه جوړ شوی دی، خو د اوبو هرڅاڅکي ته ګرداب نه شو ویلی، بلکې یوازې د اوبو هغو څاڅکو ته ګرداب ویلی شو، چې په یوه خاص نظم او جوړښت سره په ترتیب په یوه ټاکلي موقعیت کې ځای شوي دي او د اوبو د حرکت یو خاص بهیر یې تشکیل کړی دی، چې موږ یې ګرداب بولو، خو شېبه وروسته همغه اوبه دي، چې په عادي ډول جریان لري.)

د عمومي اروا پوهنې آرونه، ۱۴او ۱۵مخونه

(د ګشتالت په مفکوره کې د ژوند فضا د هغو مؤثرو عواملو یو کُلي نمونه بلل شوې، چې په سلوک او چلند اثر اچوي او د فرد رواني نړۍ منځته راوړي، چې په ټوله کې په خپله فرد او د هغو رواني چاپېریال هم پکې داخل وي. له رواني چاپېریال څخه مطلب هغه فزیکي او ټولنیز محیط دی، چې هم فزیکي شیان او هم عملي روابط او اړیکې پکې شاملې دي. د ژوند په فضا کې نه یوازې هغه شیان چې په اوسنۍ زمانه کې ادراک کېږي، بلکې داسې مواد لکه حافظه، ژبه، هنر، افسانه، دین او امیدونه شامل دي. د رواني جهان مجموعه معمولاً د فرد د ژوند د فضا له ګډو فصلونو څخه تشکیل شوې ده. په رواني جهان کې استعدادونه، شخصي معلومات او باورونه، تېر او راتلونکي لرلیدونه، مجرد افکار او عیني شیان شامل دي... په دې اساس د ژوند فضا له فرد او د هغو د خاص رواني حالت او چاپېریال څخه جوړېږي. ددې معنا دا ده، چې د ژوند فضا یو فعال او خوځند کُل«مجموعه» دی، چې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

هرې برخې بدلون په نورو برخو هم اغېز کوي او هربدلون په ټولې وضعې پوري تړاو لري.)

داروپوهنې ښوونځي، ۱۱۹او ۱۲۱مخونه

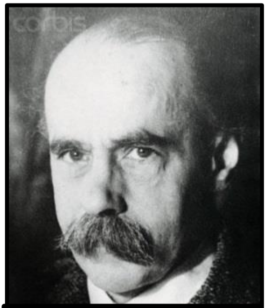

ماکس ورتهایمر

د ګشتالت د مکتب په پلویانو کې «**_ماکس ورتهایمر_**» ته «چې په پراګ کې زیږېدلی ؤ او د فلسفې او اروا پوهنې په برخوکې یې لوړې زده کړې درلودې» ددغه مکتب د بنسټګر خطاب شوی دی.

ده په ۱۹۲۱م کال د (کورت کافکا)، (ولفګانګ کوهلر) او (ګولډاشټاین) په همکارۍ د اروا پوهنیزو څېړنو په نوم د یوې مجلې په خپرولو پیل وکړ، چې همدغه پیل د ګشتالت د مفکورې د رامنځته کېدو لامل شو.

دغه مفکوره په المان کې ډېره ژر مشهوره شوه او د «برلین» د اروا پوهنې په مؤسسه کې ورته ځای ورکړل شو. تردې وروسته به ورته ډلې ډلې محصلین له مختلفو هېوادونو څخه راتلل او په دغه مرکز کې به یې چې د نړۍ په کچه یې یومجهز لابراتوار درلود، زده کړه کوله. خوکله چې په ۱۹۳۳م کال په المان کې د هیټلر په مشرۍ نازیان واک ته ورسېدل، د ګشتالتي اروا پوهنې پلویانو ته ستونزې جوړې شوې. په ځانګړې ډول ورتهایمر او نورو مشهورو پلویانو یې امریکا ته مهاجر شول. هلته د دوی ځینې کتابونه په انګلیسي ژبه وژباړل شول او یوشمېر اروا پوهان د دوی د افکارو تر اغېز لاندې راغلل، چې وروسته دغه اغېز نړیوال بهیر ته لاره پیدا کړه.

ورتهایمر په خپل وار پر نورو ملګرو باندې زیات اغېز درلود. دده له خوا په ۱۹۲۳م کال د ادراکو د جوړښتي اصولو تدوین د ګشتالت مکتب ته شهرت وبانښه. ورتهایمر څرګنده کړه، چې اشخاص شیان په واحدانه ډول درک کوي، یا کله چې یو ژوندی موجود د قصد او نیت له مخې خپل ماحول ته ګوري او

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیدنه، کتنه او پلټنه پیل کوي، نو په همزمانه توګه د ادراکو ترتیبېدنه او جوړېدنه هم رامنځته کېږي.

ترورتایمر مخکې اروا پوهانو دا نظر درلود، چې ادراک له هغو ساده او نه تجزیه کېدونکو عناصرو او احساسونو څخه تشکیلېږي، چې هر یوله هغو څخه په یوه ځانګړي حسي ارګان پورې تړلی وي، خو ورتایمر دغه نظر ناسم وګاڼه او ادعا یې وکړه، چې د دوو محرکاتو اثرات سره ترکیبېږي او یو نوی او متحد شکل رامنځته کوي، له دې مخې درک شوی حرکت نه شو کولی، په ټوټه ټوټه او پرله پسې احساسونو باندې ووېشو.

ورتایمر ددغه نظریې د ښې سپړنې او څېړنې لپاره د «ادراکي سازمان اصول» په نوم یوه معتبره مقاله خپره کړه. ددغې مقالې په یوه برخه کې د ادراکي سازمان څو قوانین هم وړاندې شوي دي، چې مهم قوانین یې عبارت دي له: «د مجاورت قانون، د شباحت قانون، د ادامې قانون، د ترمیم او رغولو قانون او د شکل او زمینې له قانون څخه...»

۱: د مجاورت قانون:

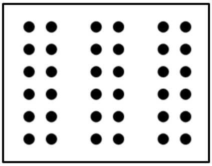

دغه قانون وایي، هغه پدیدې او چارې یا هغه اجزاوې چې د زمان او مکان له مخې یوبل ته سره نږدې واقع وي، اړوند او متعلق په نظر راځي. یا په بل ډول، هغه عناصر چې دیوه او بل په څنګ کې واقع وي، نو یو له بل سره په مجاورت کې د درک کېدلو لپاره ښه مساعد دي. تاسې ددې قانون په شکل کې دایرې، په دریو جفتو ستونونو کې وینئ، نه د یوې جمع او کُل په ډول.

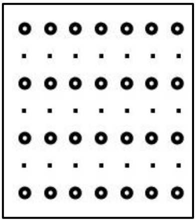

۲: د شباهت قانون:

د شباهت قانون په دې معنا دی، چې سره ورته او مشابه شیان، له ناورته او غیرمشابه شیانو او مطالبو څخه په ښه ډول درک کېږي. یا مشابه او سره ورته

(c) ketabton.com: The Digital Library

اجزاوې د یوې ډلې او کُل په ډول لیدل کېږي. ددغه قانون شکل کې دايرې او نقطې دواړې په نظر راځي، خو دلته دايرې له دايرو سره په رديف کې وينئ او نقطې له نقطو سره، خو په ګډه د هغوی دواړو ستونونه نشئ درک کولی.

۳: د ادامې قانون:

زموږ په ادراکو کې يو داسې تمايل شته دی، چې تل يو داسې لوری تعقيب کړو ، يا اجزاوې او عناصر په داسې ډول وصل کړو، چې ګواکي ادامه لري، يا يوه ځانګړي جهت ته جريا ن لري. د ساري په ډول ددې بحث په شکل کې تاسې تمايل لرئ، چې د دايرو ستونونه له پورته خوا څخه ښکتې خوا ته تعقيب کړئ.

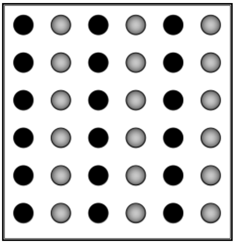

۴: د ترميم او رغولو قانون:

زموږ په ادراکو کې دا تمايل هم شته، چې نابشپړ شکلونه په خپل ذهن کې بشپړ کړو. تاسې په شکل کې درې بشپړې مربع ګانې درک کوئ، په داسې حال کې چې هغه بشپړې نه دي او په منځونو کې يې تشې برخې ليدل کېږي.

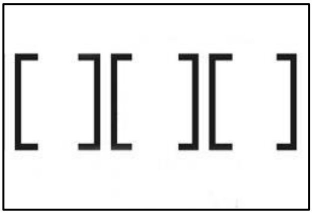

۵: د شکل او زمينې قانون:

په دغه قانون کې له شکل څخه موخه هغه څه ده، چې د درک وړ وي، يا د درک کولو لومړنی موضوع وي او زمينه هغه صحنې يا چاپيريال ته ويل کېږي، چې شکل پکې ځای لري. په داسې يوه حالت کې شکل اصلي په نظر راځي او تر زمينې وتلی او برجسته معلومېږي. په مخامخ تصوير کې شکل او زمينه يو او بل ته ورګرځېدونکي دي يا په يو او بل اوښتونکي دي.

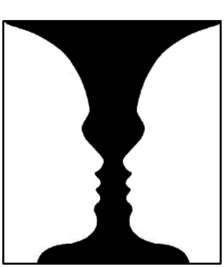

(c) ketabton.com: The Digital Library

ممکن کله دوې څېرې په نظر راشي او کله یو ګلدان. له دغه قانون څخه د ښوونې او روزنې په نظام کې یوه داګټه اخیستل کېږي، چې د زده کړې وړ موضوع باید په واضح ډول ولیکل شي، هغه که په تخته وي او که په کتاب کې په بېلا بېلو رنګونو.

❖ ❖ ❖

د ګشتالتیانو په څوکسیزه ډله کې تر «ماکس ورتهایمر» وروسته «***ولفګانګ کوهلر***» چې د دوی ویاند او فعال غړی ؤ، زیات شهرت لري. نوموړی په ۱۸۸۷م کال په بالتیک کې زیږېدلی ؤ او پنځه کلن ؤ، چې کورنۍ یې د المان شمال ته ولاړه او نور د همدغه ځای اوسېدونکي شول. ده لوړې زده کړې د «بن» او «برلین» په پوهنتونونو کې ترسره کړې او د فزیک په برخه کې یې هم ښه مطالعه درلوده. همدا لامل دی، چې د نوموړي په ارواپوهنیزو څېړنو کې هم د فزیکي مسایلو څرکونه لیدل کېږي.

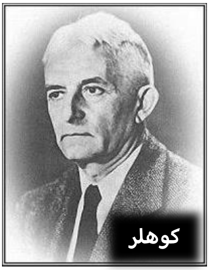

کوهلر په ۱۹۱۳م کال په یوه سمندري سفر کې «تنریف» ته ولاړ او د افریقا په شمال لوېدځو سواحلو کې یې پر بیزوګانو باندې څېړنې وکړې. دده هغه کتاب چې په ۱۹۱۷م کال کې یې «د بیزوګانو ذهنیت» په نوم خپور کړی، په حقیقت کې د همدغو څېړنو نچوړ بلل کېږي. کوهلر تردې وروسته د برلین د پوهنتون استاد وټاکل شو. وروسته یې په یوشمېر نړیوالو پوهنتونونو کې «چې د هغو له ډلې څخه د امریکا د هاروارد او کلارک پوهنتونونه یادولی شو» ویناوې وکړې. کوهلر په ۱۹۲۹م کال خپل تر ټولو مشهور کتاب «د ګشتالت ارواپوهنه» ولیکه. وروسته د نورو ګشتالتیانو په څېر امریکا ته ولاړ، هلته یې د پنسلوانیا په کالج کې په تدریس پیل وکړ او څو نور کتابونه یې هم خپاره کړل او څه مهال د امریکا د ارواپوهانو د انجمن رئیس هم پاتې شو. نوموړی په ۱۹۶۷م کال هملته ومړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

❖ ❖ ❖

دریم کس چې په ګشتالت پالنه کې د نوم خاوند دی، «**_کورت کافکا_**» دی. کافکا په ۱۸۸۶م کال د المان په برلین کې زیږېدلی ؤ او هملته یې خپلې لومړنۍ او منځنۍ زده کړې ترسره کړې وې. دی د لوړو زده کړو په لار کې لومړی د فلسفې مینه وال شو، خو له څه مهال وروسته یې د اروا پوهنې پر زده کړه مخ راواړاوه او په ۱۹۰۹م کال کې یې په همدغه څانګه کې دوکتورا ترلاسه کړه.

کورت کافکا

د زده کړو تربشپړولو وروسته له «ورتهایمر» او «کوهلر» سره اشنا شو او د ګشتالت پالنې لپاره یې هلې ځلې پیل کړې. وروسته «۱۹۱۴م» د «ګیس» پوهنتون ته ولاړ او هلته یې دری کاله تدریس وکړ.

د لومړۍ نړیوالې جګړې پر وخت یې د رواني درملنو په روغتون کې دنده ترسره کړه او تر جګړې وروسته یې خپلې څېړنې او تجربې په دوو کتابونو «د ګشتات په نظریه باندې مقدمه» او «د ذهن وده» کې خپرې کړې، چې ډېر ژر د ګڼو اروا پوهانو له هرکلي سره مخامخ شوې. وروسته امریکا ته ولاړ او د «کرنل» او «ویسکانسین» په پوهنتونونو کې یې د مېلمه استاد په توګه تدریس وکړ، بیا د «سمیټ» پوهنتون ته ولاړ او د عمر ترپایه «۱۹۴۱م» پورې هملته پاتې شو.

❖ ❖ ❖

بل وتلی پوهاند چې د ګشتالت په برخه کې یې کار کاوه، المانی اروا پوه «کورت لوین» دی. لوین په ۱۸۹۰م کال د المان د موګیلنو په ښار کې زیږېدلی ؤ او په ۱۹۱۴م کال کې یې د برلین له پوهنتون څخه د اروا پوهنې دوکتورا اخیستې وه. تر زده کړو وروسته یې د المان په پوځ کې خدمت وکړ. دی په لومړۍ نړیواله جګړه کې ټپي شو او د زړورتیا او خدمت مډال ورکړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

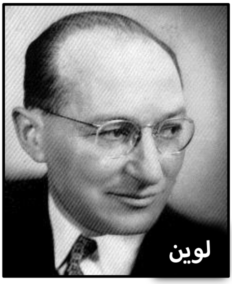

شو. وروسته د برلین پوهنتون ته راغی او د ګشتالت له ډلې سره یې همکاري پیل کړه.

نوموړي په همدغو وختونو کې د تداعی او انګېزې په اړه څېړنې وکړې او وروسته یې «د میداني نظریې» په تدوین لاس پورې کړ. لوین په ۱۹۳۳م کال د هیټلري نظام د فشارونو له امله امریکا ته مهاجر شو، ده همغه مهال کوهلر ته ولیکل: «اوس فکر کوم، چې زما لپاره نور له مهاجرت څخه پرته بله لار پاتې نه ده، که څه هم دغه کار به زما ژوند در په در کړي!»

لوین په امریکا کې دوه کلونه د «کرنل» په پوهنتون کې او نور کلونه یې د «ایوا» په پوهنتون کې په تدریس تېر کړل او د ماشوم د ټولنیزې اروا پوهنې په باب یې یو شمېر مهمې څېړنې ترسره کړې او بالاخره په ۱۹۴۷م کال په امریکا کې ومړ. د لوین د کارونو یو توپیر د ګشتالت د نورو پلویانو سره دا دی، چې هغوی به زیات تمرکز د ادراکو پر مطالعه باندې کاوه، خو د ګشتالت په چوکاټ کې د لوین تمرکز پر شخصیت او اجتماعي اروا پوهنه باندې ؤ، چې له همدې امله نوموړي د اجتماعي اروا پوهنې مخکښ هم بلل شوی دی.

❖ ❖ ❖

د ګشتالت پالنې پلویان په خپلو څرګندونو کې «وجود» او «واقعیت» سره جلا ګڼي. دوی د شیانو د خپلواک وجود له انکار څخه پرته باور لري، چې هر فرد خپل فرضي جهان په داسې طریقه درک کوي، چې هغو ته یوه معناداره بڼه ټاکي او د هغو د تعبیر او تفسیر پر بنسټ خپل اعمال طراحي کوي. دوی د سلوک پلویانو پرخلاف «چې مادي او اروا پوهنیز محیط یو ګڼي» څرګندوي، چې مادي او اروا پوهنیز محیط یو شانته نه دی. اروا پوهنیز محیط هغه دی، چې فرد یې له خپل چاپېریال څخه درک کوي، دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه مادي ماحول نه دی، چې فرد يې محاصره کړی دی، بلکې دا د فرد هغه ادراکي ميدان دی، چې نوموړی راچاپېروي.

د اروا پوهنيز محيط زياتره مظاهر يا جوړښتي توکي د مادي محيط ځينې برخې دي، نه ټولې برخې. د اشخاصو اروا پوهنيز محيطونه يوله بل سره توپير لري. همدا لامل دی، ښايي د دوو کسانو چال چلند د هوښيارۍ له مخې سره يو شانته وي، مګر له عيني واقعيتونو سره به يې برخورد او مخامختيا بل شانته وي. دا ځکه چې د دوی اهداف او د تجربو اړخونه هم سره په توپير کې دي. هر کله چې يو فرد نوې تجربه په لاس راوړي، د هغه رواني محيط هم ورسره په بدلون کې کېږي...

ګشتالت دغې پوښتنې ته چې «ځنګه د يوې کورنۍ دوه غړي يوله بل سره په توپير کې دي، يو مثبت پرمختګ لري او له بل څخه د ژوند کنټرول له لاسه وځي؟» په ځواب کې وايي؛ دا سبب په هغه تعبير او تفسير کې نغښتی دی، چې دوی يې له نړۍ څخه لري، که څه هم په يوه ورته مادي او اجتماعي محيط کې ژوند کوي. دا شان تعبير او تفسير د يوه شخص د حس، درک، برداشت او اخيستنې فعاله پروسه ده.

ګشتالتيان، ادراک يوه واحده مرحله ګڼي، چې په هغو کې حس له معنا سره او معنا له حس سره متقابلې اړيکې لري او په يو وخت او همزمانه توګه پېښېږي. په همدې دليل د يوه حس يا ادراک معنا په ټول موقعيت پورې تړلې ده. د شخص او محيط ترمنځ تعامل د هغو اړيکو ښکارندوی دی، چې د هغو په لړ کې واقعيت درک کېږي. شخص له خپل مشخص هدف يا خپل مشخص ذهني تصوير سره هڅه کوي، چې محيط او له هغو څخه مطلوبې ګټه اخيستنې ته معنا وبښي. په دغه مرحله کې شخص هم ځان او هم محيط ته بدلون ورکوي، خو ډېری داسې وي، چې مادي محيط پرخپل حال وي، مګر د شخص برداشت او اخيستنه ورڅخه په بدلون کې وي، چې په دې سره يې د تعامل اړخ هم له يو لړ بدلونونو سره مخ کېږي. د ساري په ډول، د يو کوچيني

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماشوم د اوراپوهنيز محيط مهم اړخونه دده مور، پلار، خويندې او وروڼه تشکيلوي، کله چې د کورنۍ دوهم ماشوم نړۍ ته راځي، لومړی ماشوم خپل موقعيت درک کوي او ارزوي. که چېرې احساس کړي، چې مور او پلار يا د کورنۍ نور غړي يې د پخوا په څېر ورته پاملرنه نه کوي. دغه احساس د والدينو له چلند څخه د مادي محرکونو په دليل سرچينه نه اخلي، بلکې زياتره د هغو نوي تړاو څخه د برداشت او اخيستنې له امله ورته پيدا کېږي، چې والدين يې له بل ماشوم سره لري. په بل عبارت خبره دا نه ده، چې ايا دوهم ماشوم ته زياته پاملرنه ددې لامل شوې، چې په لومړي ماشوم کې يې هغه احساس رامنځته کړی او يا يې نه دی رامنځته کړی، بلکې اصلي ټکی دا دی، چې ايا لومړی ماشوم، دوهم ماشوم له خپل ځان څخه مور او پلار ته زيات نږدې بولي او که نه؟

د ګشتالت پلويانو په اند، تجربه هم د شخص او درک شوي محيط له تعامل څخه رامنځته کېږي. ددغه دوه اړخيزه تعامل واقع کېدل، د تجربې د دوام او استمرار سبب کېږي. هره تجربه، له مخکنيو تجربو څخه متاثره کېږي او راتلونکو تجربو ته بدلون ورکوي، يا کېدای شي د راتلونکو تجربو پرحالت او موقعيت باندې اغېز وکړي. د تجربې او انګېزې له نظره تېرمهال او راتلونکی مهال د شخص لپاره په اوس مهال کې معنا لري، يو شخص معمولاً خپلې تېرې تجربې او راتلونکي معيارونه په نظر کې نيسي، خو تر زياتې اندازې د ژوند له اوسنۍ فضا څخه انګېزه راخپلوي.

څرنګه چې د ذهن او بدن ترمنځ اړيکې د اروا پوهنې د مکتبونو د بحث له اصلي موضوعاتو څخه ګڼل کېږي او تقريباً ټول اروا پوهان په دغه ټکي کې سره موافق دي، چې انسان کولی شي، په دوو متضادو سطحو کې يعنې په «ذهني» او «بدني» سطحو کې فعاليت ترسره کړي. ګشتالت پلويانو هم په دغه باب يو لړ څرګندونې کړې دي، د دوی په اند: «ذهني فعاليت د هغو مشخصو عملونو نتيجه ده، چې د بدني فعاليتونو په پرتله کم ځواک او

(c) ketabton.com: The Digital Library

انرژۍ ته اړتیا لري. د مثال په ډول یو پوهاند چې د میز شاته ناست او په فکر کې ډوب دی، نسبت هغه کارګر ته چې کلا جوړوي، کمې انرژۍ ته اړتیا لري. څرنګه چې اوبه د تودوخې او حرارت پر وړاندې په بخار بدلیږي، همداسې ښکاره بدني فعالیتونه هم په پټو فعالیتونو بدلیږي. یو ژوندی موجود له محیط سره متقابل عمل ترسره کوي. هرکله چې په دغه مرحله کې د محیط او ژوندي موجود د متقابل عمل شدت راکم شي، بدني فعالیت په ذهني فعالیت بدل شي او کله چې شدت ومومي، ذهني فعالیت، بدني فعالیت ته خپله بڼه وربدلوي.

ګشتالت پالنه د انسان د چال چلند ذهني او بدني اړخونه د جلا او خپلواکو وجودونو په توګه نه څیړي، بلکې هغه د یوې نه جلا کېدونکې مجموعې او یوه کُل په ډول څیړي. د دوی په نظر، تفکر او عمل یا ذهني فعالیت او بدني فعالیت په واقعیت کې دواړه له یوې ریښې څخه دي او کولی شو، هغه له یوې سطحې څخه بلې سطحې ته یا له ذهني سطحې څخه بدني سطحې ته او له بدني سطحې څخه ذهني سطحې ته ولېږدوو.

د ګشتالتیانو په عقیده، د انسان ذهني فعالیتونه د هغه له باطني نړۍ او بدني فعالیتونه د هغه له بهرنۍ نړۍ سره زیات تړاو لري. یا په بل عبارت انسان دوې نړۍ لري، باطني نړۍ او بیروني نړۍ. کله چې د یوه انسان ددغو دواړو نړیو ترمنځ کړکیچ او بېګانګي رامنځته شي، نو د رواني ستونزو راپیدا کېدلو ته زمینه برابریږي او د انسان ذهني تعادل ته صدمه رسیږي. ددې په مقابل کې هغه وګړي له رواني اړخه سالم بلل کېږي، چې د هغو داخلي او خارجي نړۍ یا باطني او بیروني نړۍ سره توافق ولري.

کله چې د یوه شخص د ځان او جهان ترمنځ مستقیم پیوند او همغږي موجوده وي، هغه کولی شي، له خپلو وړتیاؤ څخه په ښه توګه ګټه واخلي او خپلې علاقې او استعدادونه وپالي. خو هغه څوک چې ونه شي کولی، د خپلې باطني او بیروني نړۍ ترمنځ همغږي راولي، هېڅکله به خپل واقعي ځان ته ونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسېږي. دغه ډول اشخاص یا په تېرمهال کې ډوب پاتې کېږي او یا د راتلونکي بې واقعیته خیالونو ته پناه وړي. څرنګه چې یو انسان نورو ته هم اړتیا لري او هېڅ شخص په یوازې سر پر ځان بسیا «خود کفا» نه دی، له همدې امله د انسان د رواني او عاطفي بقا چانس په یوازیتوب یا په هغه یو اړخه نړۍ کې چې ده ته ورپاتې ده کم دی. انسان په خپل ماحول کې انسان دی او په هر وخت کې د خپل ماحول یوه برخه یا یو جز دی. په همدې سبب د ده چلند هم د محیط او محیطي مسئلو تابع دی. یا په بل عبارت د ژوندانه په بهیر کې محیط یو اړخ دی او د فرد خپل وجود بل اړخ دی. که چېرې نوموړی فرد د خپل ځان او جهان ترمنځ د اړیکو پوله او سرحد ونه پېژني، روان مراوی انسان ورنه جوړېږي او که چېرې دا هرڅه وپېژني او د هغو ترمنځ وحدت او پخلاینه راوستلای شي، سالم او سلیم انسان ورڅخه جوړېږي.

❖ ❖ ❖

(ګشتالتیانو په خپلو څېړنو کې څرګنده کړه، چې په لیدني یا دیداري درک پورې مربوطو ازمویو کې ماغزه همېشه هڅه کوي، چې له نیمګړو او ناقصو تصویرونو سره د برخورد او مخامخ کېدنې پرمهال هغه بشپړ او تکمیل کړي. زموږ ماغزه په داسې ډول پروګرام بندي شوي، چې په هره موقع کې په یوه شکل یا یوه شخصیت پسې ګرځي، یعنې له یوه شي څخه په استفادې، بل شي ته رسي او د رنګونو او شکلونو د ګڼه ګوڼې په منځ کې د معنا او مفهوم په لټه کې کېږي... همدا ډول د هر فرد شخصیت تل د یوې غالبې اړتیا له مخې ځان جوړوي او کله چې یې دغه اړتیا پوره کېږي، نو سمدلاسه یوې داسې مرحلې ته داخلېږي، چې هغه د یوې بلې اړتیا لاره ورته پرانیزي. په دې ترتیب فرد خپل ټول ارګانېزمونه په داسې بڼه تنظیموي، چې په هغو وکولی شي، هغه څه په لاس راوړي، چې د ده د بقا او پایښت لپاره اړین دي. خو زموږ انسانانو ستره ستونزه دا ده، چې تل زموږ پېچلتاوې د دې لامل کېږي، چې د اړتیاؤ د پوره کېدلو ساده معادله مو پېچلې او مبهمه

(c) ketabton.com: The Digital Library

واوړي. موږ کولی شو، خپلې ځينې اړتياوې وځپو او ځينې مهمې او واقعي وښيو يا غالبې اړتياوې ورنه جوړې کړو... زموږ غالبې اړتياوې، زموږ له ځانباورۍ او عزتِ نفس سره پيوند خوري، خو د کوم فرد نفس چې حوصله بايلي او نور زيان نه شي منلی، هغه له رواني مړاويتوب سره مخ کېږي او خپل کنټرول او هوښياري له لاسه ورکوي.) روانشناسي، ټامر باتلربودن، ۳۳۲مخ

د ګشتالتيانو په باور، زموږ پنځه ګوني حواس لکه د بويولو، لمس کولو، خوند معلومولو، اورېدلو او ليدلو حسونه له نړۍ سره د ارتباط او اړيکو پولې دي. کله چې يوڅوک خپل ځان له نورو خلکو څخه کوم جدا شی وبولي، نو د حس او درک پولې ورانوي او له نورو سره اړيکې او ارتباطات له لاسه ورکوي.

ددغه مکتب يوبل پلوي«فريټزپرلز» وايي: «خلک د خپل مرګ پرمهال دا نه وايي، چې کاشکي زياتې پيسې مې په لاس راوړې وی! بلکې وايي، کاشکي له وختونو او فرصتونو څخه مې ښه استفاده کړې وی او ښه او زيات کارونه مې ترسره کړي وی! يعنې خلک هيله کوي، چې کاشکي له خپل ژوند سره يې ښې او غوره اړيکې درلودلې وی... هغه کسان چې له خپل چاپېريال سره ريښتنی ارتباط لري، تل په هيجان کې وي. دغه ډول کسان ټول وخت په يوه نه يوه بڼه د احساس کولو په حال کې وي، خو ددې په مقابل کې هغه کسان چې له رواني مړاويتوب سره لاس او ګرېوان دي، پرته له دې چې اقدام وکړي او له واقعي نړۍ سره اړيکې ونيسي، معمولاً خپلې هغې باطني نړۍ ته چې دی د ځان دننه ورسره اشنا دی پناه وړي او ځان له واقعي پرمختيا او څخه بې برخې کوي. سالم انسانان خپل ځانونه له ژوند سره نښلوي، علاقه ښيي، پرځان کنټرول ساتي، له انسانانو سره پالي، قاطع وي، درک کوي، مسئوليت مني او د ژوند په هره برخه کې زده کړه کوي.»

د ګشتالتيانو هدف دا دی، چې انسانان له خودکاره ژوند کولو څخه راوګرځوي، دوی وايي، زياتره انسانان په خپل اوس کې ژوند نه کوي، په دې معنا چې انسان يا په خپلو تېرو خاطرو او احساساتو کې بوخت وي او يا

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټول وخت د راتلونکي ناراغلیو چارو ته په فکر کې دی. په دې بنسټ که چېرې افراد خپل ژوند تحلیل کړي، د خپلو معیارونو سره ګام واخلي، تر زیاتې اندازې په خپل اوس کې ژوند وکړي، خپل اوس ته فکر وکړي او په خپلو اوسنیو چارو مسلط شي، نو له زیات پرمختګ، نظم او ذهني آرامښت سره به مخ شي.

ګشتالت که څه هم په اروا پوهنه کې تقریباً یو زوړ مکتب دی، خو د دوی دا پورته ډول څرګندونې تلپاتې ارزښت لري او ښايي همدا لامل وي، چې د ګشتالت تر زمانې څولسیزې وروسته انسان پاله یا بشري اروا پوهنه د دوی «ګشتالتیانو» تر اغېز لاندې راغله او ځینې بنسټیز توکي یې د ګشتالت له اروا پوهنې څخه واخیستل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

انسان پالنه
د ارواپوهنې د لړۍ بله کړۍ

په نولسوه پنځوسمو کلونو کې «**اروا‌شننه**» او «**سلوک پالنه**» په ارواپوهنه کې ترټولو بانفوذه مکتبونه بلل کېدل؛ خو له دې سره سره ځینو ارواپوهانو ته دغه دواړې فکري څانګې د زغملو وړ نه وې. ترټولو ستر تور چې پر دغو مکتبونو ولګېد، هغه دا ؤ، چې دوی «**انسانیت ځپونکي**» دي. د اروا‌شننې مکتب د هغو مفکورې له امله «چې ویل به یې د انسان زیاتره چلندونه په لاشعور کې د ناسمو تمایلاتو له مخې اداره کېږي» ترحملې لاندې راغی او د سلوک پالنې پرمکتب دا نیوکه کېده، چې دوی د حیواني ارواپوهنې پرنسیبونه پر انساني ارواپوهنه باندې تطبیقوي او یا انسان ته «د هغو عاطفي احساس او ذهني حالتونو ته» د ارزښت نه ورکولو په صورت دیوه ژوندي موجود خطاب کوي.

پر دغو دواړو مکتبونو «اروا‌شننه او سلوک پالنه» باندې یوه بله جدي نیوکه دا وه، چې دوی وایي، «انسانان خپل برخلیک په خپل واک کې نه لري، یا د لاشعور تر اغېزو لاندې دی او یا محیط د هغو ماهیت بشپړوي». په همدې اساس په ارواپوهنه کې یو بل مکتب د امریکا د مشهورو ارواپوهانو «**آبراهام مازلو**» او «**کارل راجِرز**» له خوا د «**انسان پالنې**» یا انسان پالې ارواپوهنې په نوم، چې انګلیسي کې ورته (humanistic-psychology) ویل کېږي رامنځته شو.

د انسان پالنې د مکتب پلویانو له احتیاط څخه کار واخیست او د انسان د ماهیت په برخه کې یې خوشبینانه څرګندونې وکړې. دوی وویل: «انسانان د حیواني میراثونو او محیطي شرایطو د لاس آلې نه دي... څرنګه چې انسانان

(c) ketabton.com: The Digital Library

په بنسټيز ډول له نورو حیواناتو څخه توپیر لري، په دې اساس د حیواناتو په برخه کې څېړنې، د انسانانو د چال چلند په معلومولو کې چندان رول نه لري.»

روانشناسي عمومي، وین ویتن، ۱۱مخ

د څېړونکو په باور د انسان پالنې مکتب د ارواشننې او سلوک پالنې د مکتبونو پرځای، د ګشتالت پالنې له مکتب څخه زیات اغېز مونډلی دی. (انسان پالې اروا پوهنې د ارواشننې پرخلاف، په رواني ستونزو کې د لاس او ګرېوان کسانو د مطالعې پرځای، له رواني اړخه د روغو کسانو د مطالعه کولو هڅه کوي. په همدې توګه د انسان پالې اروا پوهنې د درملنې رنګ بل ډول دی او «وده ورکوونکې درملنه» ورته ویل کېږي. چې له ۱۹۶۰م کال څخه تر ۱۹۷۰م کال پورې یې زیات رواج وموند)

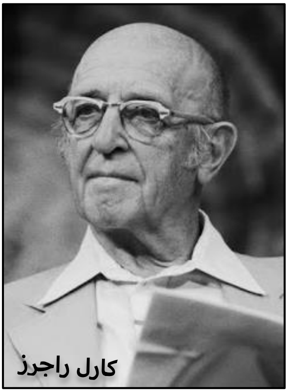

تاریخ روانشناسي نوین، ۵۳۸مخ

ددغه مکتب یو مهم غړی *کارل راجرز* «۱۹۰۲م-۱۹۸۷م» په دې باور ؤ، چې« د هر انسان چلند په عمومي ډول د هغه د ځانوالۍ او ځان خیال ساتلو-(Self-Concept) په واسطه اداره کېږي، چې په غالب احتمال حیوانات له هغو څخه بې برخې دي.» روانشناسي عمومي، وین ویتمن، ۱۱مخ

❖❖❖

د انسان پالنې بل پیاوړی غړی *آبراهام مازلو*«۱۹۰۸م-۱۹۷۰م» وایي:«د تاریخ په اوږدو کې د انساني فطرت د ځپلو هڅه شوې ده، زموږ ټولو نظر باید د انسان د اصلي فطرت په اړه دومره پراخه شي، ترڅو د بشپړو او موفقو انسانانو ځانګړتیاوې راخپلې کړو.»

(c) ketabton.com: The Digital Library

آبراهام مازلو

ددغه مکتب پلویان په ټولیزه توګه هڅه کوي، چې انسان خپل ځان ته متوجه کړي او په ځان کې یې له پټو وړتیاؤ او شاته اچلول شویو استعدادونو سره اشنا کړي، ترڅو له خپلو ارزښتونو سره د جوړجاړي په فضا کې ژوند وکړي او په ډاډه ډول خپل ماهیت په خپله وټاکي.

انسان پالنه هڅه کوي، چې اروا پوهنه باید له کوم پیچلی، له بې اړتیا افکارو ډک او یوازې ترپوهنتون لوستو کسانو پورې محدود علم نه وي، بلکې یوه داسې وسیله وي، چې له ټولو افرادو سره د هغو د ورځني ژوندانه د مسایلو په حل او پېژندنه کې مرسته وکړي، یعنې یو داسې علم چې تر نظري اړخ یې، کاري اړخ یا د کارېدنې رول پراخه وي.

له همدې امله دغه مکتب پر هغو موضوعاتو په باندې تمرکز کوي، چې په نورو فکري نظامونو او نظریاتي نظامونو کې ورته کمه پاملرنه شوې ده. د ساري په ډول ځانخبري، ځانجوړونه، مینه، علاقه، خلاقیت، د نوښت او ابتکار حس، د انسان طبیعي او غیر تصنعي حالت، آرامښت، ځان واکمني، د لوړو ارزښتونو او باورونو راخپلول، رواني استقلالیت، د مسئولیت احساس، په اعمالو کې د هوډ او ارادې شتوالی، د اوچتو تجربو درلودل او پالل، د جرئت درلودل، سالم درک او داسې نور... هغه موضوعات دي، چې د انسان پالنې مکتب ورته په خپله لمن کې ځای ورکوي.

همدا لامل ؤ، چې نوموړی مکتب له ۱۹۶۰م کال راوروسته د ځوانو اروا پوهانو، استادانو، ښوونکو او حتیٰ عامو وګړو له خوا له تاوده هرکلي سره مخ شو. ځینو محققانو د انسان پالنې د استقبال یو لامل دا ښودلی، چې د هغه مهال اروا پوهنې د انسان له اصلي چلند او اړتیا وړ مسایلو څخه غفلت کاوه او د هغو پرځای یې ځینې دوهمه درجه مسایلو ته پاملرنه کوله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که څه هم په شلمه ميلادي پيړۍ کې اروپايي فلسفې د بشرپالنې، هيومانيزم او وجودي فلسفې نغرى تود کړى ؤ، خو د انسان پالنې مکتب چې د نړۍ په هاغه بله څنډه يعنې امريکا کې وزرې خپرې کړې، د اروپا ددغې نوې فلسفې په ستنو يې کمه تکيه درلوده. يا په بل عبارت د انسان پالنې د مکتب پلويانو د انسان ماهيت او د ژوندانه چارو ته په فلسفي نظر نه، بلکې په يوه ځانګړې اروا پوهنيز نظر وکتل. د دوى په اند، د انسان طبيعت تل د انساني کېدو په حال کې دى، چې ټولنه ورته ځانګړى بستر ټاکي، د انسان او ټولنې ترمنځ د راکړې ورکړې دغه تکاملي پروسه تل په جريان کې ده. ځينې وخت انسان د ماحول د ارزښتونو، باورونو او انګېزو له مخې خوځول کېږي او ځينې وخت د خپلو باطني غرايزو او تمايلاتو له مخې... دغه خوځون انسان د عمل او فعالت ډګرته مخکې کوي، خو څومره چې انسان سم عمل ترسره کوي، هغومره زيات د آزادۍ احساس کوي.

له سم عمل کولو څخه مطلب دا دى، چې خپله لاره او روش، ټولو حاضرو محرکاتو ته «هغه که محيطي او بهرني وي او که باطني او رواني وي» په پام سره انتخاب او په مؤثره توګه تعقيب کړي. په بل ډول، انسان له ټولو بيروني او باطني چارو سره په شخصي رابطه کې دى او د همدغې شخصي رابطې پرېنسټ د خپل چلند او رفتار طريقه او سليقه ټاکي.

يو آزاد، مثبت او سالم انسان، د ټولو محرکاتو پر وړاندې د مسئوليت احساس کوي او له هغو څه څخه چې د ننه او د باندې يې ګرځي، په بشپړ ډول خبرتيا لري، په داسې يوه حالت کې د محيطي او باطني عواملو ترمنځ کوم کړکېچ نه ليدل کېږي او د سازش او جوړجاړي چانس يې زيات وي.

د خپل ځان تحقق، د انسان د ژوند ترټولو مهم هدف دى. د ځان کېدلو پروسه د بشر په وجود کې يوه ذاتي تلوسه ده، چې سالم انسانان ورپکې زيات بريالي وي. کله چې يو انسان د خپل ذهني تصوير مطابق وده کوي، يا

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې يو انسان د ځان په تحقق کې مخ په بره روان وي، معمولاً د نورو په وړاندې د مهموالي احساس کوي او د نورو دوستۍ او قبول ته علاقه ښيي.

په انسان کې دغه ډول تنده هغه وخت خړوبېږي، چې فکر کوي، دده احساسات، تمايلات او نور شخصي او باطني تجارب، د نورو اشخاصو له خوا په مثبته بڼه منل کېږي. کله چې دغه څه ترسره شي، بيا شخص د خپلو تجربو او تمايلاتو په رڼا کې د انتخاب، تصميم نيولو او عمل کولو ښه وړتيا پيدا کوي، چې همدغه شان ټکي د انسان د رواني شخصيت او استقلاليت نښې دي.

د انسان پالنې مخکښه څېره «*آبراهام مازلو*» د انسان په دا رنګه رغنيز شخصيت او طبيعت کې په څلورو اصولو ټينګار کوي:

(۱: انسانان د خپل ځانګړي فطرت او طبيعت لرونکي دي او زياتره غوښتنې، اړتياوې او استعدادونه يې بيولوژيکي بنسټ لري، چې هغه په خپل وار د مشترکو او متضادو اړخونو لرونکي دي.

۲: انسانان ذاتاً ښه موجودات دي او د هغو په اصلي طبيعت کې شر او بدي نشته ده، په دې اساس بايد داسې زمينه ورته مساعده شي، چې خپل دغه ښه او غوره فطرت وغوړوي او هغو ته په خپل ځان او جهان کې پراختيا ورکړي.

۳: د انسانانو طبيعت، د حيواناتو د طبيعت پر خلاف، د بدلون او سمون وړ دی او د ټولنيزو او فرهنګي عواملو تراغېز لاندې راځي. د انسان دغه جوړېدونکی او بدلون منونکی طبيعت، هېڅکله له منځه نه ځي.

۴: هغه څه چې يو انسان د بدۍ او شرارت خوا ته رهبري کوي او هغه په رواني اختلالونو کې ښېلوي، نامساعد اجتماعي محيط دی. مازلو د يوه بل اروا پوه «اريش فروم» په څېر باورمن دی، چې «سالم شخص، په سالمه ټولنه کې منځته راتللی شي!») روانشناسی عمومی انسان، ۸۰٦مخ

په دې اړه د انسان پالنې بل وتلی غړی «*کارل راجرز*» وايي: «د بشپړ انسان مفهوم تر ډېره يو ارماني مفهوم دی او فرضي شخص دی، په دې معنا

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې هېڅوک په مطلق ډول د ځانوالۍ او ځان جوړونې ورستي برید ته نه رسېږي، خو بشپړ تیا غوښتونکي اشخاص په دایمي ډول هغې خوا ته په هڅه کې دي، هغوی له حقایقو او واقعیتونو سره په شخړه کې نه راګیرېږي، عقدې نه راخپلوي، خپل طبیعي حالت د پېچلتیا خوا ته نه بیایي، هره لحظه په نرمال او طبیعي ډول د خپلو اهدافو په لور حرکت کوي او د ځینو ناسمو او نابرابرو شرایطو پر وړاندې د تسلیم او ماتې لاره نه نیسي. دغه ډول اشخاص د خپلو ټولو تجربو، زده کړو، انګېرنو او اخیستنو پر وړاندې حساس وي او ظاهري او باطني چلند یې، هم د ځان او هم د ټولنې د ګټورتوب پر محور څرخي. د مثبتو خیالونو، کارونو او پایلو خوا ته تمایل لري. مثبت انتخاب کوي، په شخړه پاروونکو مسایلو پسې نه ګرځي، هیله منتیا ښیي، په حل لارو پسې هڅه کوي، منطقي چلند ته لومړیتوب ورکوي او په ټولیزه توګه د ژوندانه په شېبه شېبه کې له خپل اصلي او انساني طبیعت سره همغږي ښیي...»

راجرز یو بل ځای د یوه بالیني او انسان پاله اروا پوه په توګه «چې د انسان ژوند تر بل هرڅه مهم ګڼي» د یوه سالم انسان ځانګړنې په لاندې ډول په ګوته کوي:

(۱: په خپلو شخصي او شعوري تجربو باندې متکي وي او د بېلابېلو نورو تجربو د راخپلولو لپاره چمتووالی لري، خو د هغو لاسپوڅی نه واقع کېږي.

۲: ژوند ورته معنادار وي، هره تجربه نوې انګېري او د هغو د راخپلولو لپاره تل هیجان او تلوسه لري. په بله وینا، سالم شخص له هرې نوې تجربې سره تحول او تکامل مومي.

۳: پر خپل ځان او ارګانېزم باندې باوري وي، سلوک او چال چلند یې د عقل، منطق او عاطفې پر بنسټ ولاړ وي. یعنې څومره چې د عمل پرمهال منطقي عواملو ته پاملرنه لري، هغومره عاطفي عوامل هم په پام کې نیسي، ځکه چې ژوند له دغو ټولو عوملو څخه رغېدلی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴: سالم انسان خلاق او نوښتګر وي او له یونواختۍ څخه کرکه لري. په بل عبارت یو سالم شخص هڅه کوي، چې په هر وخت او هر ځای کې نوي څه ترسره کړي، خلاقیت وښیي او په همدغه توګه خپل ځان په واقعي ډول ژوندی احساس کړي.
۵: د عمل خپلواکي او ښه انتخاب تجربه کوي، یعنې د خپل فکر او عمل لپاره محدودیت نهویني. له دغه ټکي څخه خوند اخلي، چې پر خپل ژوند لاسبري او تسلط لري.
۶: له تېرمهال څخه راتلونکي مهال ته زیاتره پاملرنه کوي، ځکه باور لري، چې راتلونکی یوازې په ده پورې اړه لري او د تېرمهال د پېښو او موقعیتونو په لاس نه اداره کېږي. په لنډ ډول د ژوند ترټولو مهم هدف «انسان» دی.)
روانشناسی عمومی انسان، ۷۹۵مخ

❖ ❖ ❖

«***آبراهام مازلو***» مخکنۍ اروایوهنه د ناسمو اشخاصو د څېړلو محدوده ساحه وګڼله او زیاته یې کړه چې، اروایوهنه باید نوره په دغه تیاره څنډه کې پاتې نه شي، بلکې د روغو او سالمو اشخاصو د لوړاوي او د هغو د ورو ستونزو د حل لپاره هم باید اغېزناک ګامونه واخلي، چې په دغه لار کې ترټولو مهم شی، د روغ او سالم انسان د تعریف مشخص کول دي.
مازلو د سالم شخص یوه ځانګړتیا د هغو د شخصیت یووالی او وحدت ګڼي، چې د خپلو ځواکونو په مرسته په وېرو، تشویشونو، رواني اندېښنو او نورو ستونزو لاسبری پیداکوي او له دې مخې د خپل ژوند پرټوله فضا باندې تسلط مومي. د ژوند په بهیر کې د جسمي او رواني وړتیاؤ په مرسته دغه ډول تکاملي پروسه دځان تحقق یا د ځانوالۍ په رڼا کې ځان هسکونه بلل کېږي.
د مازلو په باور، څومره چې یو انسان خپل ځان او خپل روان ته نږدې کېږي، هومره له هغو «هغسې والي» څخه فاصله نیسي، لکه نور یې چې له ده څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

تمه لري. رواني سلامتيـ ته نږدې کسان خپلو معيارونو، مثبتو ذهني تصويرونو او اوچتو انساني استعدادونو ته د فعليت ورکولو له لارې خپل ځان ثبيتوي او د همدغو ارزښتونو له مخې خپل چاپېريال، نړۍ، واقعيتونه، شرايط، روابط او امکانات تحليلوي. خو که چېرې کوم شخص د خپلو بنسټيزو اړتياؤ «چې مازلو دغه اړتياوې په يوه هرم کې ښودلې او تاسې يې د مازلو په ژوندليک کې کتلی شئ» په پوره کولو کې پاتې راشي، نو نوموړی شخص د يولړ رواني کړکېچونو لکه تشويش، غوسه، ناهيلي، د حقارت عقده او نورو سره لاس او ګرېوان کېږي.

د مازلو په باور هريو انسان چې خپل ځان نفې کوي، په واقعيت کې له خپلو ذاتي استعدادونو سره خيانت کوي. د مثال په ډول که چېرې يو هوښيار او مناسب سړی، حماقت او ناپوهي کوي، دا يوه ناروغي ده. دغه ډول افراد د خپل وجود په ژورو کې پوهېږي، چې له خپل ځان سره يې ظلم کړی. مګر بيا هم خپل ځان او روان تحقيروي. دغه لړۍ که دوام پيدا کړي، نو يو روغ سړی په يوه روان مړاوي او ځان تخريبي سړي بدلېږي.

په هرحال د انسان پالنې په مکتب کې د آبراهام مازلو، کارل راجرز، ساليوان او نورو اثار او افکار بنسټيز ځای لري، چې پرهغو باندې بحث کول لويه موضوع جوړوي، خو په خورا لنډه توګه د يادو اروا پوهانو د افکارو يا د انسان پالنې څو عمده ځانګړنې په لاندې ډول ښودلی شو:

★ شخص د يوه کُل او مجموعې په ډول د انسان پالنې ترټولو مهمه څېړنيزه موضوع ده.
★ د شخص د ژوند ټول تاريخ د دوی د پاملرنې وړ دی.
★ د انسان وجود او د هغو قصد او ارادې ته زيات ارزښت ورکول کېږي.
★ د ژوند ټوليز او عمومي هدفونه، مساوي ګڼل کېږي. مثلاً نه شو کولی، د بيولوژيکي اړتياؤ ارضا د رواني اړتياؤ تر ارضا مهمه ګڼو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- ★ انساني خلاقیت، په انسان پاله اروا پوهنه کې لومړی ځای لري.
- ★ په انسان پالنه کې رواني درملنې ته ځانګړې پاملرنه کېږي. د دوی په باور، د هرشخص ژوند د هغوی د تجربو د معناؤ پربنسټ پېژندل کېږي او ژوند له زیږېدنې څخه تر مړینې پورې یوه روان پوهنیزه مسئله ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شناخت پالنه

او د اروا پوهنې نورې لاسته راوړنې

د اروا پوهنې په نوي تاریخ کې د شناخت پالنې مکتب «چې د پېژندنې اروا پوهنه (Cognitive-psycholog) هم ورته ویل کېږي» له ۱۹۷۰م کال راپه دې خوا په رسمي ډول رامنځته شو. د دغه نوي مکتب پلویان هم د انسان پالنې د مکتب د پلویانو په څېر د نورو اروا پوهنیزو مکتبونو په ځانګړي ډول د «اروا شننې» او «سلوک پالنې» په ډول انسان د کوم ماشین او باطني تمایلاتو د یرغمل په ډول په نظر کې نه نیسي.

(دوی ترډېره انسان د پېژندنې او شناخت د یوه شنونکي او تحلیل ګر په توګه پام کې نیسي. څرنګه چې سلوک پالنې هم شناختي مرحلو او زده کړه ایزو پېژندنو ته لېوالتیا درلوده او د فرد د تحلیل او تفکر پر ځواک به یې له محیطي محرکاتو سره د ارتباط په ترځ کې ارزونه کوله. خو له دوی سره د پېژندنې یا شناخت پالنې د مکتب یو عمده توپیر دا دی، چې دوی ترهرڅه وړاندې په شناختي مسئلو باندې لاس ږدي او هغه د چلند او رفتار بنسټ ګڼي. په داسې حال کې چې سلوک پالنه پرچلند باندې د محیطي محرکاتو په اغېز ټینګار کوي.) روانشناسي عمومي، حمزه ګنجي، ۲۰مخ

له شناخت او پېژندنې څخه موخه هغه ذهني مراحل او مسایل دي، چې په ټوله معنا د زده کړو او تجربو په راخپلولو کې دخالت لري. د پېژند پالنې د پلویانو په اند، انسانان په رواني لحاظ له هغو شیانو څخه اغېزمن کېږي، چې دوی یې د ژوند په هره مرحله کې زده کوي او یا یې تجربه کوي. د دوی په نظر، د ژوندانه له بېلابېلو مسایلو څخه د خپلو زده کړو او رواني تجربو په رڼا کې حسي او ادراکي برداشتونه او اخیستنې د افرادو ذهني پانګه جوړوي او د وخت په تېرېدو سره یې رواني هویت ته لوری ورکوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پېژندپالنې د مکتب اروا پوهان د ذهن په وسیله د تجربو جوړښت او د هغو د ترتیبولو او رهبري کولو موضوع ته زیات ارزښت ورکوي. د دوی په باور ذهن ټولو ادراکي او رواني تجربو ته بڼه او پیوستون ورکوي. موږ ځینې تجربې له پامه غورځوو او ځینې نورې خپلې فعالې حافظې ته د سپارلو لپاره ټاکو او په ټوله معنا د بهرنیو محرکاتو ځوابوونکي نه یو او نه هغه سپینې لوحې یو، چې یوازې حسي تجربې راباندې لیکل کوي.

د پېژندپالنې په څېړنو کې د شعور موضوع یوځل بیا خپل ځای ونیو او د عیني پدیدو پرځای د ذهني پدیدو د څېړلو یو نوی باب پرانیستل شو. ددغه مکتب اروا پوهانو څرګنده کړه، چې د انسان ذهن یو خارق العاده تفسیر کوونکی ماشین دی، چې د فرد لپاره یې خپلې لیدنې او کتنې نمونه ای کوي او د بهرنۍ نړۍ هغه تصویرونه ورته را ایجادوي، چې د فرد چلند او رفتار د هغو پر اساس ټاکل کېږي.

د دوی دغه ډول څرګندونې ددې لامل شوې چې وروسته اروا پوهان دې پایلې ته ورسېدل، چې «زموږ افکار، زموږ احساساتو ته بڼه ورکوي او موږ کولی شو، د خپلو احساساتو په بدلون سره د ژورخفګان او افسردګۍ کچه راټیټه کړو او یا خپل چال چلند او سلوک تر زیات کنټرول لاندې راولو. د پېژندپالنې دغې طریقې په رواني ستونزو د اخته کسانو د رواني درملنې لپاره هماغه ځای ونیو، لکه یو وخت چې د فروید د رواني تحلیل طریقه ورڅخه برخمنه وه.

د پېژندنې د اروا پوهنې په غېږه کې چې کوم بل څه راوزېږېدل، هغه د مثبتې اروا پوهنې منځته راتګ ؤ. مثبتې اروا پوهنې هڅه وکړه، چې د اروا پوهنې لوري ته بدلون ورکړي او د ذهني ستونزو د مطالعې پرځای د انسان د خوښۍ، خوشبینۍ او له ژوند سره د جوړجاړي د عواملو مطالعه د اروا پوهنې موضوع وګرځوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې ډول د پېژندنې د ارواپوهنې پلويان تر ۱۹۷۰م کا ل پورې زيات شول او د يوې لسيزې په اوږدو کې يې شپږ مجلې تاسيس کړې. د هغو مجلو نومونه په لاندې ډول دي:

- (**د پېژندنې ارواپوهنه**)، په ۱۹۷۰م کال کې
- (**شناخت يا پېژندنه**)، په ۱۹۷۱م کال کې
- (**حافظه او پېژندګلوي**)، په ۱۹۷۳م کال کې
- (**د ذهني تصوير مجله**)، په ۱۹۷۷م کال کې
- (**شناختي درملنه او څېړنه**)، په ۱۹۷۷م کال کې
- (**د پېژندنې علم**)، دا هم په ۱۹۷۷م کال کې

د څېړونکو په نظر، د پېژندپالنې مکتب د ارواپوهنې د نورو مکتبونو غوندې په يوځل او يو وخت ظهور ونه کړ. ددغه مکتب د زياترو اړخونو وړاندوينه د نورو ارواپوهانو په کارونو کې شوې ده. له همدې امله دغه مکتب ته د ارواپوهنې په تاريخ کې د داسې نوي مکتب خطاب شوی، چې ريښې يې په زړو مکتبونو کې هم ليدل کېږي. د پېژندپالنې د مکتب د وړاندويونکو له ډلې څخه يو هم سويسی ارواپوهاند ***ژان پياژه*** «۱۸۹۶م-۱۹۸۰م» دی. ژان پياژه مخکې له دې چې په ارواپوهنه لاس پورې کړي، د

ژان پياژه

طبيعي علومو استاد ؤ او زيات وخت يې د سويس د لويديځې خوا په غرونو او غونډيو کې د حلزونونو په راټولولو او څېړلو تېر کړی ؤ.

ده د خپلې دوکتورا تېزس هم د «والې» د غرونو د حلزونونو په اړه ليکلی ؤ. دده پلار د «نوشاتل» په پوهنتون کې د ادبياتو استاد ؤ. ده د دوکتورا تراخيستو وروسته له ارواپوهنې سره مينه پيدا کړه او د ژوند تر پايه پورې يې نور په همدې برخه کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

کار وکړ او د «ژینو»، «نوشاتل» او «سوربون» په پوهنتونونو کې یې استادي وکړې.

پیاژه خپلې زیاتې څېړنې د ماشوم د اروا پوهنې په څانګه کې ترسره کړې او څو مهم کتابونه یې لکه: «د ماشوم ژبه او فکر»، «له نړۍ څخه د ماشوم درک»، «په ماشومانو کې د هوښیارۍ ریښې»، «د ماشومانو اخلاقي قضاوتونه»، «شعور ته لاس رسی»، «پوهه او بیولوژي» او نور... ولیکل. څېړونکي وایي، د ژان پیاژه تحقیقاتو په ۱۹۴۰م کلونو کې په اروپا کې زیات اغېز درلود، خو په امریکا کې یې هغه مهال دومره شهرت او محبوبیت لاسته را نه وړ، ځکه په امریکا کې یې له «سلوک پالنې» سره همغږي نه درلوده، مګر تر ۱۹۶۰م کال وروسته یې په امریکا کې د پېژندنې پرنهضت اغېز زیات شو، تر دې چې دی «پیاژه» امریکا ته ورغوښتل شو او په ۱۹۶۹م کال کې ورته د امریکا د اروا پوهنې د انجمن له خوا د ممتازه علمي خدمت جایزه ورکړل شوه. په دې ډول ژان پیاژه لومړنی اروپایي اروا پوه ؤ، چې په امریکا کې ورته دغه جایزه ورکړل شوه.

لکه مخکې چې یادونه وشوه، د پېژند پالنې مکتب په یوځل منځته رانه غی. له همدې کبله د دغه مکتب د بنسټګر خطاب یوه کس ته نه دی شوی. خو څېړونکو دوه اروا پوهان په ګوته کړي، که څه هم په رسمي ډول د پېژند پالنې د مکتب بنسټګران نه شمېرل کېږي، مګر دا چې له هغو څخه یوه اروا پوه د دغه مفکورې د پراختیا لپاره یو څېړنیز نظام جوړ کړ او بل اروا پوه د دغې لارې د خدمت په موخه یو ستر کتاب خپور کړ. له همدې امله د دوی دواړو هڅې د پېژندنې د اروا پوهنې اصلي پایې وګڼل شوې. دغه اروا پوهان یو «***جورج میلر***» او بل «***اولریک نیسر***» ؤ.

❖❖❖

(c) ketabton.com: The Digital Library

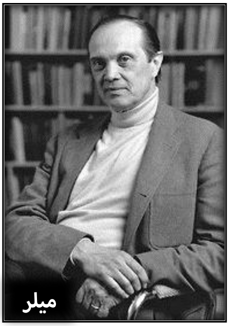

میلر

جورج میلر چې په ۱۹۴۶م کال کې له هاروارد پوهنتون څخه د ارواپوهنې دوکتورا اخیستې وه. ده خپلې څېړنې د ژبې د ارواپوهنې په ساحه کې پیل کړې او په ۱۹۵۱م کال کې یې «د ژبې او اړیکو» په نوم کتاب خپور کړ. میلر په ۱۹۶۰م کال کې په هاروارد پوهنتون کې د انسان د ذهن د مطالعې لپاره یو څېړنیز مرکز تاسیس کړ. ده چې کله دغه مرکز جوړاوه، نو د هاروارد پوهنتون رئیس ته یې د څو خونو د ورسپارلو وړاندیز وکړ. د پوهنتون رئیس ورته هغه کور ورکړ، چې یو وخت پکې نامتو فیلسوف او ارواپوه «ویلیام جیمز» اوسېدو. میلر وروسته خپل دغه ځای ته د پېژندنې د مطالعاتو د مرکز نوم ورکړ. ده په دې هکله لیکلي:

(موږ د پېژندنې یا شناخت د کلمې په کارولو سره ځانونه له سلوک پالنې څخه جلا کول. موږ داسې څه غوښتل، چې رواني وي، مګر «رواني روان پوهنه» په وحشتناکه توګه تکراري خبره وه. «د سلیم عقل ارواپوهنې» په یو نه یو ډول د بشرپوهنې مفهوم ورکاوه او «عامه ارواپوهنې» بیا د وونټ اجتماعي ارواپوهنه د سړي سترګو ته دروله، په دې اساس موږ «پېژندنه» غوره کړله.) تاریخ روانشناسی نوین، ۵۴۷مخ

د میلر په دغه مرکز کې د ژبې، حافظې، ادراکو، مفهوم جوړونې، تفکر او تربیتي ارواپوهنې په باب کار وشو. له همدې امله میلر ته د امریکا د ارواپوهنې د انجمن له خوا د اوچتو علمي خدمتونو جایزه ورکړل شوه.

دوهم ارواپوه «***اولریک نیسر***» ؤ، چې په ۱۹۶۷م کال کې یې «د پېژندنې د ارواپوهنې» کتاب د پېژند پالنې مکتب ته نوی رنګ ورکړ. اولریک نیسر په ۱۹۲۸م کال د المان په «کیل» کې زیږېدلی ؤ. کله چې ۳ کلن شو، مور او پلار یې امریکا ته ولاړل او نور د ټول عمر لپاره همله پاتې شول. نیسر د

(c) ketabton.com: The Digital Library

اولریک نیسر

هاروارډ په پوهنتون کې د فزیک په برخه کې خپلې لوړې زده کړې بشپړې کړې، خو وروسته ددغه پوهنتون د ځوان استاد «جورج میلر» تر اغېز لاندې راغی او اروا پوهنه یې خپل هدف وګرځوله.

په همدې هوډ د «سوارتمور» پوهنتون ته ولاړ او د ګشتالت د اروا پوهنې د یوه غړي «ولفاګانګ کوهلر» تر لارښوونې لاندې یې د اروا پوهنې فوق لیسانس ترلاسه کړ. وروسته د دوکتورا د اخیستو لپاره د هاروارد پوهنتون ته راغی او په ۱۹۵۶م کال کې یې د اروا پوهنې ډاکتري واخیسته.

د پېژندنې داروا پوهنې په پرمختیایي بهیر کې تر «ژان پیاژه»، «جورج میلر» او «اولریک نیسر» وروسته یوشمېر نورو اروا پوهانو لکه «چامسکي»، «هربرټ سیمون»، «نیوول» او نورو هم کار کړی او دغه مکتب ته یې نړیوال نوم وربښلی دی.

❖❖❖

په لنډ ډول ویل شو، د اروا پوهنې په تاریخ کې دا او دې ته ورته هڅې وې، چې نن سبا دغه پوهنه یوه نړیواله مسئله ګرځېدلې ده. اوس په نړۍ کې په میلیونونو ټوکه کتابونه د اروا پوهنې په بېلابېلو څانګو کې خپرېږي. د نړۍ د ټولو هېوادونو په پوهنتونونو، تعلیمي مؤسسو او کالجونو کې اروا پوهنه تدریسېږي او د اروا پوهنې د څانګو اکثره متخصصین په روغتونونو، پوځي ادارو، تحقیقي مؤسسو، دولتي ادارو، تجارتي او صنعتي دفترونو، د مشورو په مرکزونو، د ماشومانو په روزنتونونو او نورو داسې ځایونو کې په کار بوخت دي.

اوسمهال اروا پوهنه په بېلابېلو څانګو وېشل شوې ده، چې شمېر یې تر «۵۰» اوړي. موږ یې په لاندې ډول د ځینو مهمو څانګو نومونه اخلو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

- **حقوقي ارواپوهنه**
- **حیواني ارواپوهنه**
- **طبي ارواپوهنه**
- **اجتماعي ارواپوهنه**
- **فردي ارواپوهنه**
- **فیزیولوژیکي ارواپوهنه**
- **ژنېټیکي ارواپوهنه**
- **روزنیزه ارواپوهنه**
- **سوداګریزه ارواپوهنه**
- **نظامي ارواپوهنه**
- **بالیني یا کلینیکي ارواپوهنه**
- **صنعتي ارواپوهنه**
- **آزموینتي ارواپوهنه**
- **تعلیمي ارواپوهنه**
- **د ماشوم ارواپوهنه**
- **د شخصیت ارواپوهنه**
- **د فردي توپیرونو ارواپوهنه**
- **د ژبې ارواپوهنه**
- **تحلیلي ارواپوهنه**
- **جنایي ارواپوهنه**
- **د خلاقیت ارواپوهنه**
- **د استثنایي ماشومانو ارواپوهنه**
- **د پېژندنې ارواپوهنه**
- **سلوکي ارواپوهنه**
- **مثبته ارواپوهنه**
- **د بریا ارواپوهنه**
- **تکاملي ارواپوهنه**

(c) ketabton.com: The Digital Library

- ❖ د کورنۍ اروا پوهنه
- ❖ د دین اروا پوهنه
- ❖ د بوډاګانو اروا پوهنه
- ❖ د ښځو اروا پوهنه
- ❖ د هنر اروا پوهنه
- ❖ د کار اروا پوهنه
- ❖ د خوب اروا پوهنه
- ❖ د ودې او رشد اروا پوهنه
- ❖ د سپورټ اروا پوهنه
- ❖ تجربي اروا پوهنه
- ❖ عمومي اروا پوهنه
- ❖ د روغتیا اروا پوهنه
- ❖ سیاسي اروا پوهنه
- ❖ او نورې څانګې...

ددغه کتاب په راتلونکو پاڼو کې د هغو لسو اوچتو اروا پوهانو ژوندلیکونه او د هغوی پرځینو مهمو نظریاتو باندې لنډې خبرې راوړو، چې په تېرو پاڼو کې معرفي نه شول او غوره مو وګڼله، چې دا ترټولو نامتو اروا پوهان په لږ څه تفصیل سره در وپېژنو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ويلهِلم وونټ

(د انسان د اعمالو شمېر ارواپوهنه نه ده، بلکې د روښانه شعور د محتوياتو شرحه د ارواپوهنې هدف او منظور دی.) **ويلهلم وونټ**

(د ورځنې ژوند بېلابېلې تجربې، زموږ په ذهن کې بېلابېل ذهني حالتونه منځته راوړي.) **ويلهلم وونټ**

(c) ketabton.com: The Digital Library

ویلهلم وونټ «Wilhelm wundt» د ارواپوهنې په تاریخ کې تر ټولو ارواپوهانو مخکې ځای لري. نوموړی د اوسنۍ ارواپوهنې پلار بلل شوی. په بله وینا وونټ هغه عالم ؤ، چې د لومړي ځل لپاره یې د ارواپوهنې په نوم یوه نوې پوهنه د علومو نړۍ ته راوړاندې کړه.

وونټ نه یوازې په ارواپوهنه پوهېده، بلکې د پوهنتون یو نامتو استاد، ویناوال او د زیاتو کتابونو لیکوال ؤ. ده د خپل ژوند په اوږدو کې «۵۴۰۰۰» مخونه لیکنې کړې دي.

څېړونکي وایي، څرنګه چې ارواپوهنه په لومړي سر کې له دوو علمي څانګو «فیزیولوژۍ او فلسفې» څخه سرچینه اخلي، نو ویلهلم وونټ په لومړي ځل نړۍ ته وښوده، چې ارواپوهنه دفلسفې په پرتله زیاته تجربي ده او د فیزیولوژۍ په پرتله زیاته پر ذهن او ذهني مسایلو تکیه کوي، نو په دې توګه باید د یوه ځانګړي علم په توګه راوړاندې شي.

وونټ خپلې دغې مفکورې ته د واقعیت ورکولو په موخه په ۱۸۷۹م کال د «لایپزیک» په پوهنتون کې د نوي لابراتوار په لرلو سره د ارواپوهنې یوه تجربوي مؤسسه تاسیس کړه، ده په دغه مؤسسه کې یوشمېر لایق محصلین او څېړونکي پرځان راټول کړل او په همدغه کال او له همدغه ځایه یې ارواپوهنې ته د یوه مستقل علم په توګه رسمیت ورکړ.

اوسمهال په ارواپوهنه کې د ویلهلم وونټ کار او فکري لارې ته د جوړښتي یا ساختماني مکتب نوم ورکول کېږي، چې په ارواپوهنه کې له نورو ارواپوهنیزو مکتبونو لکه سلوک، روان شننې، انسان پالنې او ګشتالت سره یوځای زموږ مخې ته دریږي.

❖ ❖ ❖

ویلهلم وونټ په ۱۸۳۲م کال د المان د «مانهایم» په کوچیني ښارګوټي کې زیږېدلی دی. پلار یې یو مذهبي او روحاني شخص ؤ. د وونټ مشر ورور له

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپلې کورنۍ ځخه لرې په يوه ښوونځي کې زده کړه کوله؛ له همدې امله به وونټ په خپله کورنۍ کې يوازې ؤ او له نورو ماشومانو سره يې چندان ناسته ولاړه نه درلوده. کله چې يې د ښوونځي لاره ونيوله، هلته هم د يوه غلي او ګوښه ګير ماشوم په څېره کې ځرګند شو، په ازموينو کې به يې کمزورې نمرې وړې، زياتره وخت به له خپله ځانه سره په فکر کې ډوب ؤ او په راتلونکي کې د يوه مشهور ليکوال جوړېدلو هيلې به يې په زړه کې راګرځېدلې.

د وونټ کورنۍ ان له نيکونو او اجدادو راپه دې خوا لوستې پاتې شوې وه، له همدې کبله د دوی د کورنۍ هرغړی په زده کړه او تعليم کې کمساری ؤ؛ خو په وړوکي وونټ کې د زده کړې او مطالعې چندان ځرک نه ليدل کېده، له نورو زده کوونکو به ګوښه ګرځېده، لوست ته به هم شا نه تېتېده او ښوونکي به ورسره په لانجه کې وو. خو له څو کلونو وروسته، کرارکرار د خپل حالت په بدلون کې شو، په خپلو خيالونو يې لاسبرې پيدا کړه، مګر بيا هم له ښوونځي ځخه بېزاره ؤ؛ کله چې څو نورکلونه تېرشول، د وونټ په وجود کې يوپټ استعداد په ځپو شو او د ښوونځي د ممتازو زده کوونکو په لېست کې يې نوم راغی.

وونټ دا مهال پرېکړه وکړه، چې خپلې لوړې زده کړې د طب په برخه کې ترسره کړي. همغه وو، چې د «توبينګن» او «هايدلبرګ» پوهنتونونه يې د فزيک، کيميا، فيزيولوژۍ او رنځپوهنې په زده کړې پسې را پل کړل. په پايله کې د فيزيولوژۍ په ځانګه کې ورنه فارغ شو او وروسته يې پر همدغه رشته کې د هايدلبرګ له پوهنتون ځخه د دوکتورا سند ترلاسه کړ.

وونټ په ۱۸۶۷م کال چې عمر يې د ۲۵کالو په شاوخوا کې ؤ، د هايدلبرګ پوهنتون د ځوان استاد په توګه وټاکل شو. نوموړی کلونه کلونه په دغه پوهنتون کې د فيزيولوژۍ په تدريس او ځېړنه بوخت ؤ، چې وروسته همدغو هلوځلو دده په ذهن کې د اروا پوهنې مفهوم ورکړ. ده څو کاله د حسي ادراکو په

(c) ketabton.com: The Digital Library

برخه څېړنه وکړه او وروسته یې په خپل کورکې یونیمګړی ازموینځتون جوړ کړ.

وونټ تردې یوکال وروسته د انسانانو او حیواناتو د ذهن په اړه خپلې ویناوې د یوه کتاب په بڼه خپرې کړې. په دغه کتاب کې یې وروسته بیابیا سمونې او زیاتونې وکړې او یو خورا مهم اثر ورنه جوړ شو، چې همغه مهال له الماني څخه په انګلیسي ژبه وژباړل شو او ګڼ شمېر لوستونکي یې پیدا کړل.

وونټ د خپلې استادۍ په پیل کې د فیزیولوژیکې اروا پوهنې درس پیل کړ، چې دا په نړۍ کې لومړی درس ؤ، چې د داسې موضوع په اړه په رسمي توګه ورکول کېده. وونټ د خپلو لیکچرونو په لړ کې یو بل کتاب « د فیزیولوژیکې اروا پوهنې اصول» په نوم ولیکه. دغه کتاب یې د ۳۷کلو په اوږدو کې له ۶ ځلو سمونو او زیاتونو وروسته په یوه داسې اثر بدل کړ، چې پر ته له شکه یې د نوې اروا پوهنې بنسټونه ورباندې پاخه کړل.

د څېړونکو له نظره ویلهلم وونټ د خپل ژوند ترټولو مهمه دوره له ۱۸۷۵م کاله راپیل کړه. دا هغه وخت ؤ، چې نوموړی پکې د «لایپزیک» د پوهنتون استاد وټاکل شو او ۴۵ کاله یې په دغه پوهنتون کې خورا مهم کارونه ترسره کړل.

نوموړی په ۱۸۷۹م کال په دې وتوانېد، چې په یاد پوهنتون کې د اروا پوهنې لومړنی ازموینځتون«لابراتوار» جوړ کړي او اروا پوهنې ته د نورو علومو په څنګ کې د یوه خپلواک علم په توګه رسمیت ورکړي. وونټ تردې وروسته د روان پېژندنې د مطالعاتو په نوم یوه مجله هم راوایستله. دغه کارونو وونټ شهرت ته ورساوه او زیات شمېر محصلین د نړۍ له بېلابېلو هېوادونو لکه روسیه، جاپان، ایټالیا، انګلستان او نورو څخه د لایپزیک پوهنتون ته راغلل او دلته یې د وونټ له ازموینځتون، کتابونو او لکچرونو څخه ددغه نوي علم «اروا پوهنې» په باب ډېر څه زده کړل. دغه زده کوونکي چې کله خپلو هېوادونو ته ستانه شول، هلته هغوی په خپل وار سره اروا پوهنې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته کار پیل کړ. هغوی د ویلهلم وونټ زیاتره کتابونه او مقالې په روسي، انګلیسي، جاپاني او نورو ژبو وژباړل او د توکیو، مسکو او امریکا په پوهنتونونو کې یې د وونټ د لابراتوار په څېر لابراتوارونه جوړ کړل. دا او دې ته ورته لاروچارو د ویلهلم وونټ د شهرت او محبوبیت اوازه په نړۍ خپره کړه.

ده به چې کله د لایپزیک په پوهنتون کې وینا کوله، نو په همغه ټولګي کې به ورته تر ۶۰۰ زیات کسان کېناستل. وونټ نه یوازې د یوه عالم په توګه خلکو ته د درناوي وړ ؤ، بلکې په خپل شخصي ژوند او ټولنیزو روابطو کې هم یو آرام او کمینه انسان ؤ. د سهار له خوا به یې په یوه مقاله او یا کوم کتاب باندې کار کاوه. بیا به یې د محصلینو څېړنیز راپورونه کتل او یا به یې مجله ترتیبوله. ترهغې وروسته به خپل ازمویښتون ته ورتلو، هلته به یې کار کاوه، ماسپښین مهال به تر ډوډۍ خوړو وروسته د باندې راوتو، قدم به یې واهه او د مازیګرنۍ وینا لپاره به یې تیاري نیوه. په دې ډول وونټ هغه زیات کاره انسان ؤ، چې د مرګ ترمهاله یې له کاره لاس وانه خیست. زیات کتابونه یې ولیکل او بې شمېره شاګردان یې وروزل... په پای کې دغه نامتو ارواپوهاند د بل هر انسان په شان د ۸۸ کلو په عمر په ۱۹۲۰م کال له دې نړۍ څخه د تل لپاره سترګې پټې کړې.

❖ ❖ ❖

وونټ په ټولیز ډول ارواپوهنه د شعور علم بلله. ده ترهرڅه وړاندې احساس ترڅېړنې لاندې ونیو او د شعور اصلي عنصر یې وباله. ده احساسات پر دوو برخو ووېشل. لومړی هغه احساسات ، چې زموږ له بدن څخه بهر راځي؛ یعنې سرچینه یې زموږ له بدن څخه د باندې ده. دوهم ډول یې هغه احساسات وګڼل، چې تصور کوو، زموږ په بدن پورې تړلي او منبع یې زموږ په وجود کې ده. وونټ لومړۍ ډله چې بیروني احساسات ورته وایي، له حواسو سره تړلي ګڼي او د لومړنیو حسي تجربو بڼه یې بولي. دی وایي، هرکله چې کوم حسي غړی

(c) ketabton.com: The Digital Library

تحريک شي، احساس منځته راوړي او ترمغزو پورې يې اثرات غځونې کوي.

د وونټ په نظر د بيرونيو احساساتو او ذهني تصويرونو ترمنځ کوم بنيادي توپير نشته. دا ځکه چې ذهني تصاوير هم په مغزي تحرکاتو پورې تړاو لري او دوهمه ډله يا باطني احساسات بيا د وونټ په اند: «د بيرونيو احساساتو ذهني بشپړتياوې دي. په دې معنا چې ننني يا باطني احساسات په مستقيمه توګه له حسي غړو څخه سرچينه نه اخلي، بلکې بيروني احساسات د باطني احساساتو له بېلابېلو حالاتو سره ترکيب مومي او يو څه پېچلې حالت منځته راوړي، چې په دغه بهير کې د باطني احساساتو کيفيت حاصلېږي.»

وونټ له دې اړخه باور درلود، چې د انسان په وجود کې ټول هيجانات په واقعيت کې د بيرونيو ابتدايي احساساتو پېچلي ترکيبونه دي.

وونټ يو مهال د خپلو څېړنو په ترڅ کې وويل:

«د اروا پوهنې کار، د هغه شي په باره کې څېړنه او پلټنه ده، چې موږ هغه ته باطني او نفسي تجربه وايو. له باطني تجربې څخه مقصد هماغه حس، د فکرجريان، اراده او تصميم دی، چې د خارجي تجربې په مقابل کې قرار لري.»

وونټ له لويه سره د هغو تجربه پلوو فيلسوفانو تراغېز لاندې ؤ، چې د انسان ټول معلومات يې د هغوی له تجربو څخه رامشتق ګڼل. ده د خپل نوي علم موضوع «بې واسطې تجربه» يا د ذهن د محتوياتو مشاهده معرفي کړه او هغه يې د «باواسطې تجربې» پر وړاندې ودروله، چې ديوه شي په اړه معلومات که هغه شی نه وي هم، نو ورڅخه ترلاسه شوي معلومات يې زموږ تجربه جوړوي. دده په نظر، تجربه په اصل کې هماغه ذهني تصوير دی، چې له بهرني محيط څخه د حواسو په مرسته ذهن ته راځي او په مجموع کې د انسان ذهنيت ورڅخه جوړېږي. مثلاً که چېرې يوه ګل ته وګورو. نو دلته زموږ بې واسطه تجربه همغه احساسونه دي، چې له ګل څخه زموږ پر ذهن راپاتې شوي دي او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

مختلفو تصوراتو په بڼه چې په رنګ، بڼکلا، شکل او تازګۍ پورې اړوند دي خپل ځان راښيي.

د وونټ په نظر، بې واسطه تجربه، د تجربه کوونکي له هر ډول تعبیر او تفسیر څخه تشه وي. وونټ احساس د تجربې یو له اصلي شکل څخه ګڼي او وايي: «د حسي غړي تحریک او ټکاني اتصال په مغز کې حاصل ورکوي. د لیدلو، بویولو، اورېدلو، لمس کولو او خوند معلومولو احساسونه د نوعیت او دوام له مخې ډلبندي کولی شو، خو د احساس او ذهني تصویر ترمنځ کوم بنیادي توپیر نه شو موندلی... عواطف د تجربې یو بل شکل دی. احساسونه او عواطف په همزمانه ډول بې واسطه تجربې دي... احساسونه له یو شمېر عاطفي خصوصیاتو سره ملګري وي، کله چې احساسونه د یوه پېچلي احساس د تشکیل لپاره سره یوځای کېږي، معمولاً عاطفي خصوصیت ورڅخه منځته راځي... او هیجانات بیا د ابتدايي عواطفو پیچلي ترکیبونه دي، چې دا ټول ذهني محتویات بلل کېږي.»

وونټ وايي، کله چې واقعي نړۍ ته ګورو، د ادراکو وحدت او یووالی مو د سترګو پر وړاندې مجسم کېږي. مثلاً موږ ښايي یوه ونه د یوه واحد په توګه ووینو، مګر هغه بېلابېل احساسونه نه وینو، چې د ونې د رنګ، اندازې او شکل څخه زموږ په باطني تجربو کې ځان راښيي. لیدنۍ تجربه، ونه د یوه واحد په توګه په بر کې نیسي، نه د هغو بېلابېلو ابتدايي احساسونو او عواطفو په توګه چې ونه جوړوي.

❖ ❖ ❖

ویلهلم وونټ د شعور او فیزیولوژیکې اروایپوهنې له مطالعاتو وروسته د فلسفې، تاریخ او ټولنپوهنې په برخو کې مطالعه پیل کړه. دغې مطالعې نوموړي ته د فرهنګي اروایپوهنې سوژه ورکړه. ده د انسان د ذهني حالاتو د تحول او تکامل بهیر د بېلابېلو ټولنو، په تاریخي جریاناتو، افسانو، هنرونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

او عنعنوي ارزښتونو کې ترکتنې او ځیرنې لاندې ونیو او په دې توګه یې د فرهنګي اروا پوهنې په طرح کار پیل کړ.

ده پوره لس کاله په دغه موضوع کې خواري وکړه او د لسو ټوکونو په اندازه کتاب یې پکې چمتو او خپور کړ؛ خو د څېړونکو په نظر د فرهنګي اروا پوهنې په نوم د وونټ دغه لوی کار په اروا پوهنې دومره اغېز ونکړ، لکه دده نورو کتابونو چې وکړ.

په ځانګړې توګه په امریکا کې د اروا پوهنې په روان بهیر د وونټ د فرهنګي اروا پوهنې اغېز کم ؤ. د یوې څېړنې له مخې هغه مجله چې ۹۰ کاله په امریکا کې د اروا پوهنې په نوم خپرېده، د وونټ له فرهنګي اروا پوهنې څخه پکې یوازې ۴۰٪ سلنه نقل قولونه یا اخځونه اخیستل شوي وو. خو د هغه له نورو کتابونو په ځانګړي ډول د هغه د «فیزیولوژیکې اروا پوهنې له اصولو» څخه ۶۱٪ سلنه نقل قولونه ترسره شوي وو.

په هرحال ویلهلم وونټ چې کوم اغېز د اروا پوهنې د پیدا یښت او پا یښت په بهیر کړی، هغه بل اروا پوهاند نه دی کړی. ده چې کوم شاګردان د لایپزیک په پوهنتون کې وروزل، له هغوی څخه په خپل وار د اروا پوهنې د تاریخ لویې څېرې جوړې شوې. د ساري په توګه دده په شاګردانو کې، ټیچنر، سټانلي هال، کېټل، ویتمر، فرانک آنجل، کراپلین، سټراټون او سکرپچر هغه څوک وو، چې تر وونټ وروسته یې اروا پوهنې ته زیات څه وربښلي دي او د وونت دغه بنې یې رېژېدلو ته نه دی پرېښودی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ویلیام جیمز

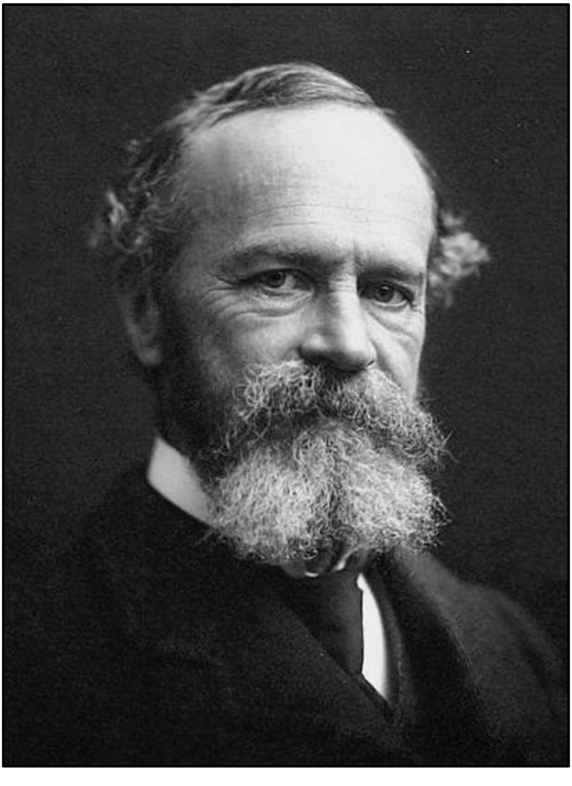

(د اعصابو په سلسله باندې د تجربې اغېز د عادت بنسټ جوړوي او هره تجربه د انسان سلوک ته بدلون ورکوي او د وروستي چلند لاره اسانه کوي.) **ویلیام جیمز**

(شعور فردي جنبه لري او هر فکر د فردي شعور جز دی.) **ویلیام جیمز**

(c) ketabton.com: The Digital Library

ویلیام جیمز«William James» **د امریکا ترټولو فیلسوفانو لوی فیلسوف ګڼل کېږي.** د نوموړي هلې ځلې نه یوازې پرفلسفه باندې څرخي، بلکې د ارواپوهنې په برخه کې یې هم دومره څه کړي، چې نن سبا د «ویلهلم وونټ» ترڅنګ دده نوم هم د نوې ارواپوهنې د بنسټګرانو په ډله کې اخیستل کېږي. دده هغه مهال چې په نړۍ کې یوڅو ګوته په شمار ارواپوهان میدان ته راوتلي وو، په دوو ټوکونو کې یو لوی کتاب چې «د ارواپوهنې اصول» نومېده ولیکه. جیمز که څه هم د یوه فیلسوف په توګه زیات ستایل کېږي او په فلسفه کې یې زیات شمېر اثار لکه، پراګماتېزم، د عقل اصالت، د حقیقت معنا، اراده او ایمان او نور لیکلي، خو د هغه د ارواپوهنې د اصولو کتاب او په امریکا کې د لومړي ځل لپاره دده په لاس د ارواپوهنې د ازموینښتون تاسیس، هغه څه دي چې نوموړی یې د ارواپوهنې په تاریخ کې د مطالعې وړ شخصیت وګرځاوه.

موږ دلته د جیمز پر فلسفه باندې نه غږېږو، بلکې پرهغو ټکو نظر اچوو، چې د جیمز او ارواپوهنې ترمنځ د تړاو لامل شوي دي.

❖❖❖

پروفیسور ویلیام جیمز په ۱۸۴۲م کال د نیویارک ښار په یوه بډایه کورنۍ کې نړۍ ته راغی. دی د پلار په پنځو اولادونو«یوه لور او دریو زامنو» کې مشر زوی ؤ. د جیمز په دغه دریو نورو وروڼو کې ترټولو کشر «هنري جیمز» نومېده، چې وروسته ورڅخه لوی لیکوال جوړ شو.

د جیمز کورنۍ د خپلې سیمې یوه له سوکالو کورنیو څخه وه، پلار یې هڅه کوله، چې ټول زامن یې په لوړه کچه زده کړې وکړي، هغه فکر کاوه، چې هر یو زوی یې مخکې له دې چې د معاش د لاسته راوړلو په فکر کې شي، باید ټوله پاملرنه زده کړې ته واړوي. د جیمز پلار له مسافرت سره لېونۍ مینه درلوده؛ لندن، پاریس، بردو، ژینو او بن ته یې سفرونه کول او د مختلفو فرهنګونو او ژبو له وګړو سره پېژند ګلوي درلوده. ښایي همدغه د پلار نه ورپاتې علاقه به

(c) ketabton.com: The Digital Library

وه، چې وروسته جیمز هم د اروپا ټولو مهمو ښارونو ته سفرونه وکړل او له بېلابېلو ژبو او ټولنو سره اشنا شو. جیمز څه مهال د امریکا په خصوصي ښوونځیو کې درس ولوست. خو په **۱۸۵۵**م کال کې یې کورنۍ اروپا ته مهاجره شوه او جیمز د فرانسې، انګلستان، المان او سویس په علمي مرکزونو او کالجونو کې خپلې زده کړې پرمخ بوتلې.

جیمز ۱۸کلن ؤ، چې بېرته امریکا ته راغی او نور وروڼه یې هملته پاتې شول. ده په امریکا کې له ځانه سره پرېکړه وکړه، چې نورې زده کړې باید د نقاشۍ په څانګه کې وکړي او یو اوچت نقاش ورڅخه جوړ شي. یو کال او څو میاشتې د مشهور نقاش «موریس هانټ» تر ښوونې لاندې د نقاشۍ په چارو بوخت شو. خو د کار په لړ کې په دې پوه شو، چې په ځان کې د نقاشۍ استعداد نه لري.

په دې توګه ولاړ او د «هاروارد» پوهنتون کې یې لومړی د کیمیا او وروسته د طب په څانګه کې زده کړه پیل کړه. دغه مهال له کورنۍ څخه د لرې والي او په نقاشۍ کې د ماتې له مله، له سخت خفګان او رواني فشار سره مخ شو. دغه روان رنځوري په ده کې ترډېره پاتې شوه.

ده په ۱۸۶۸م کال له یاد پوهنتون څخه د طب په څانګه کې د دوکتورا سند ترلاسه کړ، خو د هغه رواني مراویتوب او غمګینې ترپخوا لازیاته شوه، له ناځرګندو وېرو سره لاس او ګرېوان ؤ، د شپې مهال به یې نه شوی کولی، چې یوازې د باندې ووځي؛ څوځله یې د ځان وژنې پرېکړه وکړه، خو مقرره نه وه. په همدغه وختونو کې نوموړي ته د یوه فیلسوف «چارلز» یوه مقاله چې د ارادې د خپلواکۍ په اړه لیکل شوې وه لاسته ورغله.

دغه مقاله یې څوځله ولوستله، خپلې ارادې یې پکې انځور کړې او تریوه بریده یې له وېرې او زړه تنګۍ ځان وژغوره. له دې وروسته جیمز له فلسفې سره زړه وتاړه او په لنډ وخت کې یې د نړۍ د زیاتو فیلسوفانو اثار ولوستل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جیمز لکه څنګه چې د هاروارډ له پوهنتون څخه په اوچتو نمرو وتلی ؤ، نو له فراغت څخه درې کاله وروسته په ۱۸۷۲م کال کې چې عمر یې ۳۰کالو ته رسېده، د هماغه پوهنتون د ادارې له خوا ورته د فیزیولوژۍ په برخه کې د استادۍ وړاندیز وشو. جیمز دا وړاندیز ومانه، په کار یې پیل وکړ، خو ترڅنګ به یې خپل زیات وخت د فلسفي او روان پوهنیزو اثارو په مطالعه تېرواوه.

جیمز په دغه وختونو کې د اوچت اروا پوهاند «ویلهلم وونټ» اثارو ته هم لاس رسی پیدا کړ، هغه یې مطالعه کړل او څو کاله وروسته یې پخپله له ویلهلم وونټ سره لیدنه کتنه وشوه. جیمز له وونټ سره د دغې لیدنې په اړه لیکلي: «د وونټ غوړېدلي تندي، خوشاله څېرې او نرم او مهربانه غږ، په ما باندې ډېره عجیبه اغېزه وکړه...» له اروا پوهانو او د هغوی له اثارو سره د جیمز اړیکې، ددې لامل شوې، چې په ۱۸۷۵م کال کې یې په هاروارډ پوهنتون کې د اروا پوهنې درسونه راپیل کړل او د لومړي ځل لپاره یې په امریکا کې د تجربي اروا پوهنې ازموینتون جوړ کړ.

د نوموړي د اروا پوهنې د اصولو کتاب چې په ۱۴۰۰مخونو کې لیکل شوی، په حقیقت کې د همدغو هلوځلو ثمره ده. دغه کتاب له خپرېدو سره سم زیات بحثونه راوپارول، ځینو څېړونکو وستایه او ځینوورباندې نیوکې وکړې. حتیٰ «ویلهلم وونټ» ددغه کتاب د اصلي موضوع په اړه شک څرګند کړ، وونټ وویل: «دا کتاب ادبیات دي، هغه هم ډېر ښکلي، خو اروا پوهنه نه ده!»

❖❖❖

اوسني څېړونکي وایي، د اروا پوهنې په برخه کې ویلیام جیمز په نظریاتي لحاظ ښکلي او تیوریک بحثونه کړي دي، خو څرنګه چې نوموړی کوم ازموینتګر نه ؤ، نو دغه لړۍ یې ژوند ترپایه پورې ونه شوی غځولی. په خپله جیمز هم د ځان په اړه ویلي وو: «زه د فکرکولو او نظري کارونو لپاره جوړ شوی یم، نه د عملي چارو او فعال ژوند لپاره!»

(c) ketabton.com: The Digital Library

جیمز د خپل ژوند یوه بره ارواپوهنې ته وقف کړې وه. خو کله چې د نوموړي د «ارواپوهنې اصول» کتاب له نیوکو سره مخ شو، جیمز له دغې شېبې وروسته ارواپوهنې ته شا کړه او نوره یې فلسفه خپل هدف وګرځوه. ده د «پرینستټون» په پوهنتون کې ترخپلې وینا مخکې غوښتنه وکړه، چې نور دې د روان پوه په توګه معرفي نه شي.

په هرحال له دې سره سره چې په خپله جیمز هم د ژوند په وروستیو کې له ارواپوهنې څخه مخ واړاوه، خو دده مخکني کارونه د ارواپوهنې په نړۍ کې بې اغېزې نه وو. په دې سبب اوسمهال د ویلیام جیمز له نامه سره د فیلسوف او ارواپوه دواړه ستاینومونه لیکل کېږي. دده فلسفه هم په ځینو ټکیو کې ارواپوهنې ته ورته کېږي، ده به ویل: «فلسفې ما ته دا را زده کړل، چې تر ډېره بریده په خپله کورنۍ کې د آرامتیا احساس وکړم.» ده په دې ډول له خپلو زیاتره فلسفي نظریاتو سره ارواپوهنیز ټکي غاړه غړۍ کړي، نوموړی په خپلو فلسفي لیکنو کې یو ځای لیکي: « موږ ټول د توان یوه داسې زېرمه لرو، چې هېڅکله مو په کار نه ده اچولې. له دې سرشارې سرچینې څخه ګټه پورته کړه، چې له خپل هغه ځواک څخه چې د ستونزو د هوارې لپاره یې لرې حیران شې. په خپلو پښو باور ولره او له هر خطر سره مقابله وکړه... ژوند د مبارزې ډګر وګڼه او د ځان د پریشانۍ او د نړۍ د ناولتیا او بدرنګیو پرضد پاڅون وکړه...»

د جیمز په اند «ارواپوهنه د انسان د رواني ژوند علم دی.»

جیمز د انسان احساسات، ادراکات، عادتونه، هیلې، ناهیلۍ، خفګانونه، خوشالۍ او نورې داسې مسئلې د ارواپوهنې د بحث وړ موضوعات ګڼي. دده په نظر: « د انسان ځان خبره ذهن یا شعور په ټوټه، ټوټه شکل نه دی. د هغو د معرفۍ لپاره د ځنځیر د کړیو مثال ورکول، موږ ته سمه توضیح نه شي راکولی، بلکې هغه د یوه جریان بهه لري او د یوه سیند او چینې مثال ورکول،

(c) ketabton.com: The Digital Library

کولی شي د ځان خبره ذهن مفهوم را کړي. چې مورډ د ځان خبره ذهن دغه جریان ته د ذهني ژوند نوم ورکولی شو.»

جیمز ددغه مفهوم د لا وضاحت لپاره لیکي: « د انسان په شعوري جریان کې کومې ځانګړې وقفې نه رامنځته کېږي...انساني ذهن په ویښ بهیر کې انتخاب کوي او دیوه انتخابګر رول لري. ذهن په خپل شعوري فعالیت کې د هغو زیاتو محرکاتو له منځه انتخاب کوي، چې دی ورسره مخامخ وي. په دغه ګڼو محرکاتو کې ځینې ځنډې ته وباسي، ځینې له ځینو نورو سره ترکیبوي او ځینې چې ورته مناسب ښکاره شي، هغه انتخابوي او هڅه کوي له هغو سره منطقي چلند وکړي، ترڅو یوه معقوله نتیجه لاس ته راوړي.»

جیمز د انسان فکر او فکري پروسه هم د یوې روانې ویالې په شان ګڼي او لیکي: «له یوې موضوع څخه بلې موضوع ته د یوه فکر تلل او راتلل، د کومې وقفې د رامنځته کېدو په معنا نه دي، بلکې دغه تېرېدنه هم یو له بل سره اړیکې لري او داسې دي، لکه په یوه زینه کې چې بېلابېلو پلو ته ګامونه اخلې، خو له اصله ټوله یوه زینه ده او ټول یو فکري جریان بلل کېږي.»

جیمز د انسان ادراکات درې ډوله بولي: لومړی، هغه ادراک چې بشر یې د ظاهري حواسو په واسطه حاصلوي. دوهم، هغه ادراک چې بشر یې د باطني حواسو او عقل په ذریعه حاصلوي او دریم، هغه هغه ډول ادراک دي، چې ښایي انسانان یا ځینې انسانان یې ولري، چې تر باطني او عقلي ادراکو څخه هم ډېر باطني او داخلي دي. جیمز دغو ادراکاتو ته د دیني ادراکو نوم ورکوي.

جیمز په خپلو اروا پوهنیزو څرګندونو کې یو ځای د یوه انسان د فردي او اجتماعي نړۍ خبره را اخلي او څرګندوي: «هر فرد د یوه دېوال په واسطه چې جمجمه یا د سر کوپړۍ نومېږي له نورو افرادو څخه جلا کېږي.» جیمز د انسان تر دغه حریم ورهاخوا یوه بل حریم ته هم اشاره کوي او وایي:

«دیوه انسان نړۍ پر دوو برخو وېشله کېږي. نیمه د انسان فردي نړۍ ده، چې یوازې په ده پورې مربوطه ده او نیمه بله هغه نړۍ ده، چې په نورو پورې اړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري... زموږ زیاتره علایق او منافع په هغه نیمه نړۍ پورې ځان نښلوي، چې یوازې په موږ پورې اړوند پړي.»

جیمز د انسان شعور د هغه د باطني او رواني نړۍ یو مهم توکی شمېري، لکه چې وايي: «د شعور رول دا دی، چې موږ د هغه هدف په لوري رهبري کوي، چې د ژوند د دوام لپاره ضروري دی؛ یا په بل عبارت شعور د انسان پېچلې اړتیاوې د هغه له پېچلي محیط سره اشنا کوي.»

د جیمز په اند: « د انسان عقلاني بهیر د هغه د بدن له فیزیولوژیکي تاثیراتو لاندې عمل کوي.» په دې توګه نوموړی د انسان د شخصیت څرنګوالی د هغه د تمایلاتو تابع بولي او د تمایلاتو نیمګړتیاوې یې د هغه دبشپړتابه لپاره نه جبرانېدونکی ګواښ ګڼي. دی په دې هکله وايي:

«د انسان غوښتنې او اړتیاوې، د هغه د شخصیت په تشکیل کې لوی لاس لري. له دې مخې انسانان په بشپړه توګه معقول مخلوقات نه دي، ځکه چې د هغوی ټولې غوښتنې معقولې نه دي.»

د جیمز په اثر«د اروا پوهنې اصول» کې یو څپرکی د عادت په باب راغلی دی. ده په دغه بحث کې ټول ژوندي موجودات د عادت تابع بللي او زیاته کړې یې ده: «کله چې موږ ژوندیو موجوداتو ته له باندې څخه ګورو، لومړنی شی چې زموږ پاملرنه ور اړوي، دا ده، چې هغوی ټول په عادتونو کې راګیر دي.» جیمز د عصبي سیستم دفیزیولوژۍ په اړه د څېړنو په لړ کې دې پایلې ته رسېدلی ؤ، چې د عادت د قیقې معنا لپاره یې « د عصبي مرکزونو خروجي محصول» عبارت غوره کړ.

دده په اند: « عادت له لویه سره هغه څه دی، چې موږ ټول د ځینو چلندونو تکرارولو او یا د هغو اطاعت کولو ته رابولي.» د جیمز په باور ، د ټولو حیواناتو سلوک او رفتار د عادت له مخې دی، د حیواناتو عادات محدود او ساده وي، خو دا چې د انسان غوښتنې، هیلې او ذهني ظرفیت لوی او پېچلی دی، نو عادتونه یې هم په همدې ډول دي. جمیز په انسانانو کې د عادتونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

بدلون او یا د نویو عادتونو راخپلول ممکن ګڼي. دی وایي: «که چېرې وغواړو، چې نویو پایلو ته دې ورسېږو، باید په ځان باخبره ډول د ځان لپاره نوي عادتونه وټاکو. دلته ستونزدا ده، چې د نویو عادتونو د جوړولو او پاللو لپاره باید زحمت وایستل شي...د ښو عادتونو د پلي کولو کیلي دا کېدای شي؛ کومې پرېکړې چې کوئ، هغو ته د واقعیت ورکولو لپاره په قاطع ډول عمل کوئ. په عمل لاس پورې کول او یا خپل ذهني چلند، په عملي چلند اړول، زموږ د عصبي سیستم هغه برخه فعالوي، چې معمولاً هیله او آرزو په عادت بدلوي. مغز باید زموږ د هیلو او ارزوګانو مطابق وده وکړي او د عمل له تکرار پرته په مغزو کې کوم ځانګړی مسیر نه ایجادېږي.»

جیمز په خپل اثر کې یوه بله نوې موضوع راسپړي، دغه موضوع د نظریاتو او احساساتو د بدلون مسئله ده، چې په هکله یې لیکي:

«هر وخت نه شي کېدلی، چې یو فکر له یوځل څخه زیات په سر کې ولرو. ښایي حیران شو، چې یو فکر دقیقاً هماغسې چې په لومړي ځل مو په ذهن کې تېر شوی ؤ، بیا راغی. مګر دغه واقعیت په داسې یوه نړۍ کې چې په دایمي ډول د بدلون په حال کې ده او زموږ غبرګونونه هم ورسره بدلېږي، ناممکن دی.» د جیمز مطلب دا دی، چې فکر کټ مټ د لومړني حالت غوندې د یوه انسان په ذهن کې بیابیا نه راګرځي او که راوګرځي هم، نو په یوشمېر جزیاتو کې به یې خامخا توپیر وي. دی وایي:

«زیاتره وخت موږ د یوې موضوع په اړه د خپل نظر له بدلون څخه تعجب کوو. د ساري په ډول که د یوه شي یا یوې موضوع په باب یوه میاشت مخکې په یو نظر وو، خو اوس ورته په بل نظر ګورو او په علت یې هم نه پوهېږو. کال پرکال د ژوندانه د بېلابېلو مسایلو په هکله زموږ نظریات بدلېږي او دا هېڅ کومه ستونزه نه ده، ځکه دغه حالت د حرکت نښه ده او موږ له همدې امله انسانان بلل کېږو.»

(c) ketabton.com: The Digital Library

جيمز د احساساتو بدلون هم همدغه ډول ګڼي: «زموږ احساسات په خوب يا ويښه، په لوږه يا تنده، په ستړيا يا دمه جوړې، په شپه يا ورځ، په اوړي يا ژمي او تر ټولو مهم په ماشومتوب، ځوانۍ او زړبودۍ کې متفاوته بڼه لري. زموږ د ادراکو بدلونونه هم په ځانګړې توګه د عاطفې له مخې د عمر په بېلابېلو مرحلو کې توپير کوي... د مثال په ډول کوم څه چې يومهال زموږ لپاره جالب او هيجان پاروونکي وي، بل وخت راته زاړه، ستړي کوونکي او بې حاصله شي.»

(c) ketabton.com: The Digital Library

پاولـوف

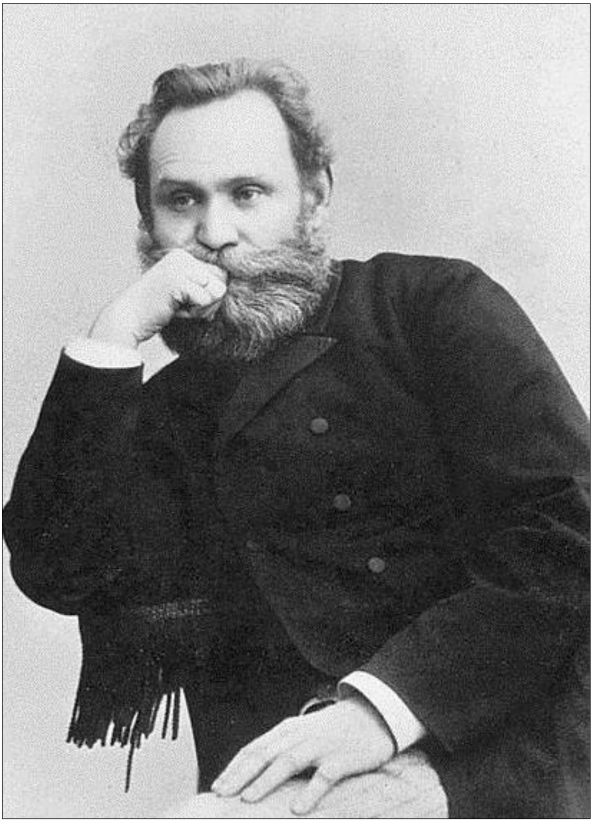

(شرطي غبرگونونونه د ورځني ژوند نه شلېدونکې برخې دي. موږ دغه عکس العملونه او غبرگونونه په خپل ځان او نورو کې په بېلابېلو نومونو لکه د زده کړې، عادت، ښوونې او روزنې په بڼو پېژنو، خو په واقعیت کې دا په یوه ژوندي موجود کې د عصبي اتصالونو د رامنځته کېدو له پایلو پرته بل څه نه دي.) **پاولوف**

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ایوان پتروویچ پاولوف (Ivan Petrovitch Pavlov) څېړنو په اروا پوهنه کې د سلوک پر مکتب زیات اغېز کړی دی. پاولوف د روسیې هغه نومیالی بیولوژیست او څېړونکی دی، چې په معده او کولمو کې یې په هضمي پروسې او هضمي غدو باندې د خپلو څو کلنو څېړنو له امله په **۱۹۰۵**م کال یعنې هغه وخت چې نوموړی **۵۳** کلن ؤ، د نوبل جایزه وګټله. دده په څېړنو کې درې مسئلې د یادولو وړ دي. لومړی د زړه پرعصبي سیستم باندې کار، دوهم پرهضمي غدو باندې هر اړخیزې څېړنې او دریم د شرطي غبرګونونو په اړه تحقیق او برسېرونې، چې د اروا پوهنې په تاریخ کې یې لوی ځای ونیو. پاولوف په لومړیو کې له سلوکي او جوړښتي اوراپوهنو سره اشنا ؤ، خو ده به د ویلیام جیمز هغه نظر تائیداوه، چې ویلي یې وو: «اروا پوهنې تر اوسه پورې د یوه علم ځای نه دی راخپل کړی.»

ده په خپل ازموینښتون کې په هغو کسانو جریمه اېښې وه، چې د فیزیولوژۍ پر ځای به یې د اروا پوهنې اصطلاح کاروله. خو د عمر په ورستیو وختونو کې یې دغه نظر بدلون وکړ او حتیٰ په خپله به یې ځان ته د یوه ازموینښتګر اروا پوه خطاب کاوه.

❖❖❖

پاولوف په **۱۸۴۹**م کال د مرکزي روسیې په «ریازن» ښارکې نړۍ ته راغی. دی دیوه کلیوال کشیش په «۱۱» اولادنو کې ترټولو مشر زوی ؤ. څرنګه چې د دوی کورنۍ ګڼه وه، همداسې یې لګښتونه هم زیات وو، په دې اساس پاولوف له هماغه ماشومتوب څخه له سخت کار کولو سره روږدی ؤ. دی «۷» کلن وو، چې په یوه تصادف کې یې سر سخته ضربه ولیده، له همدې امله تر «۱۱» کلنۍ پورې ښوونځي ته په تللو ونه توانېد. ده ته تر دغه وخته پورې خپل پلار په کور کې ځینې مذهبي درسونه وښودل. دده مور او پلار هیله درلوده، چې پاولوف به د خپل پلار په شان شي او د «ارتودوکس» په کلیسا کې به کشیش کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پاولوف په همدغه نیت یوې سیمه ایزې مدرسې ته چې په کشیشانو پورې یې تړاو درلود ولېږل شو. ده دلته څو کلونه تېر کړل، په همدغو وختونو کې د «ډاروین» ځینې لیکنې لاس ته ورغلې. کله چې ده هغه ولوستې، نو له مدرسې وتښتېد. څو کلومتره پلی تګ یې پرځان ومانه او د «سنت پیترزبورګ» پوهنتون ته یې مخه کړه.

پاولوف په دغه پوهنتون کې د فیزیولوژۍ د څانګې مینه وال شو او له څو کلونو زده کړو وروسته یې په حیواني فیزیولوژۍ کې د تخصص سند ترلاسه کړ. نوموړي تردې وروسته د څو وتلیو استادانو په لابراتوارونو کې کار وکړ او همدا شان دروسي روښانفکرانو له ډلې سره یوځای شو.

پاولوف له څنګه چې له یوې ساده او کلیوالې ټولې څخه راپورته شوی ؤ، خو په فکري او تحصیلي لحاظ له هغو څه په لوړه کچه ؤ، مګر د اشرافو په پرتله غریب او تش لاسی ؤ.

دی پوهېده، چې په خپل چاپېریال کې دا لږ سوکالي هم د تحصیل او زیار له مخې راته میسره شوې ده، نو په دې بنسټ یې د یوه ځوان روښانفکر په توګه وپتېیله، چې راتلونکی ژوند باید په عملي او څېړنیزو چارو کې تېر کړي. په دې توګه یې د نورو زده کړو په موخه د دووکالونو لپاره المان ته ولاړ. کله چې له المان څخه راستون شو، په سلطنتي طبي اکاډمۍ کې یې په کار پیل وکړ.

پالوف په خپل ټول ژوند کې یوجدي پروګرام پلی کړ. ده به د سیپټامبر له میاشتې څخه ترمۍ میاشتې پورې د اوونۍ په هرو اوو ورځو کې کار کاوه. ده چې کله په په ۱۸۸۳م کال کې د دوکتورا رساله بشپړوله، لومړی زوی یې پیدا شو، دغه ماشوم زیات کمزوروی او ناروغ ؤ. دا مهال د پاولوف دومره لاس تش ؤ، چې د ماشوم د ښې درملنې او د اوسېدو لپاره یې د یوه مناسب کور پیسې نه درلودې.

څه پیسې یې قرض کړې. په لږ لیرې ځای کې یې کور پیدا کړ او پرماشوم یې درملنه وکړه، مګر دا وخت نور ناوخته ؤ او وروسته له څو ورځو یې ماشوم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ساه ورکړه. هغه مهال چې د پاولوف دوهم زوی پيداشو، نو په همغه ليرې او نامناسب ځای کې اوسېدل او لايې په کوم مناسب کور وس نه رسېد. د پاولوف د شاګردانو يوې ډلې چې دده له مالي ستونزو څخه خبر شوي وو، دده د ويناو په بهانه يې ورته يوشمېر پيسې راټولې کړې، خو کله چې پاولوف ته ورکړل شوې، هغه يوه هم د ځان لپاره ونه لګوله او د سپيانو د فيزيولوژيکي څېړنو په هکله يې يو ازموينښتون ورباندې جوړ کړ. پاولوف ترهغې اندازې پورې له کار او څېړنې سره تعهد او ژمنتيا درلوده، چې خپلو مالي مشکلاتو ته يې به چندان پکې پام نه ؤ.

ده په دې اړه ويلي: «دغه شان مشکلات هېڅکله زما لپاره د کومې اندېښنې سبب نه دي شوي!»

په ۱۸۹۰م کال پاولوف د «سنت پيترزبورګ» د ازموينښتي علومو په مؤسسه کې د فيزيولوژۍ ټولنه تاسيس کړه. ده په همدغه ځای کې خپلې زياتره څېړنې ترسره کړې، چې د شرطي غبرګونونو او هضمي غدو اوچتې څېړنې دده د همدغه وخت لاسته راوړنې ګڼل کېږي. پاولوف په دغه مؤسسه کې د ځوانو څېړونکو د يوه لوی ټيم مسئوليت هم پر غاړه درلود.

هغه وخت چې په روسيه کې انقلاب راغی او د «لينن» په مشرۍ کمونيستي رژيم پر روسيې وزرې وغوړولې. نو د پاولوف روابط هم ورسره کړکېچن شول. په ځانګړي ډول کله چې لينن مړ شو او واک د سرسخت ديکتاتور «ستالين» ګوتو ته ورغی، د پاولوف زړه نور هم ورسره تنګ شو او په ښکاره به يې په اشتراکي حکومت نيوکې کولې. خو د واکمن رژيم پر وړاندې دده له دغه منفي نظر سره سره حکومت دده او دده د څېړنو درناوی کاوه او هېڅ ډول فشار يې ورباندې رانهووړ.

پاولوف د ژوند ترپايه پورې د يوه زيات کاره عالم په توګه کار وکړ. دده عادت و، کله به چې کومه ناروغي ورته پيدا شوه، ځان به يې په خپله کوت. نوموړی چې د ژوند په وروستيو کې د سږيو د ناروغۍ له امله سخت کمزوری

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوی ؤ. یوه ورځ اړ شو، یو بل ډاکتر د ځان لپاره راوغواړي، کله چې ډاکتر ورته راغی. هغه ته یې د خپلې ناروغۍ د حال ترڅنګ وویل:

«ماغزه مې سم کار نه کوي، له وسواسه ډک احساسات او غیر ارادي حرکات رانه څرګندیږي، ښایي مرګ را باندې راتلونکی وي!»

له ډاکتر سره یې څه نورې خبرې هم وکړې، ډاکتر یې رخصت کړ او دی ویده شو. کله چې ویښ شو، په ځای کې راکېناست او د خپلو کالیو په لټون پسې یې هڅه وکړه، خو درد وربادنې راغی او چیغې یې کړې:

«د پاڅېدلو وخت دی، راسره مرسته وکړئ، باید جامې بدلې کړم!»

د همدغې جملې په ویلو سره پربستره را ړنګ شو او له نړۍ څخه یې سترګې پټې کړې. نوموړی د مړینې پر وخت«۱۹۳۶م»، ۸۶ کلن ؤ.

❖❖❖

په اروا پوهنه کې چې کوم ځای پاولوف لري، دا په حقیقت کې دده د «شرطي غبرګونونو» نظریې رامنځته کړی دی. د شرطي غبرګونونو د راپیدا کولو مفکوره هم د ځینو نورو علمي کشفیاتو غوندې له یوې تصادفي پېښې څخه سرچینه اخلي. پاولوف هغه مهال چې د سپیانو د هضمي غدو په باب یې له جراحي طریقې استفاده کوله، نو فکر ورته پیداشو، چې یوه داسې طریقه په کار واچوي، چې د حیوان له بدن څخه د باندې د هغه هضمي ترشحات مشاهده، اندازه او ثبت کړی شي.

ده یو سپی د خپل ازمویښتون په یوه ځانګړې کوچینۍ کوټه کې تر ازموینې لاندې ونیو. نوموړي لیدل کله به یې چې سپي ته د ډوډۍ یا غوښې کومه ټوټه ورکوله، نو په خوله کې به یې د هغو د خوړو پر وخت لاړې او ځګونه راپیدا شول. دغه لاړې او ترشحات هم د هضمي بهیر یوه برخه ده، چې کابو د ټولو حیواناتو په خوله کې د خوړو پرمهال راپیدا کېږي. خو پاولوف چې کوم سپی تر تجربې لاندې نیولی ؤ، د هغه د هضمي ترشحاتو لړۍ تردې پورې راورسېده، چې ان د خوړو په لیدو به یې له خولې څخه لاړو سر وکړ. پاولوف

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددغو لاړو لپاره ځانګړي پايپونه تيار کړل او هغه يې داسې ورته ولګول، چې لاړې به يې پکې لاندې يوه بل اېښودل شوي لوښي ته راټولېدلې. دده موخه دا وه، چې ددغو لاړو هضمي خصوصيات وڅېړي. خو په دې لړۍ کې نوموړی دې شي ته لا زيات متوجه شو، چې سپي به ان چې دده د پښو غږ واورېد، په خوله کې به يې لاړې راپيدا شوې.

پاولوف د خپلې ازموينې لړۍ نوره هم اوږده کړه، کله به يې چې سپي ته خواړه راوړل، نو د څه وخت لپاره به يې د خوړو تر ورښکاره کولو مخکې زنګ واهه، لنډه دا چې د څو ورځو په تېرېدو سره يې سپي ته دا ور وښوده، چې کله زنګ ووهل شي، خواړه رارسي. نو د سپي به هم پرته له دې چې خواړه ووينې، د زنګ په غږ به يې لاړې جاري شوې.

پاولوف د زنګ پرځای د څو ورځو لپاره له برقي ګروپ څخه استفاده وکړه او تر خوړو مخکې به يې ګروپ روښاناوه. په دې توګه سپي ته ګروپ د خوړو معنا پيدا کړه او همغه ډول به يې ورته په خوله کې ترشحاتو جريان وموند. په همدې بڼه پاولوف په سپي باندې داسې نور شيان هم تجربه کړل، خو سپي له ټولو چارو سره ورته عمل ترسره کاوه.

پاولوف له دغې نسبتاً اوږدې ازموينې څخه وروسته دې پايلې ته ورسېد، چې حيوانات د خپل ماحول پروړاندې دوه ډوله غبرګونونه ترسره کوي.

لومړی، طبيعي يا غير شرطي غبرګونونه: د مثال په ډول کله چې سپی په خوراک پيل کوي، په طبيعي ډول د هغو لاړې راځي، چې د غذا په هضم کې ځانګړی رول لري.

دوهم، اکتسابي يا شرطي غبرګونونه: دا ډول غبرګونونه هغه دي، چې د ځان ناخبرې زده کړې او يادګيرۍ له لارې څرګندېږي. د ساري په توګه، د زنګ له غږ سره د سپي لاړې راپيدا کېږي، يا پرته له دې چې خواړه ووينې، يا سړی ووينې، چې خواړه يې راته راوړل، د ګروپ د روښانولو په ليدو سره يې لاړې روانېږي، چې دا يو تر شرط لاندې راغلی يا زده شوی عمل دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پاولوف په لومړي سر کې د لاړو دغه ځواب ته د علامې څخه وروسته «اروايي ترشح» نوم ورکړ. خو د نوموړي د سپي د اروايي ژوند له فرضیاتو څخه د هغه د فیزیولوژیکي فرضیاتو سره ډېره علاقه وه، نو د پورته اصطلاح څخه یې لاس واخیست او پر ځای یې د «شرطي رفلکس» یا شرطي غبرګون اصطلاح وړاندې کړه او علامت یا نښې ته یې «شرطي انګېزه» وویله.

پاولوف تردغې تجربې وروسته، مشهور فیلسوف «رِنه دکارت» وستایه، چې ترده دړې پېړۍ وړاندې یې حیواناتو ته د داسې ژوندیو ماشینونو خطاب کړی ؤ، چې له ځانه د محیطي محرکونو په مقابل کې داسې د وړاندوینې وړ غبرګونونه ښیي، چې له محیط سره په یوه ښه تعادل غوره کړي. دده له نظره دا شان غبرګونونه د عصبي دستګاه د فعالیت یوه برخه ده، چې د ټاکلیو عصبي اتصالونو په لړ کې منځته راځي او یو له دې څخه د لاړو ترشح ده.

پاولوف څرګندوي: « د محیط پر وړاندې د یوه حیوان غبرګون دوې برخې لري. یوې برخې ته د عصبي تحلیل سطحه ده، چې په دې کې یوحیوان د شیانو د تشخیصولو لپاره له پنځګونو حسي قواو څخه استفاده کوي او بلې برخې ته د عصبي ترکیب سطحه ده، چې په هغه کې یوحیوان د ځان لپاره مشخصوي، چې څه ډول هرشی دده د غبرګون او درک په چوکاټ کې ځای پیداکوي... یومعمولي سپی له کوچینیو موانعو او یا په محیطي محرکونو کې د کوچینیو بدلونونو پر وړاندې یو ډول پلټونکي غبرګونونه له ځانه ښکاره کوي. غوربونه څک نیسي، شیان بویوي، په همدې توګه یو سپی زیات وخت په پلټنه تېروي، ترڅو چې خپل غبرګونونه د محیط له ترټولو نویو تغیراتو سره تطبیق کړي... په دې ډول یوفرهنګ یا یوه ټولنه کولی شي، د غبرګونونو د مدیریت یو پېچلی سیستم وبولو. یوازنی توپیر د انسان له سپي سره دا دی، چې د انسان د شرطي غبرګونونه له طبیعي غبرګونونو څخه زیات دي.»

(c) ketabton.com: The Digital Library

پاولوف لیکي: «انسانان معمولاً له ماحول سره د تمدن د جوړولو له مخې غبرګون ښيي... خو له دې سره موږ نه شو کولی د انسان د عاطفي غبرګونونو بشپړه وړاندوینه وکړی شو. لکه د یوه شدید سپکاوي پر وړاندې او د کوم دوست د لاسه ورکولو پرمهال د انسان نه اټکل کېدونکي غبرګونونه... خو دا چې موږ خپل زیات عمر د عادت او فرهنګ منلو پر اساس ژوند کوو، نو ممکنه ده، چې خپلو چلندونو ته بدلون ورکړو. موږ هم د بل هر حیوان په څېر د شرطي کېدو وړ یو، مګر په عین حال کې که چېرې پام وکړو، زموږ په ژوند کې داسې نمونې هم شته، که دهغو پر اساس چلند وکړو، نو زموږ په ګټه به نه وي، خو موږ دا کولی شو، د خپل ځان د شرطي کولو او یا ځان ته د ورښودلو او عادتولو له لارې هغه بدلې کړو.»

پاولوف په ټولیز ډول تر ټولو عیني او دقیق اصطلاحات او سنجشونه د زده کړې او تداعی مطالعاتو ته نوستل. ده څرګنده کړه، چې اوچت ذهني فعالیتونه کولی شو، د فیزیولوژۍ د اصطلاحاتو په قالب کې او له حیواني ازموینښتونو څخه په استفادې مطالعه کړو. په دې ډول نوموړي د عینیت خوا ته د ارواپوهنې په بېولو کې لویه دنده ترسره کړه. همدا لامل دی، چې د سلوک پالنې په مکتب کې د شرطي غبرګونونو مسئله مرکزي رول ادا کوي. خو ځینو کره کتونکو وویل، چې د بېلابېلو محرکاتو پر وړاندې د افرادو د شرطي کېدلو فکر، د انسان لپاره یو سپکاوی دی، دا ځکه چې دغه روش د حیواناتو د تجربې له مخې انسان ته ګوته نیسي. په داسې حال کې چې انسان له حیواناتو څخه زښته زیات توپیر لري او له آزادې ارادې څخه برخمن دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زيګموند فرويد

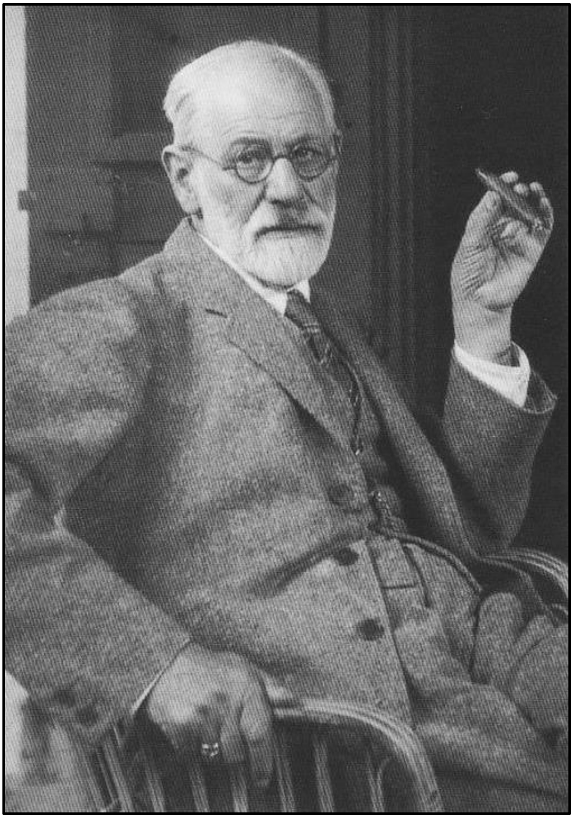

(د انسان ذهن د يخ یوې داسې ټوټې ته ورته دی، چې نهه برخې يې تر اوبو لاندې او يوازې يوه برخه يې راوتلې وي.) **فرويد**

(د انسان د ماشومتوب د دورې ټولې حادثې او خبرې د هغه د باطني شعور يا تحت الشعور برخه ګرځي.) **فرويد**

(c) ketabton.com: The Digital Library

زیګموند فروید (Sigmund Freud) **هغه** اوچت اروا پوهاند او مفکر دی، چې په اروا پوهنه کې د اروا شننې یا روانکاوۍ د مکتب په بنسټ ایښودلو او د لاشعور د موضوع په رامنځته کولو او مشهورولو سره نړیوال شهرت لري. فروید د اروا پوهنې په څانګه کې خپل کارونه وروسته پیل کړل، نوموړي دژوند یوه برخه د طبابت او نورو کارونو په ترسره کولو کې تېره کړه. دی مخکې له دې چې د اروا پوهنې نړۍ ته راشي، د خبرې کولو د اختلالونو او د کوکائینو د تاثیراتو په باب د مقالولیکلو له لارې د عصب پېژندنې حوزې ته داخل شو او ډېر کلونه په دغه څانګه کې بوخت پاتې شو. خو کله چې یې د اروا پوهنې په درشل ګام کېښود، تر بل هر وخت نه ښه وځلېد او د دغه نوي علم د پرمختیا او پراختیا لپاره یې لوی لوی کارونه ترسره کړل.

❖❖❖

فروید په ۱۸۵۶م کال د فرایبورګ د ښار «چې اوس د چک د هېواد خاوره ده» په یوه متوسطه کورنۍ کې نړۍ ته راغلی دی. دده پلار د وړیو تجار ؤ او یو ډول سخت ګیره او قدرت طلبه خوی یې درلود. هغه وخت چې فروید ۴کلن ؤ، کورنۍ یې له فرایبورګ څخه لومړی لایپزیک او وروسته د وین ښار ته ولاړه او کابو ۸۰ کاله هملته پاتې شوه.

فروید ان د ماشومتوب له دورې د خپل پلار د «۸» نورو اولادونو په پرتله د تېز ذهن او ښه استعداد خاوند ؤ، همدا لامل ؤ، چې ده ته یې مور او پلار تر نورو اولادونو زیاته پاملرنه کوله. هغه مهال چې نوموړی ښوونځي ته واستول شو، نو همغه وخت یې پلار ورته په خپل کور کې د مطالعې لپاره یوه خونه ځانګړې کړه. کله به چې فروید د شپې له خوا مطالعه کوله، نو د کور یوازنی څراغ به یې خپلې ځانګړې خونې ته یووړ او د کور نورو غړو به د ځان لپاره شمعه لګوله. همدا رنګه د کور نور ماشومان نه پرېښودل کېدل، چې ده ته شورماشور جوړ کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فروید په ښوونځي کې ډېر ژر د یوه لایق او ممتاز زده کوونکي نوم وګاټه او په ۱۷ کلنۍ کې یې ورنه په لوړو نمرو د فراغت برۍ لیک ترلاسه کړ.

همدغه وختونه وو، چې د «ډاروین» د تکامل نظریې د فروید ذهن ولړزاوه او له دې وروسته یې د طبي علومو د لوستلو لپاره تصمیم ونیو. ده په طبابت کې د ځان بوختولو لپاره زیات تمایل نه درلود، خو دغه رشته یې ددې لپاره انتخاب کړه، چې په راتلونکي کې یې د زیاتو علمي څېړونو لپاره رهبري کړي.

فروید بالاخره د طب په برخه کې د دکتورا سند ترلاسه کړ، خو په ټوله تحصیلي دوره کې یې د طبي مسایلو ترڅنګ ګڼ شمېر فلسفي او ادبي کتابونه هم مطالعه کړل. دی لا محصل ؤ، چې د کوکائینو په اړه یې څېړنې ترسره کړې. ده له دغې مادې سره زیاته مینه درلوده او هر کله به یې ویل، چې ددغې مادې کارول د انسان افسردګي، ذهني ستړیا او یوشمېر نورې ناروغۍ له منځه وړي. دی په دې اند ؤ، چې یو مهم درمل یې کشف کړی دی او له دې لارې یې غوښتل چې شهرت ته ورسېږي. خو داسې ونه شول، د نوموړي یوه ملګرې چې د کوکائینو په باب دده وینا واورېده، نو هغه هم په دغې مادې یوه نوې ازموینه ترسره کړه او ثابته یې کړه، چې دغه درمل کولی شي، د انسان د سترګو په بې حسه کولو کې په کار راشي. په دې ترتیب د سترګو د جراحۍ عمل د لومړي ځل لپاره ممکن شو. فروید په دغه وخت کې د کوکائینو د ګټو په اړه یوه مقاله خپره کړه، خو ډېر ژر له یو شمېر نیوکو سره مخ شوه او فروید نور په بشپړه توګه ورڅخه لاس واخیست او بیا یې هېڅکله نوم په خوله را نه ووړ. فروید له پوهنتون څخه ترفراغت وروسته شپږکاله د «بروک» د سایکالوژۍ په لابراتوارونو کې ازموینې او څېړنې وکړې او په دې لړ کې یې د انسان د عصبي مرکزي نظام تشریح او توضح وکړه.

نوموړی په خپلو دغو هلوځلو کې د څه مهال لپاره پاریس ته ولاړ او هلته یې د اعصابو له وتلي متخصص «جین شارکوټ» او د «وین» له مشهور

(c) ketabton.com: The Digital Library

طبیب «ډاکټر جوزف بروير» سره همکاري پیل کړه، چې وروسته يې د ډاکټر بروير په ملتيا د عصبي ګډوډيو په هکله يو کتاب خپور کړ. له دې ځخه وروسته فرويد بېرته خپل هېواد ته راستون شو او په مستقله توګه يې خپلو کارونو ته دوام ورکړ. ده په دغو وختونو کې خپله زياته پاملرنه عصبي او رواني مسايلو ته واړوله او په دغو برخو کې يې زيات شمېر کتابونه تر نظر تېر کړل، تردې چې د خپلو مطالعو او څېړنو په بنسټ يې يو بل مهم اثر د خوبونو د تعبير په نامه وليکه، دغه اثر فرويد شهرت ته ورساوه او نړيوالو ته يې وښوده، چې يو نوی اروا پوه د پوهې نړۍ ته راوتلی دی.

د فرويد په نظرياتو او فکري نړۍ باندې د «ډاروين» او «فخنر» کارونو هم لوی اغېز وکړ، خو دده د مفکوري په بشپړ تېنګښت کې تر دغه دوو پوهانو ورها خوا، ځينې نور پوهان (لکه «پاستور» او «رابرټ کخ» چې د ميکروبونو په کشف کې يې لوی کارونه کړي او «ګريګورمندل» چې د جنيټيک د علم بنسټ يې کېښود) هم بې اغېزې نه وو.

ده په ۱۹۰۲م کال کې د چهارشنبې د ډلې په نوم د روان څېړونکو يوه جلسه جوړه کړه، په دغه جلسه کې به هره چهارشنبه ده او نورو روان څېړونکو ګډون کاوه او د بېلابېلو رواني مسايلو په باب به يې خپل نظريات پکې شريکول. فرويد په همدغه کال د وين په پوهنتون کې د اروا پوهنې استاد وټاکل شو او درې کاله وروسته يې درې رسالې د جنسي تمايلاتو د تيورۍ په باب وليکلې.

نوموړی په ۱۹۰۸م کال کې په دې بريالی شو، چې د خپلو څېړنو او برسېرونو مطابق د روان شننې يوه غونډه جوړه کړي، چې وروسته همدغه غونډه په يوه نړيوال نهضت بدله شوه او فرويد د خپل دغه نهضت د خورولو په موخه په ډېرو هېوادونو کې ويناوې وکړې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو څرنګه چې نوموړي په خپلو رواني شننو کې جنسي تمايلاتو ته زيات ارزښت ورکاوه، له همدې امله ځينې روان څېړنکي لکه الفرډ آډلر او کارل يونګ له ده سره مخالف شول، مګر بيا هم ده خپله لاره وپالله.

❖❖❖

فرويد په خپلو څېړنو کې د انسان د وړکتوب له دورې څخه بيا د ژوند ترپايه پورې ټولې قضيې، پېښې، خوښۍ، ناخوښۍ، ماحول، منظرې، ليدنې، کتنې، وېرې، نفرتونه، ګناوې، تاوانونه، لذت، درد، روغتيا او ناجوړي، تحقير او درناوی، د ظلم او استبداد سره مخ کېدل، تشويق او تهديد، د حقوقو څخه يې سرغړونه، د ژوند په اوږدو کې برې او ناکامي، هيلو ته رسېدل او نه رسېدل، د ژوند اقتصادي حالات، ديني او مذهبي عقايد، د چاپېريال رواجونه، د دوستانو مشکلات، د هغو ناجوړۍ او مړينې، د جنسي غريزې محروميت يا نه محروميت، جنګونه، ټولنيزه اوضاع او نور داسې شيان د انسان د سلوک، شخصيت، رواني حالتونو، عقدو، احساساتو او نورو مسايلو علتونه وبلل.

ده د انسان په ننيو يا باطني حالتونو باندې د خپلو څېړنو په لړ کې د اروا پوهنې موضوع او طريقې ته بدلون ورکړ، ده په اروا پوهنه کې د احساس، ادراک، تفکر او ذکاوت پرځای هغه رواني جريانات ترڅېړنې لاندې ونيول، چې د انسان د مبهم شعور يا ځان ناخبره ذهن مربوط وو. فرويد عقيده درلوده، چې بايد د ټولو رواني بې نظميو او تضادونو منبع د شعور په ځان ناخبره برخه يا ناخودآګاه کې وپلټل شي. په دې ډول فرويد لومړنی اروا پوه وو، چې د تحت الشعور يا ناخوداګاه ضمير کشفونه يې وکړه، چې نوې اروا پوهنې ته دغه کشف دده ترټولو لوی خدمت بلل کېږي. ده د تحت الشعور په معرفۍ کې شاته وهل شويو احساساتو ته اهميت ورکاوه او فکر يې کاوه، چې هېر کړای شوي او ځپل شوي غرايز، عواطف، غوښتنې او احساسات د تحت الشعور موضوع جوړوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده به ویل: « د انسان عملونه، فکرونه، عادتونه او غوښتنې، بې له دې، چې پرځان پوه شي، د لاشعور تر اغېز لاندې دي. انسان خپله هره غوښتنه، چې وربانديې ځوربږي، د خپل یاد او په لنډه توګه د شعور له ساحې باسي، لاشعور ته يې ټېل وهي او هلته يې بندي کوي.» دده په اند: «بنیادم خپلې ګڼې غوښتنې او خاطرې؛ ځکه له خپل شعوره شړي، چې دده له وجدان، کورنۍ روزنې، دودونو، عقیدو او اقدارو سره په ټکر کې وي.» دده په باور کله چې د لاشعور په سمڅه کې ایسارې غوښتنې ډېرې زورورې او د شعور ساحې ته د راتلو لپاره يې فشار ډېر شي؛ نو وګړي ته روحي ناروغي پیدا کېږي.

فروید به چې کله د رواني ناروغانو درملنه د مصنوعي خوب «تنویم» له لارې کوله، نو ناروغانو به خپل یادونه له لاشعور څخه رااېستل او ده ته به يې وړاندې کول. دا یادونه به که څه هم د ځینو کیسو یا اشخاصو په اړه کې وو؛ خو پر دغه یادونو باندې د نیمګړو خواهشاتو یو ژور رنګ پروت وو. فروید دا محسوسه کړه، چې دغو تېرو او هېرو یادونو په ښکاره خپل ارزښت له لاسه ورکړی دی، مګر په لاشعور کې لاژوندي پاتې دي او په شعوري کردار باندې په بېل بېل ډول خپل اغېز اچوي. ځکه کوم اعمال او افعال چې څومره په شدت سره څوک بد او ممنوع ګرځوي، هغه هغومره زورورې او توندې لاشعوري غوښتنې پیدا کوي.

فروید ته د هغو رواني ناورغانو د درملنې پرمهال چې له وسواس سره به مخ وو څرګنده شوه، چې د دوی د وسواسي حرکاتو شاته د ماضي د یوې واقعې یا تجربې لاس شته، کومې چې د دوی د ذهن په ژورو پوښو کې پټې دي. د ساري په توګه د پېغلې «میکبث» په وار وار د لاسونو منځلو شاته د ماضي هغه کیسه پرته وه، چې ددې له لاسه قتل شوی ؤ او ددې لاسونه په وینو سره شوي وو.

لکه څرنګه چې د شخصیت مسئله په اروا پوهنه کې یوه د بحث وړ موضوع ده او د ځینو اروا پوهانو څرګندونې او ډلبندۍ په دې برخه کې مشهورې دي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې ډله کې فروید هم چوپ نه دی پاتې شوی. ده له تحت الشعوري چارو سره د تطابق په صورت کې د افرادو د رواني شخصیت په اړه څرګندونې کړې دي.

(فروید په دې نظر ؤ، چې دهر فرد شخصیت له دریو سیستمونو څخه تشکیل شوی دی، چې له عبارت دي له:

- ID
- Ego
- Super ego

ID: **ایډ**، چې په ادبیاتو کې د «هغه» په نامه راځي. فروید یې په ستاینه کې وایي، چې دغه سیستم له ټولو هغو شیانوڅخه جوړ دی، چې موږ ته په میراثي ډول پاتې وي او د زیږون له مهال څخه راسره په وجود کې ثابت پاتې شوي دي، بدني اساس لري... دغریزوي خوځښتونو مرکز او اصلي سرچینه ګڼل کېږي او د ذهن په تحت الشعور کې ځای لري او تل غواړي، چې د Egoسیستم راوتنې ته لاره پیدا کړي...

Ego: **ایګو**: دې ته په ادبیاتو کې د «زه» کلمه راغلې ده او کولی شو، په ځان غوښتنه یې تعبیر کړو، چې د غریزوي اړتیاو او د چاپېریال د حقیقتونو ترمنځ د اړیکې په توګه عمل کوي. د کمال او شخصیتي تکامل د ساتنې رول او دنده ورپه غاړه ده، یا په بل عبارت ایګو د شخصیت مرکزي هسته ګڼل کېږي، چې د اړتیاو او د چاپېریال د شته امکاناتو ترمنځ د عمل دنده ور د غاړې ده...) دعمومي اروا پوهنې آرونه، سالمي

Super ego: **سوپر ایګو**: ددې معنا «تر زه اوچت یا بر زه» راځي، دا برخه د محیطي روزنیزو چلندونو په سبب د انسان په شخصیت کې بڼه غوره کوي، چې د اخلاقي وجدان نوم هم ورته ورکولی شو. څرنګه چې ماشومانو ته د چال چلند قواعد د مور او پلار او نورو روزونکو له خوا د تشویق او تهدید، یا د ناز او ټینګار پر اساس ورښوول کېږي. هغه یې د خپل ځان د ننه جذبوي. ناسم

(c) ketabton.com: The Digital Library

چلندونه چې ورباندې له تهديد سره مخامخ کېږي، د ماشوم د وجدان يوه څانګه ګرځي، چې د سوپرايګو يا له ځان غوښتنې اوچت يوه برخه يې جوړوي او سم چلندونه چې د هغو په سبب نازول کېږي يا له تشويق سره مخامخ کېږي، د ماشوم د ارماني ځان يا سوپرايګو يوه بله برخه يې منځته راوړي، چې په دې ډول د سوپر ايګو د بشپړېدو په صورت کې چې فرد نور له ماشومتوبه وځي او نور يې چلندونه د ځان کنټرولۍ له لارې ټاکل کېږي.

په دې ترتيب د فرويد په اند د شخص په باطن کې تل يو دوامداره کشمکش جريان لري. دا ځکه چې Ego يا «زه» د مخالفو قواو تر فشار لاندې واقع وي، نو دی بايد هڅه وکړي، چې د ID يا «هغه» بې رحمانه فشارونه وځنډوي يا يې پرشا وتمبوي او په دې ډول واقعيت درک کړي، ترڅو د ID اغېز راکم او د Super ego په هڅو د نجات او ثبات ځنډې ته ورسېږي. خو کله چې Ego له اندازې زيات ترفشار لاندې راشي، بيا يې نو پايله هماغه اضطراب او رواني ګډوډي ده.

د فرويد په نظر که څوک په اروايي لحاظ سالم وي، دا دا درې واړه سيستمونه «ايډ، ايګو او سوپر ايګو» پکې يو همغږی او متحد سازمان جوړوي او د دې سيستمونو تر منځ همکاري روانه وي. د دې همکارۍ په برکت انسان کولای شي له محيط سره ګټورې اړيکې ټينګې کړي. برعکس، که يو سيستم له بل سره په ټکر کې وي، انسان نامتعارف ګڼل کېږي او داسې کس له ځانه او له جهانه ناراضه وي.

استاد اسدالله غنضفر د خپلې هغې اوږدې مقالې په يوه برخه کې چې د پوهاندمجروح د ځانځاني ښامار پرکتاب يې ليکلې، د فرويد د «**ايډ**»، «**ايګو**» او «**سوپرايګو**»، مفاهيم په خورا ښه او ساده بڼه بيان کړي دي نوموړی ليکي: (فرويد د انسان هغه اړخ، چې يوازې په خوند پسې ګرځي او هېڅ ډول اجتماعي اصول نه مني، ايډ ID بولي، ايډ چې ټول د ذهن په لاشعوري برخه کې دی، د لبيډو Libido يعنې د شهوت د انرژۍ مخزن او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګودام دی. د فرويد د نظريې په اساس د ماشوم شخصيت د زيږېدلو په وخت کې يوازې **ايډ** لري. دغه ماشوم يوازې ړنده غوښتنه وي او بس. خو د وخت په تېرېدو سره پوه شي، چې د هوس د پوره کولو لپاره د چاپېريال غوښتنو ته پام پکار دی. د اور لمبه به ښکلې وي، مګر لاس بايد ورنه وړي، چې سوځوي يې. د پيالې په ماتولو کې به خوند وي، خو په دې کار کې خطر دی، ځکه مور به يې ووهي. د چاپېريال د غوښتنو په چوکاټ کې د خپلو غريزو او غوښتنو ايسارول، د بنيادم د شخصيت بل اړخ دی، چې فرويد ورته **ايګو** Ego وايي. ايګو د ايډ د ړندو غوښتنو مخالف نه دی، خو څرنګه چې په چاپېريال خبر دی؛ نو د هوس د پوره کولو لپاره شرايطو ته هم پام کوي. زموږ عقلاني فعاليتونه او حافظه له ايګو سره تعلق لري. ايګو يو څه په شعور او يو څه په لاشعور کې واقع ده. په څلور، پنځه کلنۍ کې د ماشوم د شخصيت د يو بل اړخ وده پيلېږي، چې فرويد يې **سوپر ايګو** Super ego بولي. کله چې ماشوم د مور و پلار او نورو لارښوونې له وېرې نه، بلکې د زړه له تله ومني، معنا يې دا ده، چې په شخصيت کې يې د سوپرايګو اړخ پيدا شوی دی. سوپر ايګو تر ډېره حده د ټولنې د اقدارو، باورونو او ارزښتونو مدافع او د **ايډ** د بې شرمو غوښتنو مخالف دی. د سوپر ايګو لويه برخه په لاشعور کې وي. د فرويد په نظر په روحي لحاظ روغ بنيادم پياوړی **ايګو** لري. پياوړی ايګو هم **ايډ** کنټرولوي، هم **سوپر ايګو** دې ته نه پرېږدي، چې بنيادم د وچو اخلاقو پيرو او له خلکو سره په رابطو کې متعصف قاضي کړي. **ايګو** له يوې خوا له خارجي واقعيت سره د ارتباط ذريعه ده او له بلې خوا د ايډ او سوپرايګو په شخړه کې د تعادل هڅه کوي. که يو څه په غيرفني ژبه وغږېږو، ويلای شو، چې **سوپر ايګو** وجدان، **ايډ** اماره نفس «امر کوونکی نفس» او **ايګو** عقل دی.)★

★ «پيغامونه پټ پراته په افسانو کې» استاد غضنفر، ځولۍ مجله، دويم کال، لومړی ګڼه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

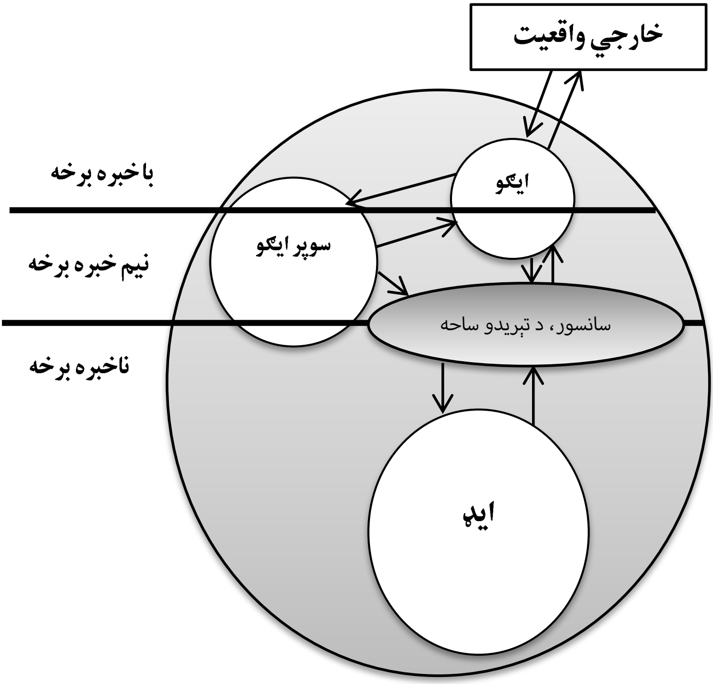

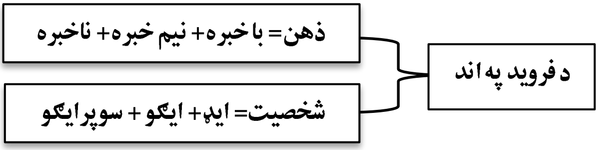

لنډه توضیح:

ناخبره شعور د انسان د اعمالو لومړنی محرک دی، په ناخبره شعور کې چې د انساني شعور زیاته برخه تشکیلوي دایمي او نه بدلېدونکې غوښتنې، آرزوګانې او انګېزې متمرکزې شوې دي، چې د هغو منشا هم غریزې او نه پېژندل کېدونکي روحي عوامل دي. کله چې له ناخبره شعور څخه یوه غوښتنه او آرزو راولاړه شي، نیم خبره شعور ته ځان رسوي. نیم خبره شعور سرحدي کرښه ده. باخبره شعور هڅه کوي، چې نوموړې غوښتنه یا آرزو کنټرول او سانسور کړي؛ خو په اکثرو موارد کې غوښتنې او آرزوګانې بې پاسپورټه د عمل میدان ته ورتېرېږي.

(د ایډ، ایګو او سوپرایګو د توضیح لپاره تردغه مخ، وړاندې مخونه ولولئ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

❖ ❖ ❖

فروید په خپلو څېړنو کې اضطراب «چې یوه رواني ناروغي ده» په درېو برخو وېشلې دی. واقعي اضطراب، نوروتیک اضطراب او اخلاقي اضطراب.

۱: واقعي اضطراب، Reality Anxiety:

دغه اضطراب د اصلي او اساسي اضطراب یو ډول دی، چې د واقعیتونو په نړۍ کې د حقیقي او رښتینیو خطرونو له وېرو څخه منځته راځي، چې نوروتیک او اخلاقي اضطرابونه هم ورڅخه سرچینه اخلي.

۲:نوروتیک اضطراب، Neurotic Anxiety:

دغه ډول اضطراب د غرایزو د ارضا پرمهال د خطرونو له تشخیص او پېژندنې څخه سرچینه اخلي. دغه اضطراب ته د ډار او وېرې نوم هم ورکولی شو، چې په خپله له غرایزو څخه نه، بلکې د غرایزو د ارضا په بهیر کې له شته ګواښونو څخه سر راپورته کوي.

۳:اخلاقي اضطراب، Moral Anxiety:

اخلاقي اضطراب له شعوري وېرو څخه راپیدا کېږي. هرکله چې انسان له خپل سوپرایګو یا اخلاقي یوجدان سره یو داسې کار وکړي، یا د یوه داسې کار د ترسره کولو فکر یې په ذهن کې راپاڅي، چې له اخلاقي ارزښتونو سره په مغایرت او ټکر کې واقع وي او له مخې یې په خپل ځان کې د ګناه احساس وکړي، نو تل داسې وېره او تشویش ورسره پیدا کېږي، چې ګواکې اخلاقي وجدان ته یې زیان رسېدلی، چې دغه وېره او ډار پخپله اخلاقي اضطراب دی. یو غیر اخلاقي عمل، چې په تېرمهال کې د یوه انسان د تحدید سبب شوی وي، که چېرې بیا تکرار شي، نو دا هم انسان له اخلاقي اضطراب سره لاس او ګرېوان کوي.

د فروید په اند، په ټولیزه توګه هر اضطراب له یوه اندېښناک حالت سره ملګری دی او لکه د لوږې، تندې او جنسي غریزې په شان خاصیت لري، خو لږ توپیر یې په دې کې دی، چې دغه غرایز د انسان د وجود له د ننه څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرچینه اخلي او اضطراب په بنسټيزه معنا له خارجي عواملو څخه سرچینه اخلي. کله چې اضطراب اوج ته ورسيږي، انسان د هرډول کار، یا غبرګون لپاره پارول کیږي. ممکن له هغې سیمې څخه تېښته غوره کړي، چې دی ورڅخه تهدیدیږي او یا کوم بل دفاعي چلند ترسره کړي. د اضطراب پرمهال د یوه شخص دغه ډول مقابلې رواني دفاعي میکانېزمونه بلل کیږي...

❖ ❖ ❖

لکه مخکې چې یادونه وشوه، زیګموندفروید په خپلو هڅو سره په اروا پوهنه کې د روانکاوۍ یا ارواشننې (Psychoanalysis) نظریه رامنځته کړه، چې په لنډ وخت کې یې د یوه اروا پوهنیز مکتب بڼه پیدا کړه. دغه نظریه چې ځینې خلک ورته «فرویدېزم» هم وایي، له بنسټګر فروید ترڅنګ یوشمېر نورو اروا پوهانو هم برخه درلوده، چې تاسې یې په مخکنیو پاڼو کې نومونه ولوستل.

د فروید ارواشننه له لویه سره هغه روش دی، چې د رواني ګډوډیو او ناروغیو د درملنې لپاره په کار وړل کیږي. په دغه روش کې له بېلابېلو لارو چارو لکه آزادي رایادونې یا تداعي او د خیالونو له تعبیر څخه کار اخیستل کیږي. د رواني شننې موخه د هغو رواني ګرمونو او عقدو رابرسېره کول او له ځان ناخبره ذهني برخې څخه یې را ایستل دي، چې د یوه چا د کړووړو د ګډوډوالي لامل شوي وي. د فروید له نظر سره سم، د جنسي غریزو تمبېدل، سره له دې چې له خاطراتو څخه هېر هم وي، بیا هم د شخص په ځان ناخبره ذهن کې پاتې کیږي. دغه خاطرات ورو ورو هغلته راټولیږي او د عصبي تشویش او دایمي بدلون لامل ګرځي او په شخص کې د رواني نارامۍ او د مزاج د تعادل د ګډوډ کېدو لامل کیږي.

فروید او ورسره ملګري اروا پوهان په دې باور وو، (چې روحي او عصبي ګډوډۍ د هغه څه برعکس چې پخوانیو اروا پوهانو یې فکر کاوه، عضوي ریښه او سرچینه نه لري، بلکې دا له روحي او ناخرګندو فشارونو او افکارو

(c) ketabton.com: The Digital Library

څخه راپیدا کېږي...دوی په خپل وار هڅه کوله، چې له ناپوره شویوهیلو، خاطراتو، روحي فشارونو او بې ځایه فکرونو څخه ناروغ وژغوري... اروا پوه په دې برخه کې یوازې دا هڅه نه کوي، چې ناروغ له دغه ډول فشارونو څخه خلاص کړي، بلکې دا هڅه هم کوي، چې دغه د ننه شخصیت پرانیزي او د ناروغ ناڅرګند او پټ شخصیت راڅرګند کړي. کله چې د فروید نظریې د خپل شهرت وروستي پړاو ته ورسېدې، د هغه د پلویانو او مخالفانو ترمنځ د نظر توپیر پیدا شو. یوشمېر هغه اروا پوهان چې له ده څخه جلا شوي وو، یوه جلا او خپلواکه لاره یې خپله کړه، چې د نویوفرویدیانو New freudists په نوم یاد شول. په داسې حال کې چې ګڼ شمېر نویو فرویدیانو د فروید نظریه د ناهوښیارۍ یا ناخبره ضمیر په اړه منله، خو له دغه ټکي سره مخالف وو، چې فروید د شخصیت د تدوین او جوړېدنې ټولنیزو او کلتوري ځواکونو ته پاملرنه نه ده کړې...) اریانا دایرة المعارف، څلورم ټوک

❖❖❖

فروید د ژوند په وروستیو کې له ګڼو ناخوالو سره لاس او ګرېوان شو، کله چې په ۱۹۳۸م کال نازیانو د هیټلر په امر پر اتریش یرغل وروړ، د فروید کتابونه یې وسوځول او د جنسي مسایلو په باب یې د هغه نظریات د انسان شرافت ته سپکاوی وګڼل. دا مهال فروید ۸۲ کلن ؤ، خوځنګه چې هیټلر په یهودو پسې را اخیستې وه او د فروید بله بدمرغي دا وه، چې دی هم یهود ؤ، په دې اساس لندن ته تړې وتښتېد او هلته له یوکال ژوند کولو وروسته په ۱۹۳۹م کال د ۸۳ کالو په عمر د خولې د سرطان له امله ومړ. ویل کېږي چې فروید د دغې ناروغۍ د درملنې لپاره ۳۳ ځله جراحي عملیات وکړل، خو نتیجه یې ورنه کړه. ده به د ورځې تر ۲۰ زیات سګرټ څکول. طبیبانو ده ته څوځله د دغه عمل د پرېښودلو ویلي وو، خو ده ان د ناروغۍ د تشخیص پر مهال هم له سګرټو لاس وانخیست او په پای کې تردې پورې راورسېد، چې د خولې د زیاتو عملیاتو له امله یې سمې خبرې هم نه شوې کولی، خو له زده

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوونکو سره یې لیدنو کتنو ته دوام ورکړ، مګر درد او ناروغۍ یوه ورځ له داسې حال سره مخ کړ، چې خپل ځانګړي جراح ته یې وویل: چې نور ورته ژوند له درد او رنځ څخه پرته بله معنا نه لري! په همدې ډول یې ورڅخه وغوښتل چې له ده سره په ځان وژنه کې مرسته وکړي. همغه وو، چې دغه جراح چې «ماکس شار» نومېد، د مرفین د ورکولو شمېر ترانداز ې ورزیات کړ او د **۲۴** ساعتونو په اوږدو کې یې فروید نور د ژوند له مداره وغورځاوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جان واټسن

(ديوه فرد شخصيت، د نوموړي دهغو څوابونو او تمايلاتو مجموعه ده، چې د عمل او سلوک په بڼه ځرګنديږي.) **واټسن**

(هيجانات، د ځانګړو محرکاتو پر وړاندې، له بدني ځوابونو څخه پرته بل څه نه دي.) **واټسن**

(c) ketabton.com: The Digital Library

جان برودوس واټسن (John Broadus Watson) د چال چلند د نظریې مخکښ او د سلوک پېژندنې د اروا پوهنې پلار پېژندل شوی دی. دی لومړنی اروا پوهاند دی، چې په اوراپوهنه کې یې له باطني او نفسي طریقو سره خپل مخالفت وښود او څرګنده یې کړه، چې د اروا پوهنې علم د کیمیاوي او فزیکي علومو په څېر باید په علمي اصولو ولاړ وي. ده د ذهني او باطني تمایلاتو موضوع شاته ووهله او زیاته یې کړه:

«کوم څه چې محسوس او مشهود نه وي، باید د اروا پوهنې له متن څخه وایستل شي!». د واټسن په اند، یوازنی شی سلوک او کړه وړه دي، چې عیني اړخونه لري او باید د اروا پوهنې اصلي موضوع همدغه شی ووسي.

واټسن د خپل ۸۰ کلن ژوند په اوږدو کې د عمل او سلوک د اروا پوهنې په باب زیاتې څېړنې او لیکنې وکړې او یوشمېر کتابونه یې لکه، (د تطبیقي اروا پوهنې بنسټونه)، (د ماشوم رواني څارنه)، (اروا پوهنه دیوه سلوک پېژندونکي له نظره) او نور ولیکل او په دې سره یې د امریکا په اوچتو پوهنتونونو کې د اروا پوهنې د استادۍ ویاړ ترلاسه کړ.

❖❖❖

واټسن په ۱۸۷۸م کال د جنوبي کارولینا د «ګرین ویل» له کروندو سره په یوه نږدې سیمه کې نړۍ ته راغی. دده مور یوه مذهبي ښځه وه، خو پلار یې یو بې پروا او شرابي سړی ؤ او کله به یې چې کوم کار یا دنده پیدا کړه، ژر به ورڅخه سترې شو او نیمګړې به یې پرېښوده. له همدې امله دوی د فقر او بېوزلۍ تر کرښې لاندې ژوند تېراوه او خپلې ورځنۍ اړتیاوې به یې د کرنې او بزګرۍ له لارې پوره کولې. خو کله چې واټسن ۱۳ کلنۍ ته ورسېد، پلار یې له یوې بلې ښځې سره وتښتېد او بېرته رانغی؛ نو ځکه یې له پلار څخه کرکه پیداشوه. هغه مهال چې واټسن مشهور او شتمن شو، پلار یې د لیدو لپاره نیویارک ته ورغی، خو ده ورسره ونه کتل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

واټسن په وړکتوب او نوې ځوانۍ کې ډېر تکړه نه ؤ، لټ، بې خبره او سرغړوونکی ؤ. په ښوونځي کې يې هم ښې نمرې نه شوای ترلاسه کولی او ښوونکو د يوه لټ او نه کنټرولېدونکي زده کوونکي په توګه پېژانده.

واټسن په ۱۶کلنۍ کې د ګرين ويل په پوهنتون کې نوم ليکنه وکړه. دلته يې رياضي، فلسفه او يوناني ژبه ولوستل. وروسته يې وغوښتل چې د «شيکاګو» پوهنتون ته ولاړ شي او هلته د نامتو فيلسوف «جان ډيوي» ترلارښوونې لاندې فلسفه زده کړي. خو کله چې دغه پوهنتون ته ورغی او د جان ډيوي په درسونو کې يې ګډون وکړ، نو د هغه څرګندونې ورته د نه پوهېدلو وړ ښکاره شوې. واټسن د هغو وختونو باب ليکلي: «زه هېڅکله نه پوهېدم، چې هغه د څه شي په اړه خبرې کوي او له بده مرغه تر اوسه هم نه پوهېږم، چې هغو څه ويل!»

واټسن تردې څه مهال وروسته د «جيمز رولانډ انجېل» تر اغېز لاندې د اروا پوهنې مينه وال شو او په همدې سره يې دشيکاګو په پوهنتون کې د عصب پېژندنې څانګه غوره کړه. ده له زيات و هلوځلو وروسته په ۱۹۰۳م کال کې په ياده څانګه کې دوکتورا واخيسته او په همدغه کال يې له يوې بډايې محصلې چې «مري ايکز» نومېده واده وکړ. وروسته د شيکاګو په پوهنتون کې د استاد په توګه مقرر شو او تر ۱۹۰۸م کال پورې يې همدلته تدريس وکړ. خو وروسته ورته د «هاپکنز» په پوهنتون کې د استادۍ وړانديز وشو.سره له دې چې مينه يې لرله په شيکاګو کې پاتې شي، خو د زيات معاش او د لابراتوار د رئيس په توګه لوړ موقف دی وهڅاوه، چې هاپکنز ته ولاړ شي. ده د خپل ژوند د غوره خدمت ۱۲ کلونه همدلته د اروا پوهنې په تدريس کې تېر کړل.

نوموړي په ۱۹۱۶م کال کې د کړووړو او د تطبيقي اروا پوهنې کتاب وليکه، دغه کتاب د زيات و خلکو پاملرنه ده ته په لوړ را واړوله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

واټسن په ۳۷ کلنۍ کې د امریکا د اروا پوهانو د ټولنې مشر وټاکل شو. ده د خپل ژوند په اوږدو کې یو شمېر نورو دندو لکه د بیمې د شرکت مشاوریت، په تبلیغاتي اژانسونو کې دارواپوهنې متخصص او نورو بوختیاؤ لاس پورې کړاو په دغه ټولو کې یې دیوه موفق انسان رول ادا کړ.
په پای کې د اروا پوهنې د تاریخ دغې وتلې څېره د ۸۰ کالو په عمر له نړۍ سترګې پټې کړې. خو هېره دې نه وي، چې ترمړینې یو کال مخکې یې خپل ګڼ شمېر شخصي یادښتونه او هغه لیکونه چې ده نورو ته او نورو ده ته لېږلي وو، یویو د خپلې خونې په دېوالي بخارۍ کې وسوځول او تاریخ ته یې د پاتې کېدو چانس یې ورنکړ.

❖❖❖

د واټسن ټولګیوالو ویلي، واټسن د اروا پوهنې له نظره یو باطن پلوه «درون ګرا» محصل نهٔ او نه یې د باطن پلوه اشخاصو غوندې خپل ځان په باطني او ذهني نړۍ کې لیده. همدغه د باطن پلوه اشخاصو له صفاتو څخه خالي شخصیت، نوموړی وهڅاوه، چې د عمل او سلوک پلوې اروا پوهنې په لور ګامونه واخلي.
سلوک په نوې اروا پوهنه کې یوه دبحث وړ موضوع ده. چې د بهرنیو او ننني محرکاتو پر وړاندې د انسان او یا نورو ژوو د غبرګون په معنا دی، یا په بل عبارت سلوک هرهغه فعالیت ته ویل کېږي، چې یو ژوندی موجود یې ترسره کوي او د هغه د پټو، ښکاره، فزیولوژیکي، عاطفي او عقلاني فعالیتونو څرګندونه کوي. خو واټسن د سلوک اصطلاح هغو کړووړو ته کاروي، چې د لیدلو وړ وي.
واټسن سلوک د دماغي موضوع پرځای هغه یوه محیطي موضوع ګڼي. دده په اند سلوک د ژوندي موجود یوداسې کلي فعالیت دی، چې په هغو کې د مغزو دنده د حسي او حرکي اعصابو او غړو ترمنځ د اړیکو ښنبول دي، چې حسي سیستم له غړو سره همغږی کوي. په دې اساس سلوک ته دیوه حسي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

حرکتي امر نوم ورکوي. د واټسن په نظر هر يوذهني او باطني فعاليت د بهرني سلوک او کشمکش په نتيجه منځته راځي او له همدې امله اصلي محرکونه، بهرني مسايل دي.

واټسن د يوه انسان د شخصيت څرنګوالی هم د هغه د بهرني چلند او سلوک حاصل بولي، خوترده وروسته اروا پوهان بيا د شخصيت په ټاکلو کې له ظاهري چلند نه ورهاخوا د هغو باطني انګېزو او محرکونو څخه هم يادونه کوي، چې په خپله د عيني سلوک او رفتار د رامنځته کولو لامل ګرځي. د دوی په اند د يوه انسان بېلابېل فکري او ذهني روشونه، کرکې، عقدې، علاقمندۍ، وېرې، حساسيتونه، انګېزې، سم يا ناسم برداشتونه، وړتياوې، استعدادونه، صحي وضعيت، د تېر ژوند د تاثيراتو نښې، له تربيوي ماحول نه الهامونه، له اخلاقي، مذهبي او کلتوري معيارونو او ماحول سره د جوړجاړي او سازش ځانګړی طرز او داسې نور ظاهري او باطني عناصر د شخصيت بنسټ جوړوي. دوی په مجموعي توګه شخصيت د هغو ټولو بهرنيو او ننيو صفاتو ټولګه بولي، چې د يوه فرد په ځان او روان کې وحدت پيداکوي او وروسته يې په سلوک، رفتار او کردار کې ځان څرګندوي.

اروا پوهان د افرادو د شخصيت په جوړښت کې دوه لوی لاملونه په ګوته کوي، «وراثت» او «ماحول». خو واټسن بيا په خپلو نظرياتو کې د وراثت سخت مخالف دی، نوموړی د شخصيت په جوړښت کې د محيط رول ته ډېر ارزښت ورکوي. دی وايي، وراثت يو دروني او غيرعيني امر دی او د محيط په پرتله چې مشهود اړخ لري، بې ارزښته دی.

واټسن ليکي:(سلوک پلويان له دې مسئلې څخه چې «دغه هلک د توريالیتوب او تورې وهنې استعداد او قابليت له خپل پلار څخه په ميراث وړی دی» خبرې نه کوي، بلکې وايي «دغه هلک له جسمي لحاظه خپل پلار ته ورته دی... کله چې دغه هلک دری کلن، څلورکلن ؤ، پلار به يې ورته يوه وړه توره په لاس کې ورکړه او د تورې وهنې ټول مهارتونه لکه حمله،

(c) ketabton.com: The Digital Library

دفاع او نور جګړه اییز قوانین به یې ورښودل»... تر زیاته بریده ټول انسانان تقریباً سره برابرې وړتیاوې لري، خو روزنیزحالات، محیطي عوامل او د ژوندانه نور موقعات او امکانات هغه څه دي، چې د ځینو انسانانو وړتیاوې زیاتې ودې ومومي او د ځینو کمې.)

خو اوسني څېړونکي وايي، چې واټسن هېڅکله خپله دغه ادعا ثابته نه شوای کړی، چې د وراثت رول یې په بشپړ ډول بې ارزښته ګڼه.

واټسن په خپلو نظریاتو کې ترهرڅه زیات په بهرني سلوک او چلند ډېر ټینګار کوي. دی لیکي:

«سلوک پالنه باید داسې عملي جنبه ولري، چې هر نارینه او ښځینه د خپلو کړو وړو د ژورې پېژندنې او درک لپاره چمتو کړي او هغوی وهڅوي، چې خپل ژوند له سره جوړ کاندي... زه د کوم انقلاب غوښتونکی نه یم...او نه د جنسي آزادیو غوښتونکی یم، زه هڅه کوم، چې په خپلو خبرو کې تاسې ته یوداسې محرک او خوځونکی څه وښیم، چې که چېرې پرهغو باندې عمل وشي، نړی به بدلون وکړي...نړۍ هغه وخت بدلون مومي، چې تاسې خپل ماشومان په بې بندوباره آزادۍ کې نه، بلکې د سلوک پالنې په آزادۍ کې تربیه کړئ.»

واټسن د سلوکي څېړنې لپاره څلور کارېدونکي روشونه ټاکلي دي:

۱: مشاهدي روش

۲: د شرطي غبرګونونو روش

۳: کلامي روش

۴: ازموینتي روش.

❖ ❖ ❖

د واټسن اصلي علاقه د «ځواب یا غبرګون» له لامل سره ده، دا چې کوم ځواب یا غبرګون د یوه ژوندي موجود خپله ځانګړنه ده؟ واټسن ددې پوښتنې لپاره دوې لارې ښودلې دي: څرنګه چې د فیزیولوژۍ له نظره

(c) ketabton.com: The Digital Library

غبرګونونه د غړو او عضلاتو، غدواتو او عصبي فعاليتونو په واسطه رامنځته کېږي، په دې بنسټ مخطط عضلات د يوه ژوندي موجود د ټولو بهرنيو يا بيرونيو حرکاتو مسئوليت لري او صاف عضلات بيا د بدن د ننيو عضلاتو او اعضاؤ د کارونو مسئوليت لري.

❖ ❖ ❖

د واټسن په نظر، «ټول هيجانات د ځانګړو محرکاتو پر وړاندې له بدني ځوابونو څخه پرته بل څه نه دي. محرک مثلاً «د خطر شتون»، باطني او بدني تغيرات او څرګند غبرګونونه منځته راوړي، چې دغه مفهوم په هېڅ ډول په باطني اندامونو کې يا له باطني اندامونو څخه د رامنځته شويو احساساتو ډلې ته اشاره نه کوي. هرهيجان په جلا توګه د بدن له عمومي درد، سوي او بل ناڅاپي کړکيچ سر تړاو لري...هيجان د ضمني چلند يوه بڼه ده، چې په هغو کې پټ او داخلي ځوابونه يا غبرګونونه په يوشمېر بدلونونو لکه د نبض ضربان او د ساه د هوا چټکتيا، له څېرې رنګ الوتل او نورو کې راڅرګندېږي... هيجان کولی شو، د عيني محرکونو د موقعيت پر بنسټ، د څرګندو بدني غبرګونونو او عقلاني بدلونونو په ترڅ کې وپېژنو.»

د واټسن يوه مشهوره څېړنه په هغو محرکونو پورې اړوند ده، چې په ماشومانو کې هيجاني غبرګونونه او ځوابونه ايجادوي. دده د مشاهدو له مخې، اساسي هيجانونه پر درې ډوله دي: «وېره»، «غوسه» او «مينه».

يو ماشوم له لوړ غږ او د تکيې له ناڅاپي لوېدلو څخه وېرېږي. د بدني حرک له بنديز او ممانعت څخه غوسه کېږي او مينه او محبت يې د پوستکي له لمس کولو او نرم نرم موښلو او خوځولو څخه سرچينه اخلي. چې دا درې واړه شيان په زياتو وړو ماشومانو کې يوازې نازده شوي هيجاني ځوابونه دي.

واټسن وروسته څرګنده کړه، چې ډار او وېره کېداى شي، شرطي شي او د شرطي کېدو له لارې د هغو کچه راکمه شي. ده د تجربې لپاره په هغه ماشوم باندې ازموينه پيل کړه، چې له سويانو څخه به سخت وېرېده. ده به دغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماشوم ته هغه مهال سوی ورښکاره کاوه، چې ماشوم به د خوراک په حال کې ؤ. خو سوی به یې دومره لرې ورنه تېراوه، چې په ماشوم کې به یې د وېرې ځواب نه رامنځته کاوه.

دغه سوی یې د څو ورځو په اوږدو کې ورو ورو په همدغه ډول چې ماشوم به د خوراک په حال کې ؤ، ورته نږدې کاوه به یې. بالاخره داسې وخت راورسېد، چې ماشوم به پرته له کومې وېرې په سوی باندې لاسونه وهل. په دې ډول واټسن دا پایله ترلاسه کړه:

چې «د ځینو ورته او مشابه شیانو په مرسته هم کولی شو، ځینې وېرې کنټرول کړو.»

(c) ketabton.com: The Digital Library

بي.اف.سکینر

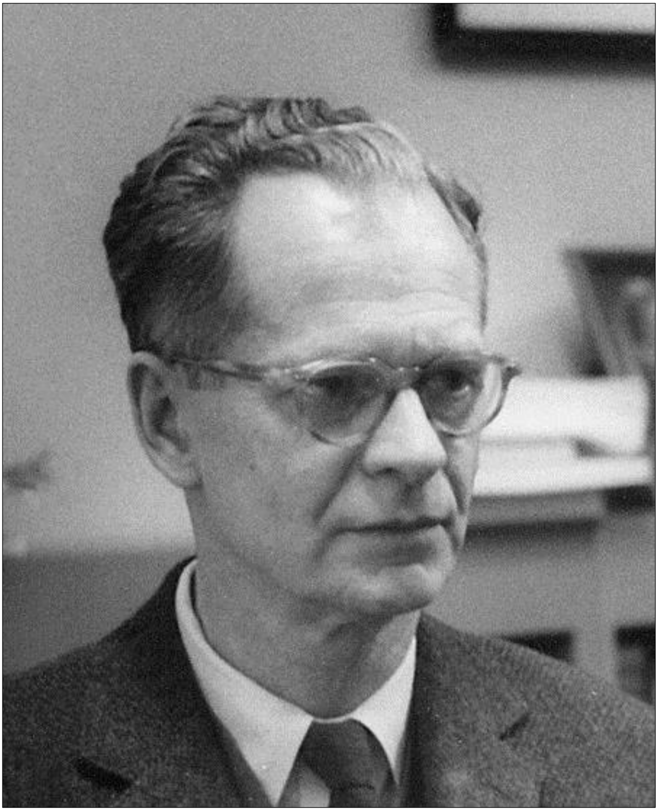

(انسانان د حیواناتو په څېر مخلوقات دي، چې محیط هغو ته بڼه او شکل ورکوي.
مګر موږ له دغه ځواک څخه برخمن یو، چې یا یو نوی محیط د ځان لپاره جوړ کړو او یا
په هغه محیط کې چې ژوند کوو، ورسره ځان جوړ کړو.)

«سکینر»

(c) ketabton.com: The Digital Library

بي. اف. سکينر (B.F.Skinner) د امريکايي ارواپوهانو په ډله کې ترټولو مشهور ارواپوه ګڼل کېږي. نوموړی د «واټسن» او «پاولوف» په څېر د سلوک يا رفتار د مکتب پيرو ؤ او د «هارورډ»، «مينه سوټا» او «انډيانا» په پوهنتونو کې يې د استادۍ وياړ درلود.

د څېړونکو په اند، سکينر د ارواپوهنې په تاريخ کې ترټولو جنجال پاروونکی ارواپوه دی. دا ځکه چې نوموړی په دې باور ؤ، چې انسانان بايد له محيط سره د تعامل په صورت کې د حيواناتو په څېر وڅېړل شي. سکينر له ۱۹۶۰م کال يعنې د واټسن او پاولوف ترمړينې وروسته د سلوک پالنې د مکتب د رهبر په توګه راميدان ته شو او زيات شمېر پلويان او مينه وال يې پرځان راټول کړل.

❖ ❖ ❖

سکينر چې بشپړ نوم يې «بوريس فردريک سکينر» دی، په ۱۹۰۴م کال د امريکې د پنسلوانيا ايالت د «سوسکه هانا» په ښار کې زيږېدلی دی. پلار يې وکيل ؤ او مور يې هم لوستې ښځه وه. له همدې امله د سکينر د ماشومتوب مهال دده په خپله وينا ثبات او عاطفې څخه په ډک محيط کې تېرشوی دی.

سکينر د پوهنتون تروختته په خپله سيمه کې ژوند کړی او هغه ښوونځي ته تللی، چې دده مور او پلار ورنه فارغ شوي وو. نوموړی د ښوونځي پرمهال يو خورا منظم زده کوونکی ؤ، د سهار له خوا به ترخپلو ټولګيوالو مخکې ښوونځي ته تله، ده د خپلو درسونو ترڅنګ له لوبو او نورو تخنيکي شيانو له جوړولو سره هم زيات مينه درلوده. ده همغه وخت يو بخاري توپ جوړ کړی ؤ، چې هروخت به يې کچالو، پياز او نور داسې شيان د ګاونډيانو بامونو ته پکې ور وارول. دی يوشوخ ماشوم ؤ، په ښوونځي کې به يې هم شوخۍ کولې، له همدې وجې خو يوځل ورته له ښوونځي څخه د ايستلو ګواښ هم شوی ؤ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سکینر د لومړنیو زده کړو تربشپړولو وروسته د نیویارک ښار د «هامیلټون» په کالج کې نوم ولیکه او له همدې کالج څخه یې د انګلیسي ادبیاتو سند ترلاسه کړ. ده هیله درلوده، چې په راتلونکي کې یولوی لیکوال ورنه جوړ شي. په دې اساس یې د یوشمېر ادبي لیکنو، داستانونو او شاعرانه طرحو په لیکلو پیل وکړ. خو چندان موفقې لیکنې یې ونه شوای کړی او دې پایلې ته ورسېد، چې په دې برخه کې د ویلو لپاره کوم مهم شی نه لري.
د ادبیاتو په څانګه کې دغې ماتې او ناکامۍ دومره غمجن کړ، چې رواني ډاکتر ته د تللو په فکر کې شو. همدغه وخت یې د څو اروا پوهانو کتابونه مطالعه کړل او له اروا پوهنې سره یې سخته مینه پیدا شوه. په پایله کې دغه بې بریده علاقه ددې لامل شوه، چې د نورو زده کړو لپاره یې د «هاروارد» په پوهنتون کې نوم لیکنه وکړه.
دغه وخت د سکینر عمر د ۲۵ کالو په شاوخوا کې ؤ، خو پرله پسې هلوځلو په دې بریالی کړ، چې وروسته له څو کلونو له دغه پوهنتون څخه په عالي درجه د اروا پوهنې فوق لیسانس او دوکتورا واخلي.
سکینر له ۱۹۳۶م کال څخه تر۱۹۴۵م کاله پورې د «مینه سوټا» پوهنتون استاد او له ۱۹۴۵م کال څخه تر۱۹۴۷م کال پورې د «انډیانا» پوهنتون د اروا پوهانو د ټولنې رئیس ؤ. ده په دغه موده کې ګڼ شمېر داسې اروا پوهنیز ازموینښتونه ترسره کړل، چې نوموړی ته یې د یوه نوي اروا پوه او استاد شهرت وګاټه. له همدې امله په ۱۹۴۷م کال کې چې عمر یې ۴۳ کلنۍ ته رسېده، د هاروارد پوهنتون د استاد په توګه وټاکل شو. سکینر په دې وختونو کې یو کتاب «د ژویو چال چلند» په نوم خپور کړ. دغه کتاب په ۸ کالو کې ایله ۵۰۰ نسخې وپلورل شو، ګڼ نقدونه ورباندې وشول، چې زیات یکې منفي وو. خو ۵۰ کاله وروسته همدغه کتاب د اروا پوهانو له خوا یو داسې جالب کتاب وګڼل شو، چې د نوې اروا پوهنې څېرې ته یې بدلون ورکړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سکينر لکه څنګه چې په ځوانۍ کې په ليکوالۍ او ادبياتو کې ماتې خوړلې وه، په ۱۹۴۸م کال کې يې د يوه ناول په ليکلو، چې «والدون دوه» نومېده، دغه ماتې په برياً بدله کړه او د ځوکلونو په بهير کې د دوه نيم ميليونو په شمېر وپلورل شو.

په دغه ناول کې يوه کليواله ټولنه انځورېږي، چې ناوړه چارې پکې د مثبتو چلندونو په واسطه کنترول مومي. ددې ناول اصلي کرکټر «ټي. اې. فريزر» دی، چې سکينر د همدغه کرکټر په چلند او خبرو کې خپل ويل او پيغام ټولنې ته وړاندې کوي. سکينر يې په اړه وايي:

«ما اجازه ورکړه، چې فريزر هغه څه ووايي، چې په خپله ما د هغو د ويلو لپاره چمتووالی نه درلود.»

نه يوازې د سکينر يادو کتابونو شهرت وموند، بلکې نورو کتابونو لکه «د ارګانيزمونو چلند»، «زما د ژوند جزيات»، «د سلوک پالنې په اړه» او «پوهه او د انسان چلند» يې هم د لوستونکو له هر کلي سره مخ شول.

سکينر د زياتو هلوځلو له امله څوځله د امريکا دهغه وخت د حکومت او خلکو له خوا ستايل شوی او په يو لړ مادي او معنوي امتيازاتو وياړل شوی دی. چې د هغو له جملې څخه «دعلم مډال» يادولی شو، چې په ۱۹۶۸م کال چې سکينر ۶۴ کلن ؤ، د امريکا د هغه وخت د ولسمشر «ليندون جانسن» له خوا ده ته ورکړل شو.

سکينر د مرګ تروخته يعنې تر ۸۶ کلنۍ پورې له کار او څېړنې لاس وانه خيست او په همغه علاقه به يې هڅه کوله، لکه ۶۰ کاله مخکې چې يې کوله. دی به معمولاً د خپل کور په تل خونه «ريز زمينی» کې ويده کېده، د کټ ترڅنګ به يې د کتابونو ډکې قفسچې ايښې وې. د سهار له خوا به وختي پاڅېد. ترخوراک وروسته به يې څوساعته کار کاوه او وروسته به پلی پوهنتون ته تلو. ده به ويل: «ترهرڅه نه زيات له ليکلوخوند اخلم، که چېرته يې پرېږدم، شايد د خفګان ښکار شم.»

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ۱۹۸۹م کال يا هغه وخت چې سکينر د زړبودۍ پر پوله ولاړ ؤ، ناروغي ورته پيدا شوه، کله چې يې درملنې ته مراجعه وکړه، نو ورته وويل شول، چې ناروغي دې خطرناکه ده او تر دوو مياشتو نور به ژوندی پاتې نه شې. په همغه وخت نوموړي له يوې راډيو سره په مرکه کې وويل:

«زه مذهبي نه يم، له دې مخې کومه وېره نه لرم، چې وروسته له مرګه به څه راباندې راشي. کله چې ما ته وويل شول، چې په دغه ناروغۍ اخته يې او په څو مياشتو کې به مړ شې. زه له هېڅ ډول هيجان، وېرې او تشويش سره مخ نه شوم. يوازنی شی چې زه يې متاثره کړم او واقعاً په سترګو کې مې يې اوښکې راوستې، هغه مهال ؤ، چې فکر مې وکړ، چې دغه موضوع بايد خپلې لور او مېرمنې ته ووايم. پوهېږئ! کله چې مرئ، هغه کسان چې دوستان لري آزار ويني... ما يو ښه ژوند درلود، ډېر به احمقانه وي، چې له هغو څخه په شکايت سر شم. په دې اساس زه به له دغو څو مياشتو څخه هم داسې خوند واخلم، لکه تل چې مې له خپل تېر ژوند څخه اخيستی دی.»

سکينر له مړينې څخه ۸ ورځې مخکې چې بدن يې د ناروغۍ له امله سخت ضعيف شوی ؤ، بوسټون ته د امريکا د اروايوهانو ټولنې ته راغی او خپله نوې ليکل شوې مقاله يې واوروله.

په پای کې دغه ستر روان پوه، ناروغۍ پرې نه ښود، چې نور د ژوند په لاره ګام واخلي. همغه وو، چې په ۱۹۹۰م کال کې له ژوند سره مخه ښه وکړه. دی د وينې سرطان ؤ!

❖❖❖

سکينر په خپلو څېړنو کې څرګندوي: «د اروايوهنې علم د تېروتنو په ځای کې د انسان سلوک څېړي. موږ نور په دې باور نه شو پاتې کېدلی، چې وايي، ځينې انسانان په بشپړ ډول د شيطانانو له خوا يرغمل شوي دي او يا په هغه باور، چې ګويا ټول انسانان په خپل باطن کې يو جادويي جوهر لري، چې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغوی هرسلوک او چلند ته لوری او بڼه ورکوي. نن موږ په انساني طبیعت باور لرو.»

د سکینر په اند: «د انساني طبیعت زیاته برخه له محیطي انګېزو څخه رنګ اخلي، په دې توګه اړینه نه ده، چې د ځینو سرسري احساساتو او ذهني تمایلاتو له مخې د انسان بشپړ سلوک او چلند وارزوو. د انسان د چلندونو او رفتارونو په اړه چې څومره پوهېدلی شو، هغه به دا وي، چې کوم څه ددې لامل شوي، چې دغو چلندونو او رفتارونو ته یې بڼه ورکړې؟ څرګنده ده، چې ددغه لاملونو ډېره برخه به په محیط کې مومو. موږ معمولاً خپل چلند ته له دې امله بدلون ورکوو، چې کوم شی په محیط کې د ښه او کوم شی د بد په نوم پېژندل شوي دي. یا موږ خپل سلوک ددې پر اساس تغیروو، چې کوم شی راته سم او کوم راته ناسم دي. موږ ظاهراً داسې فکر کوو، چې کوم چلند چې له ځانه ښیو، په هغو کې بشپړ خپلواک یو. مګر که چېرې دقیق شو، وینو داسې څه شته، چې زموږ چلند پیاوړی کوي او دغه څه تر ډېره هماغه محیطي انګېزې او معیارونه دي. په دې بنسټ، زموږ شخصیت د هغو تعاملاتو حاصل دی، چې موږ یې له هغو نړۍ سره کوو، چې پکې زېږېدلي یو.»

پوهاند حکیم، د خپل کتاب «د اروا پوهنې ښوونځي» په یوه برخه کې د ځینو بهرنیو سرچینو په حواله د سکینر د مفکورو په باب لیکي:

«د سکینر اروا پوهنه د طبعي جبر پر بنسټ استواره ده. دهغه په عقیده د انسان د سلوک علمي توصیف دقضیې یو اړخ او د فرد د آزادۍ فلسفه د قضیې بل اړخ دی... د انسان سلوک له علمي نظره د علمي جبر تابع او منونکی دی. په علمي جبر کې هرسلوک علت لري... هغه جبر چې د ماشین په کار کې موجود دی، د انسان د سلوک په هکله هم صدق کوي. نن ډېر داسې ماشینونه جوړ شوي دي، چې په یوډول د انسان له سلوک سره ورته والی لري. لنډه دا چې انسان ماشین د ځان په شکل جوړ کړی دی. علمي جبر ددې واقعیت ښکارندوی دی...پوه او عالم د بل هر وګړي غوندې د ځانګړي تاریخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

محصول دی... خو په دې څرګند حقیقت اعتراف کوي، چې پوهه او عالم هم لا په مطلقه معنا آزادي نه لري. پوهه د پدیدو خطِ سیر، هغسې چې طبیعت تعین کړی دی ښکاره کوي او نه شي کولی، په هغه مسیر کې مداخله وکړي، نو په دې خاطر پوهه د طبعي چارو جریان او د ژوند په چاپېریال کې د انسان د سلوک توضیح ده.»

د نړۍ د ستونزو د هواري په برخه کې اوسنۍ ساینسي ټکنالوژۍ کار ورکړئ، خو په دغې ټکنالوژۍ کې داسې څه هم شته، چې بشر یې له تشویش سره مخ کړی دی. د ساري په ډول اټومي بمونه او نورې تباه کوونکې وسلې هغه څه دي، چې د ځمکې پرمخ د انسان ژوند ګوابښي. سکینر په انساني ټولنو کې یو د بل پر وړاندې د مضرې ټکنالوژۍ د ودې پرځای د سلوک او رفتار د ټکنالوژۍ دود کول د حل لاره ګڼي، دی لیکي: «د حل یوازنۍ لاره هغه وخت راپیدا کېږي، چې انسان یې خپل سلوک، رفتار او چلند ته بدلون ورکړي. دا ځکه چې انسان د ټولو مشکلاتو علت دی... په انساني ژوند کې د فزیک، کیمیا او بیولوژیکي علومو پر نسبت اروایوهنې ته کمه پاملرنه شوې ده. په لرغوني یونان کې انسانانو د خپل چلند په اړه معلومات د هغه درک په اندازه کول، چې دوی همغه وخت له جهان او محیط څخه درلود. خو نن چې محیط او د ژوند چارو بدلون کړی، کار ماشیني شوی، معلومات ډېرشوي، فضا ټکنالوژۍ په سر اخیستې، خو زموږ هغه درک چې له خپله ځانه یې لرو، تقریباً هماغسې پاتې دی او چندان وده یې نه ده کړې.»

سکینر ددې هرڅه پرځای د نړۍ د ستونزو د حل لپاره اصلي ټکی د انسانانو روان پالنه یا رواني ځان جوړونه ګڼي. نوموړی ددغې جوړونې په باب د نورو اروایوهانو په خلاف بل ډول نظر لري. دی وایي:

«موږ نه شو کولی د افراد ذهن وربدل کړو. یوازې دا کولی شو، چې هغه سلوک او محیط چې د افرادو ذهن ته بڼه ورکوي بدل کاندو. په همدې توګه تاسې نه شی کولی، د خلکو په زړونو کې نیت یا هدف ایجاد کړئ، خو دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

کولی شی، چې ځینې چلندونه هغو ته جذاب کړئ او یا له ځینو چلندونو څخه جذابیت را کم کړی.»

سکینر د افرادو په ذهني، رواني او په مجموع کې د افرادو په شخصیتي جوړښت کې د محیط رول ترټولو مهم بولي او ددغه مطلب د توضیح لپاره په ځینو ځایونو کې ان له افراطه کار اخلي. لکه چې وایي:

«انسان په دې دلیل اخلاقي حیوان نه دی، چې بېل ډول ځانګړنې لري، بلکې د انسان اخلاقي توب په دې کې دی، چې یو داسې اجتماعي محیط یې جوړ کړی دی، چې هغه نوموړی اړباسي، چې اخلاقي چلند او سلوک له ځانه وښیي.»

سکینر په ټولنه کې د افرادو د چلند او سلوک بدلون د زور او شکنجې له لارې سم نه ګڼي، بلکې د کنټرول او مثبت تقویت پلوي کوي. د سلوک بدلون د مثبت تقویت له مخې یو مشهور فن دی، چې په رواني روغتونونو، زندانونو او ښوونځیو کې د ناوړه او نامطلوبو چلندونو د سمولو او مثبتولو په موخه کارول کېږي. د سکینر په دې اړه زیاتوي:

«که چېرې یو ماشوم په پام کې ونیسئ، کله چې د خوړو د لاسته راوړلو لپاره شور او لانجه جوړوي، نو که چېرې یې والدین ددغه ماشوم د غوښتنې په مقابل کې تسلیم شي. په حقیقت کې د هغه د نامطلوب سلوک تقویه کوي... په دې ترتیب موږ هغه مهال د یوه ماشوم چلند بدلولی شو، چې له هغو سره یې مخکنی چلند یا نامطلوب عمل تائید نه کړو. په همدې ډول د رواني ناروغانو سره په چلند کې د هغو د ناسمو رفتارونو په نه تقویت سره کولی شو، د هغه په سلوک کې مثبت بدلون ته لاره هواره کړو.»

✲ ✲ ✲

(c) ketabton.com: The Digital Library

آلفرډ آدلر

(د تکبر د ټولو ډولونو انګېزه یوه ده، متکبر انسان د ځان لپاره یو داسې هدف ټاکي، چې په نړۍ کې د لاسته راوړلو وړ نه وي. دی غواړي په دغې نړۍ کې بل هېڅوک تر ده مهم او موفق نه وي، خو پوهېږئ! دغه هدف دده د بې کفایتۍ د احساس مستقیمه پایله ده.) **«الفرډ آدلر»**

(ټولې اروایي ناروغۍ له ټولنې څخه د ګوښه توب له امله پیداکېږي، څومره چې موږ له ټولنیز ژوند څخه لرې کېږو، هغومره به موږ په زیاتو اروایي ستونزو او ناروغیو اخته کېږو.) **«الفرډ آدلر»**

(c) ketabton.com: The Digital Library

آلفرډ آډلر (Alferd Adler) د اتریش د هېواد هغه نامتو اروا پوه دی، چې د لومړي ځل لپاره یې په ارواشننه یا روانکاوۍ کې د ټولنیزې اروا پوهنې تطبیق ته لاره هواره کړه. نوموړی که څه هم د «**زیګموندفروید**» د نظریاتو پلوی ؤ، خو له څه مهال تېرېدو وروسته یې د هغو له ځینو څرګندونو سره مخالفت وښود او د خپلو څلورو نورو ملګرو په ملتیا یې یوه بله ډله جوړه کړه، چې د هغو ډلې یوه لاسته راوړنه د «ټولنیزو علاقو» د نظریې رامنځته کول وو.

❖❖❖

آلفرډ آډلر په ۱۸۷۹م کال د اتریش هېواد د وین ښار په یوه بډایه کورنۍ کې وزیږېد. نوموړی د خپل پلار د «۷» اولادونو له ډلې دوهم زوی ؤ. دی او یو بل کوچینی ورور یې د پلار د نور و اولادونو په پرتله ضعیف او خوار اندامي وو او هر وخت به یې له ناروغیو سر ټکاوه. په پایله کې آډلر له ناروغۍ روغ راووت او کوچینی ورور یې مړ شو.

په همدې بنسټ آډلر همغه مهال له ځانه سره پرېکړه وکړه، چې په راتلونکي کې باید یو پیاوړی ډاکټر ووسي. نوموړی په کوچینوالي کې له بېلابېلو عقدو سره مخ ؤ، له مشر ورور سره یې کینه وه، هغه به کله ناکله ځوراوه او مور یې هم د مشر زوی او ده ترمنځ توپیر کاوه. په دې توګه به آډلر د مور په پرتله له پلار سره زیات د نږدېکت احساس کاوه.

آډلر چې کله په ښوونځي کې شامل شو، ښوونکي یې پلار ته وویل، چې د غه زوی دې د هېڅ لوبې نه دي! خو آډلر په وړوکي او کمزوري ځان هڅه وکړه، چې په خپلو کمزوریو او حقارتونو لاسبری شي او د یوه داسې انسان په بڼه څرګند شي، چې تل د تحقیر شویو انسانانو لاس نیوی وکړي.

آډلر د ښوونځي له بشپړولو وروسته په وین پوهنتون کې د طب پوهنځي ته ومنل شو. ده خپل مونوګراف د خیاطانو د صحي شرایطو په هکله ولیکه او له څو کلنو زده کړو وروسته یې یاد پوهنځی په بریالیتوب سره پای ته ورساوه. نوموړي تردې وروسته د یوه ډاکټر په توګه کار پیل کړ، خو د ناروغانو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

درملنې پرمهال د هغو رواني ستونزو او ذهني اختلالاتو دده پاملرنه د ارواپوهنې خوا ته چې په هغه پېړۍ کې د یوې نوې او جالبې پوهنې په توګه رامنځته شوې وه ور واړوله. آډلر دا وخت د یوشمېر نامتو ارواپوهانو اثار مطالعه کړل. دغې مطالعې نوموړی وهڅاوه، چې دخپل هېواد له وتلي روان پوه «زیګموندفروید» سره وپېژني. همغه ؤ، چې د فروید او نیزو غونډو ته یې لاره پیدا کړه.

په دغو غونډو کې به فروید او نورو ګډونوالو په بېلابېلو ارواپوهنیزو مسایلو بحث کاوه. څرنګه چې آډلر ان د ماشومتوب له مهاله زحمت کش او هڅاند انسان ؤ، نو په کم وخت کې یې د نورو ګډونوالو په پرتله زیاته وړتیا وښوده. آډلر کابو «۱۰» کاله له فروید او د هغه د روانکاوۍ یا ارواشننې له مفکورې سره ملګری پاتې شو. خو تردې وروسته یعنې هغه مهال چې نور یې په ارواپوهنه کې د استادۍ وړتیا ترلاسه کړه، د زیګموندفروید له ځینو نظریاتو سره یې اختلاف پیدا شو.

فروید هڅه کوله، چې دغه اختلاف له منځه یوسي او آډلر په یونه یو ډول تر خپل بشپړ اغېز لاندې راولي. په دې سبب یې د وین د روانکاوۍ ټولنه دده «آډلر» په نوم ونوموله. خو دې هڅې هم ونه شوای کړای، چې د دوی ترمنځ د نظر بشپړ یووالی راولي. په پایله کې آډلر د فروید هغه نظریات چې په هغو کې پر جنسي مسایلو زیات تمرکز کېده چټل وګڼل او فروید بیا ده ته د ناوړه او د شهرت د لېوني خطاب وکړ.

په دې ډول په ۱۹۱۱م کال د دواړو ترمنځ په بشپړ ډول اړیکې پرې شوې او یو کال وروسته آډلر د «فردي ارواپوهنې ټولنه» تاسیس کړه. آډلر په دغه وخت کې «د رواني مړاویتوب د منځته راتګ څرنګوالی» په نوم کتاب خپور کړ. خو دا هغه وخت ؤ، چې نور لومړۍ نړیواله جګړه راپیل شوه او د نورو څېړونکو او پوهانو په څېر د آډلر کارونه هم په ټپه ودرېدل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترڅو وروسته نوموړي د اتریش په پوځ کې د ډاکټر په توګه ګڼ خدمتونه ترسره کړل. وروسته یې په وین ښار کې د ماشومانو د رواني درملنو بنسټ کېښود، ددغه روغتون څانګې ډېر ژر د ښار نورو برخو ته ولېږدول شوې او «۲۲» نور روغتونونه ورڅخه ورغول شول، خو په ۱۹۳۲م کال کې دولتي چارواکو دده په روغتونونو بندیز ولګاوه.

په دې سره آډلر اړ شو، چې د مهاجرت لمنه ونیسي. نوموړی امریکا ته ولاړ، هلته د خلکو له هرکلي سره مخ شو او د نیویارک د «لانګ آیلنډ» پوهنتون د ارواپوهنې استاد وټاکل شو. آډلر دا مهال د امریکا له ځینو نورو پوهنتونونو سره هم همکاري درلوده او په ګڼو غونډو کې به یې ویناوې کولې. په حقیقت کې همدغه ویناوې وې، چې نوموړی یې په اروپا او امریکا کې شهرت ته ورساوه.

آډلر ته ژوند زیات فرصت ورنه کړ. یوه ورځ چې سکاټلیند ته د وینا لپاره تلل ؤ، مخکې له دې چې وینا یې اورولې وی، د زړه حمله ورباندې راغله او د تل لپاره یې له نړۍ سره مخه ښه وکړه. دغه وخت نوموړی ۵۸ کلن ؤ.

آډلر نه یوازې په پوهنتونونو او نورو علمي او څېړنیزو مراکزو کې تدریس او ویناوې کولې، بلکې یو شمېر داسې کتابونه یې هم ولیکل، چې دده نوم به یې د یوه اوچت ارواپوهاند په توګه ترډېره ژوندی ساتلی وي. دده د مشهور اثارو نومونه دا دي:

- د ژوند علم
- د فردي ارواپوهنې تیوري او کارول
- هغه معنا چې ژوند یې ستا لپاره لري
- د رواني مړاویتوب د منځته راتګ څرنګوالی

❖❖❖

د آډلر نظریات که څه هم د فروید د نظریاتو پربنسټ راخوځېدلي، خو بیا هم په ځینو غټو ټکو ورسره توپیر پیدا کوي. فروید به ویل، انسان په بشپړ ډول

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تحت الشعور يا لاشعور تر اغېز لاندې دی، خو آډلر وايي، چې انسان د «لاشعور» په پرتله له «شعور» څخه زيات اغېزمن دی. په دې چې د انسان په چال چلند او سلوک کې چې کوم رول شعور يا ځان خبره ذهن لري، هغه رول لاشعور يا ځان ناخبره ذهن نه شي درلودلی. همدارازآډلر انسان يو اجتماعي موجود ګڼي، چې خپل ماحول ته د ځواب ورکولو او د خپلو نيمګړتياؤ د پوره کولو په حال کې د خپل ژوندانه سبک او لاره ټاکي. دی وايي: «ټول انسانان په فطري توګه يو ډول فردي هويت او قدرت ته د رسېدو په لټه کې دي او له دې لارې ټول انسانان له خپل ماحول سره د جوجاړ په هڅه کې دي.»

آډلر له فرويد سره په دې نظر کې همغږی دی، چې وايي«د انسان روان او ذهن په ماشومتوب کې بڼه نيسي او د ماشومتوب د مهال خاطرې، عقدې او نور چلندونه د ژوند ترپايه پورې د انسان پرواني او ذهني حالت اغېز لري.»، خو د فرويد له هغه نظر سره بشپړ مخالفت ښيي، چې وايي:

«د انسان جنسي تمايلات د هغه د رواني انګېزو اصلي محور دی.»

آډلر څرګندوي: «يوماشوم په داسې ماحول کې رالويېږي، چې زيات وګړي يې تر ده لوی او قدرتمن دي. دی په جدي ډول د لويو وګړو د چال چلند تر اغېز لاندې راځي. له هغوی څخه په شعوري او لاشعوري توګه زده کړه کوي او ورځ تر بلې يې ذهن دا موضوع بوخت ساتي، چې بايد ترځانه د لويو وګړو په څېر چلند، رويه او مقام راخپل کړم. د دا ډول تشو د ډکولو احساس د ماشوم د زده کړې او يادګيرۍ په تجربو بدلېږي... ماشوم په يوه نه يو ډول په خپل ځان کې د لويانو په پرتله د کمښت يا کمبودۍ احساس کوي او تل هڅه کوي، چې دغه نواقص جبران کړي، چې دغه پروسه د ماشوم د ودې او رشد اصلي ټکي دي.»

آډلر دغه مطلب په يوه جمله کې داسې رانغاړي: «په زرګونه ځواکونه او استعدادونه د کمبودۍ له احساس څخه سرچينه اخلي!»

آډلر يو بل ځای وايي: « هغه څه چې تر بل هر څه زيات اهميت لري، دا دی، چې ايا موږ خپلې کمبودۍ د يوه مشکل په توګه پېژنو او که نه؟... د انسان هڅه

(c) ketabton.com: The Digital Library

او تلاش تل د حقارت او کمبودۍ د احساس د نفې کولو پر مهال بڼه غوره کوي، چې دغه بهیر په خپل وار سره د یوه شخص ټول ژوند ته لوری ورکوي.»

آډلر دغه بهیر ته چې انسان پکې د ژوند د چارو سرته رسولو او په مجموع کې د خپل ځان د جوړولو لپاره پاروَل کېږي، د حقارت د عقدې نوم ورکوي. د آډلر په اند د افرادو د چال چلند او رفتار ټاکونکې قوه، همدغه د حقارت عقده ده. نوموړی د خپلې دغې وینا د روښانولو لپاره په مثال کې زیاتوي: «هغه وګړي یا ماشومان چې بدني کمزوري لري، هرکله د خپلې دغې کمزورۍ د جبران هڅه کوي. ذکر او فکر یې دا وي، چې خپله نیمګړتیا رفع کړي، ښایي له داسې افرادو څخه د سپورټ قوي لوبغاړي جوړشي. همدا راز هغه افراد چې په ماشومتوب کې د ژبې او خبرو کولو ستونزه لري، ممکن د وینا درملنې یا ګفتار درمانۍ له لارې په یوه اوچت ویناوال بدل شي.»

آډلر د فرانسې د مشهور امپراطور «ناپلیون» یادونه کوي، چې ټیټ قد یې درلود او په ماشومتوب او نوې ځوانۍ کې به له دغه ټکي ځورېدا، ښایي دا او دې ته ورته لامل به وو، چې هغه په یوه مقتدر واکمن بدل شو.

آډلر د خپلو څرګندونو په لړ کې زیاتوي:

« په انساني ټولنه کې د حقارت د احساساتو جبران د افرادو او جامعې په خیر دی او د دې په مقابل کې د دغه ډول احساساتو په جبران کې پاتې راتلل او ماتې خوړل، د حقارت د عقدې د پایښت او ټینګښت لامل کېږي، چې په پایله کې فرد تردې بریده کمزوری کوي، چې د ژوندانه له زیاتو مسایلو سره په مخامخ کېدو کې له ماتې سره مخامخ کېږي.»

د آډلر په نظر: «که چېرې د یوه انسان په ذهن کې د حقارت عقده شدیده او ځنډنۍ شي او د هغو د جبران لاره ونه لیدل شي، نو انسان بیا یو ډول منفي غبرګونونو ته هڅوي. د ساري په ډول که چېرې یو سړی په ټولنیز ژوند کې کم راشي او د حقارت په یوه دوامداره احساس کې ونښلي، هغه بیا وخت ناوخت خپله باطني غوغا رابرسېره کوي او ترډېره یې د یوه ناسالم او افراطي چلند په

(c) ketabton.com: The Digital Library

چوکاټ کې وړاندې کوي. مثلاً د حسد، کینې، ګوښه ګیرۍ، وېرې، د اجتماعي نزاکت نه مراعات کولو، ځان ته په کمه سترګه کتلو یا ځان لوی لیدلو، تظاهر او نورو ناسمو اعمالو په بڼه یې څرګندوي.»

آډلر یو بل ځای د انسان د شخصیت پر وحدت او همسازۍ باندې ټینګار کوي، چې په هغو کې محرک ځواک او نور منابع، انسان د یو اوچت هدف په لور رهبري کوي. نوموړی وایي؛ د ځان د لوړتیا لپاره کوښښ کول، ذاتي جنبه لري، چې د ټولو پرمختیاؤ سبب کېږي... پراختیا غوښتنه او پراختیا لټونه یوه عامه مرحله ده. د پرمختیا لپاره د انسانانو هڅه په بېلابېلو مسیرونو کې څرګندېږي. هرشخص په خپل ځان کې د ژوند او حالاتو په مقابل کې د ځواب ویلو طریقې ته «چې د ژوند سبک او روش هم ورته ویل کېږي» وده ورکوي. د ژوند سبک او روش د هغو چلندونو مجموعه ده، چې دیوه شخص په وسیله د واقعي یا خیالي نیمګړتیاؤ د جبران لپاره ترسره کېږي.

د ساري په ډول هغه ماشوم چې بدني ضعیفي لري، د ژوند سبک یې له هغو ټولو فعالیتونو څخه عبارت دی، چې د بدني ځواکمتیا د لاسته راوړلو لپاره یې پکاروي. دغه سبک ورو ورو د ماشوم د راتلونکي ژوندانه لپاره د یوه چوکاټ بڼه غوره کوي... له بلې خوا هغه ماشوم چې په افراطي ډول د مور او پلار له خوا یې تر نظر لاندې نیول کېږي، یا ناز ورکول کېږي. ښایي یو ځان مداره Self-centred او له اجتماعي علاقو څخه لرې ماشوم ورڅخه جوړ شي او ددې په مقابل کې هغه ماشوم چې له پامه غورځول کېږي او هېڅ ډول پاملرنه ورته نه کېږي، ددغه ډول ماشوم د ژوند سبک او روش له ټولنې څخه د غچ اخیستلو په بڼه راڅرګندېږي.

آډلر په ارواپوهنه کې د انساني طبیعت د سمې طرحې د وړاندې کولو په موخه لیکي: «له ټولنې سره د جوجاړي روحیه، د ارواپوهنې ترټولو مهمه دنده ده.» آډلر هغه اشخاص چې له ټولنې سره د هېڅ ډول جوړجاړي هوا نه لري، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنې دښمن ګڼي. دى د مثال په ډول د مغرور او ځان ليدونکي انسان يادونه کوي او ليکي:

«مغرور او ځان وينى انسان هڅه کوي، خپله اصلي څېره پټه کړي...ددغه ډول افرادو په ژوند کې ټول شيان په دې پوښتنې پاى ته رسي؛ دغه کار يوازې زما لپاره څه ګټه لري؟» آډلر له دغه ابهام سره مخامخ ؤ، چې ايا ټول هغه برياليتوبونه او کارونه، چې د بشر لپاره شوي، د ځان وينى «خودبيني» حاصل دي؟ ايا د نړۍ د بدلولو په لاره کې ځان لوى ليدنه تر ټولو مهمه انګېزه ده؟...

د آډلر ځواب د دا ډول پوښتنو پر وړاندې منفي دى. دى وايي:

«هغه لوى کارونه چې د بشريت په خدمت کې ترسره شوي، د ځان غوښتنې يا خودخواهۍ حاصل نه دي، بلکې د نورو د غوښتلو حاصل هم دي. موږ ټول تريوه بريده ځان ويني يا خودبين يو، مګر هغه انسانان چې د سالم روان خاوندان دي، کولى شي دغه انډول وساتي او نورو ته هم پام وکړي. ځان ليدونکي انسانان په ټوليز ډول اجتماعي اړتياو ته ژمن نه وي... دوى ځان په هرحالت کې ترنورو لوړ ګڼي او د نورو په تورنولو کې تخصص لري.»

❋ ❋ ❋

(c) ketabton.com: The Digital Library

آبراهام مازلو

(د انسان یوه ستونزه دا ده: دی د ژوند په هره شېبه کې ویني، چې انسان والی ثومره سخت دی.)

«آبراهام مازلو»

(که چېرې یو انسان له خپل کار او دندې څخه خوشاله نه وي، د خپل ځان د لاسته راوړولو یوه ترټولو مهمه لار یې ورکه کړې ده.)

«آبراهام مازلو»

(c) ketabton.com: The Digital Library

آبراهام مازلو «Abraham Maslow» د بشري یا انسان پالې اروا پوهنې پلار بلل کېږي، چې د اروا پوهنې په نوي بهیر کې یې تر بل هرچا اوچت ګامونه اخیستي دي. په شلمه میلادي پېړۍ کې دده نظریات اروا پوهنې ته نوې ساه وربښي. د څېړونکو په اند، د آبراهام مازلو لیکنې نه یوازې له علمي اړخه معتبرې دي، بلکې د عامو لوستونکو له خوا یې هم ښه استقبال شوی دی او تراوسه پورې یې په خورا مینې او علاقې سره اثار لوستل کېږي.

مازلو به ویل: « که یوڅوک غواړي، چې ددغې ظاهري نړۍ په یوه برخه کې د مینې او دوستۍ وړ واقع شي، نو لومړی باید په خپل ځان کې دننه یا په خپل باطن کې د نړۍ له همغې برخې سره مینه او دوستي وکړي. »

❖❖❖

آبراهام مازلو په ۱۹۰۸م کال د نیویارک د «بروکلین» ښار په یوه فقیر مېشته سیمه کې زیږېدلی دی. دی د پلار مشر زوی ؤ، څنګه چې دده مور او پلار دواړه نالوستي روسي مهاجر وو، نو هڅه یې دا وه، چې په ټولو اولادونو یې زده کړې وکړي. خو له دې سره هم د مازلو ماشومتوب له ناخوا ډک ؤ. نوموړی یو شرمګیر، خو د عالي استعداد خاوند هلک ؤ. دده مور چې یوه خرافاتي یهودۍ مېرمن وه، هرکله به یې کوچینی مازلو تهدیداوه او خپلو دوو نورو زامنو ته به یې چې تر مازلو کشران وو ترجیح ورکوله. مازلو د مور له دغه چلند څخه د ژوند تر پایه پورې خوابدی ؤ. ده به د ماشومتوب او نوې ځوانۍ پرمهال د خپل بدن د ډنګرو غړو له امله د حقارت احساس کاوه. خو ددې لپاره چې دغه تشه جبران کړي، د سپورتي مهارتونو په زده کړه یې لاس پورې کړ. دده پلار غوښتل چې له زوی «مازلو» څخه یې په راتلونکي کې یو تکړه حقوقپوه جوړ شي.

په همدې سبب مازلو خپلې زده کړې د حقوقو په برخه کې د نیویارک په یوه کالج کې پیل کړې. ددغو زده کړو تر بشپړولو وروسته د «ویسکانسن» پوهنتون ته ولاړ، هلته یې له اروا پوهنې سره علاقه پیدا شوه او په همدغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځانګه کې يې د لوړو زده کړو لپاره متې راونغښتې. په پايله کې په ۱۹۳۴م کال په اروا پوهنه کې د دوکتورا په اخيستو بريالی شو.

مازلو په دغو رسمي زده کړو بسنه ونه کړه او د لا نورو زده کړو لپاره يې د کلمبيا پوهنتون ته مخه کړه، هلته يې له مشهور اروا پوه «آلفرډ ادلر» سره وپېژندل او د هغو له څېړنو او ليکنو څخه يې ګټه واخيسته. ده همغه مهال له يوشمېر نورو اروا پوهانو لکه، کارن هورنای، ورتايمر، کورټ کافکا او نورو سره هم راشه درشه پيدا کړل. همداراز يې د امريکا د نامتو بشر پېژندونکي «روت بنديکت» د اثارو او نظرياتو مطالعې د نوموړي پام له رواني او اجتماعي اړخه د مثبتو اشخاصو د روزلو په لور راواړاوه.

مازلو تر زده کړو وروسته ۱۴ کاله د «بروکلين» په کالج کې تدريس وکړ، خو ترهرڅه لومړی دده هڅه دا وه، چې په يوه نه يوه توګه اروا پوهنه انساني کړي. مګر ځينو دوديزو اروا پوهانو دی په سمه نه پرېښود او که هرڅومره به لوستونکو او محصلينو دده هڅې ستايلې، بيا هم دده له خوا په اروا پوهنه کې د زړو عنعنو نه رعايت ددې لامل ؤ، چې يوشمېر اروا پوهانو به دده په کړيو کارونو ستر ګې پټولې.

مازلو په ۱۹۴۵م کال چې ۳۷ کلن ؤ، د «انحراف د اراپوهنې اصول» کتاب يې خپور کړ او دوه کاله وروسته يې يوه بله مشهوره مقاله چې د انګېزې تيوري نومېده له چاپه راووتله. له ۱۹۵۱م څخه تر۱۹۶۹م کال پورې د برانډايس پوهنتون د اروا پوهنې د ټولنې رياست دده پر غاړه ؤ او ده همدغلته خپل بنسټيز نظريات تدوين او د «شخصيت او انګېزې» په کتاب کې يې خپاره کړل. نوموړی تردغو هلوځلو وروسته د امريکا د وتليو اروا پوهانو په ډله کې راغی او په پايله کې د امريکاد اروا پوهانو د مجلس د عمومي رئيس په توګه وټاکل شو. اوسني څېړونکي په دې باور دي، چې تر آبراهام مازلو مخکې اروا پوهنه پر دوو برخو وېشل شوې وه. يوه لوري ته د سلوک پلويان واقع وو، چې ځينو افراطي پلويانو يې انسان ته د يوه ژوندي ماشين

(c) ketabton.com: The Digital Library

خطاب کاوه او بل لوري ته د روانکاوۍ یا ارواشنني پلویان وو، چې ټول رواني مسایل به یې د لاشعور په تله تلل. همغه وو، چې آبراهام مازلو یوه دریمه ځانګه د بشري یا انسان پالې اروا پوهنې په نوم رامنځته کړه.

دغه اروا پوهنه د روانکاوۍ له هغه ټکي سره موافقه نه کوي، چې وايي، د انسان چلند په جبري توګه په لاشعور کې د ځپل شويو او ټپل وهل شويو غريزو او د ماشومتوب د دورې د خاطرو او انګېزو په واسطه رهبري کېږي. بلکې وايي؛ انسان هر وخت کولی شي، چې پرخپل سرنوشت باندې اغېز وکړي او يا حتیٰ هغه کنټرول کړي. ځرنګه چې انسان خپلواک دی، نو کولی شي د ځان لپاره بدمرغي او يا نېکمرغي په خپله وټاکي. خو هغه څه چې يو انسان په فزيکي او رواني توګه په حرکت راولي، په واقعيت کې هغه ليدلوری، انګېرنه، برداشت او اخيستنه ده، چې انسان يې د ځان او چاپېريال په وړاندې لري. د انسان پالې اروا پوهنې د سرلاري په توګه د آبراهام مازلو په ټولو ځرګندونو کې انسان ته يو ځل بيا ارزښت ورکول کېږي او د انتخاب او خپلواکۍ انګېزه ورته په ګوته کېږي، چې په هغو کې انسان خپل باطني تمايلات، غوښتنې، هيلې او د ځان جوړونې ارادې په واقعيت بدلولی شي.

مازلو ليکي:

«د بشر تاريخ د انساني فطرت د ټيټ ګڼلو او هغو ته په کمه سترګه کتلو له روشونو ډک دی. په تاريخ کې کوم لوی انتظارات چې افرادو له خپله ځانه درلودلي، همېشه ډېرکم ليدل کېږي... د يوه سالم روان په رڼا کې ځان جوړوونکي او ځان هسکوونکي انسانان دا ځانګړتيا لري، هغه خپل باطني غږ ته غوږ نيسي، له خپلې دندې سره مينه لري او خپل ژوند د حقيقت، نېکمرغۍ او ذهني آرامښت په ليکه برابروي.»

د مازلو په اند، «موږ ټول پوهېږو، چې د خوراک، څښاک، خوب او نورو اساسي اړتياوو پوره کولو ته اړ يو، خو له دغو اساسي اړتياوو ورهاخوا نورې اړتياوې هم موږ په خپل وجود کې حس کوو، چې هغه د انسان معنوي او رواني

(c) ketabton.com: The Digital Library

اړتیاوې دي.» دده په باور تقریباً ټولې رواني ستونزې زموږ د روان او ذهن له ناسمتیا څخه سرچینه اخلي. روان او ذهن هغه مهال له کړکېچ او ناسمتیا سره مخامخ کېږي، چې شخص د داسې معنوي او اساسي اړتیاؤ د نه پوره کېدو له مخې د پوچۍ او اضطراب احساس وکړي. مازلو زیاتوي: «هرانسان د ځان جوړولو، ځان ارزښتمن کولو او ځان نېکمرغه کولو لپاره تلوسه لري او همدغه تلوسه په انسان کې بېلابېل ځواکونه او استعدادونه ویښوي. د ځان رغولو په دغه پروسه کې د اړتیاؤ او ضرورتونو پوره کېدل د انسان له رواني او ذهني ثبات سره زیاته مرسته کولی شي.

انسان غذا، چاپېریال، خوب، جنسي فعالیت، نظم، ثبات، امنیت، دوستانو، احترام او درناوي، دندې، کورنۍ، اقتصادي پیاوړتیا او روغتیا درلودلو او ددې ټولو په رڼا کې ځان نېکمرغه احساسولو ته اړتیا لري. ددغه ډول اړتیاؤ د پوره کېدلو بهیر انسان د ځان جوړولو او ځان تثبیتولو په دایره کې راولي.» د مازلو په نظر له رواني اړخه ځان جوړي او ځان هسکي وګړي لاندې ګډې ځانګړتیاوې لري:

- له واقعیت سره سم درک
- د خپل ځان منل یا پرخپل حالت او ماهیت باندې رضایت
- له خپل کار او دندې سره تعهد او ژمنتیا
- په سلوک او چال چلند کې ثبات او طبیعي والي
- شخصي استقلال او د ځانوالۍ احساس
- د روحاني او عرفاني تجربو درلودل
- له نورو انسانانو سره هم ږېتوب او د علاقې او عاطفې شتون
- د خلاق او نوښتګر نظر او لیدلوري درلودل
- لوړه اجتماعي علاقه...
- د پلمو، بهانو او لانجو د شاته وهلو او هېرولو خوا ته تمایل

(c) ketabton.com: The Digital Library

❖ د نورو انسانانو د غوره ځانګړتیاؤ د یادلو او لیدلو خوا ته تمایل
❖ د خپلو افکارو او احساساتو مسئولیت منل

... دا ټول هغه ټکي دي، چې مازلو یې «انساني کمال» ګڼي او زیاتوي، هغه اشخاص چې له رواني مړاویتوب او ذهني ګډوډۍ سره مخ دی، له پورتنیو ځانګړتیاو او مشخصاتو څخه په فاصله کې دي.

مازلو په خپل یوه تحلیل کې د وېرې او ډار په باب چې د انسان د هیجاناتو له ډلې څخه دي، یوه نوې خبره لري او وایي: « موږ لکه څنګه چې له خپلو ناوړه خصوصیاتو څخه وېره لرو، همداسې له خپلو غوره خصوصیاتو څخه هم په وېره کې یو. ښایي زموږ لپاره په ژوند کې یو مهم کار یا یو اوچت ماموریت مخکې وړل، زیات د وېرې او ډار وړ وي. له همدې امله ژوند د خورا معمولي کارونو په ترسره کولو کې تېروو...موږ چې کله په خپل ځان کې لویې وړتیاوې وینو، نو همغه وخت د خپلې وېرې او حیرانتیا له مخې دوه زړي کېږو. »

مازلو به د تدریس پرمهال له محصلینو پوښتنې کولې او ویل به یې له تاسو څخه کوم یو غواړي په راتلونکي کې ولسمشر شي؟ یا له تاسو څخه کوم یو غواړي د البرټ شوایتزر په شان الهام بښونکی اخلاقي رهبر شي؟ خو کله به چې محصلینو ددغو پوښتنو له ځوابولو څخه د شرم احساس کاوه، مازلو به ورته ویل، که چېرې په تاسې کې کوم یو ولسمشر نه شي، نو څوک به کېږي؟ دغه ټول هغه محصلین وو، چې تمه یې وه، په راتلونکي کې ورنه ارواپوهان جوړ شي. مګر مازلو به له هغو څخه پوښتل، چې دا به څه ګټه ولري، چې هسې معمولي ارواپوهان درنه جوړ شي. مازلو له محصلینو سره په دغه کشمکش کې پوهېدو، نوځکه به یې ویل: « ځینې وګړي د لویۍ او اوچت ژوندانه له درلودلو او هغو ته د رسېدلو له پلټنې څخه پرهېز کوي. ځکه چې دوی له دې څخه وېرېږي، چې زیات غوښتونکی ښکاره نه شي. خو دا په واقعیت کې هسې یوه بهانه او تېښته ده. که پام وکړو، موږ د خپل ځان لپاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېر ټیټ او کوچیني هدفونه ټاکو، دا ځکه چې د اوچت کېدو احتمال د عادي انسانانو په زړونو کې د یو ډول وېرې او ډار فضا ایجادوي.»

د دغې مسئلې د حل لپاره مازلو څرګندوي:

«موږ بایدد لویو هدفونو په ټاکلو کې توازن ولرو او پښې مو باید پرځمکه وي. ځینې وګړي دغه توازن نه مراعاتوي. یا ځان پرځمکه پورې نښلوي او یا له ځمکې څخه تر اندازې زیاته فاصله غوره کوي. خو که چېرې موفقو خلکو ته ځیرشو، دوی دغه دواړه توکي ترکیبوي. یعنې اسمان هدف ټاکي او د ځمکې پرمخ ګام اخلي. په دې معنا چې اوچت هدف ټاکي او له واقعیتونو سره سم او محکم ګام اخلي.»

د مازلو په څېړنو کې دده «**هرم**» ځانګړی نوم لري. ده دغه هرم په خپل مشهور اثر «شخصیت او انګېزه» کې راوړی دی. مازلو د انسان ټولې اړتیاوې په دغه هرم کې ډلبندي کړې دي. دا هرم پینځه طبقې لري، چې په ټیټو طبقو کې یې دده په اند، ساده، خو زیاتې حیاتي اړتیاوې راوړې او په لوړو طبقو کې یې پېچلې، خو په تدریج سره کمې حیاتي اړتیاوې ذکر کړې دي، په دې ترتیب د لوړو طبقو اړتیاوې هغه وخت د شخص د پاملرنې وړ ګرځي، چې د ټیټو طبقو اړتیاوې یې تر یوه بریده پوره شي. کله چې د یوه شخص د ښکته طبقو اړتیاوې پورې کېږي، نو ښکته طبقو ته په تدریج د شخص پاملرنه راکمېږي او پورته طبقو ته یې پاملرنه زیاتېږي، خو که چېرې په ناڅاپي توګه په ښکته طبقو کې یوه تشه، یا یوه اړتیا او یا یوه ستونزه سر راپورته کړي، شخص په موقتي ډول د پورتنیو طبقو اړتیاوې یوځل پرېږدي او په ښکتنیو طبقو کې د اړتیاو یا ستونزو بهیر ته لومړیتوب ورکوي. د مثال په توګه که شخص په یوه شدیده ناروغۍ اخته شي، نو څنګه چې د روغتیا مسئله په ښکته طبقو او بنسټیزو او حیاتي اړتیاؤ کې ځای لري، نو شخص هم خپله زیاته انرژي د ژغورنې لارو ته ځانګړې کوي. کله یې چې دغه ستونزه حل شي، بیا بېرته خپله انرژي لوړو طبقو ته رهبري کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددغه مطلب د ښې پوهېدنې لپاره د مازلو د هرم پينځه طبقې په لاندې ډول راوړو:

- ← لومړۍ طبقه: **جسماني او فيزيولوژيکي اړتياوې.**
لکه: (خوراک، څښاک، تنفس کول، خوب کول، جسمي او رواني تعادل او نور)
- ← دوهمه طبقه: **امنيتي اړتياوې.**
لکه: (شخصي، مالي او وظيفوي خونديتوب، له حوادثو او ناروغيو څخه د ځان او کورنۍ امن او دژوندانه د چلښت امکانات)
- ← درېيمه طبقه: **اجتماعي اړتياوې.**
لکه: (دوستي، کورنۍ، دنده او په ټولنه کې ځانګړي موقف درلودل)
- ← څلورمه طبقه: **د رضايت، احترام او درناوي اړتياوې.**
لکه: (ځان ته احترام، نورو ته احترام، له ځانه رضايت، له نورو رضايت، باطني آرامښت، پرځان باور، د نورو د درناوي وړ واقع کېدل، په عقدو کې نه ښکېلېدل او نور...)
- ← پينځمه طبقه: **د ځان هسکولو او ځان جوړولو اړتياوې.**
لکه: (ځان ته انګېزه ورکول، خپل استعدادونه غوړول، مثبت چلند، خپل خلاقيتونه تعقيبول، اخلاقي اړخونه پياوړي کول، د واقعيتونو په رڼا کې دفکر او عمل اهل پاتې کېدل او نور...)

د مازلو پورتنۍ څرګندونې په لاندې شکل کې ليدلی شئ:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مازلو هرم

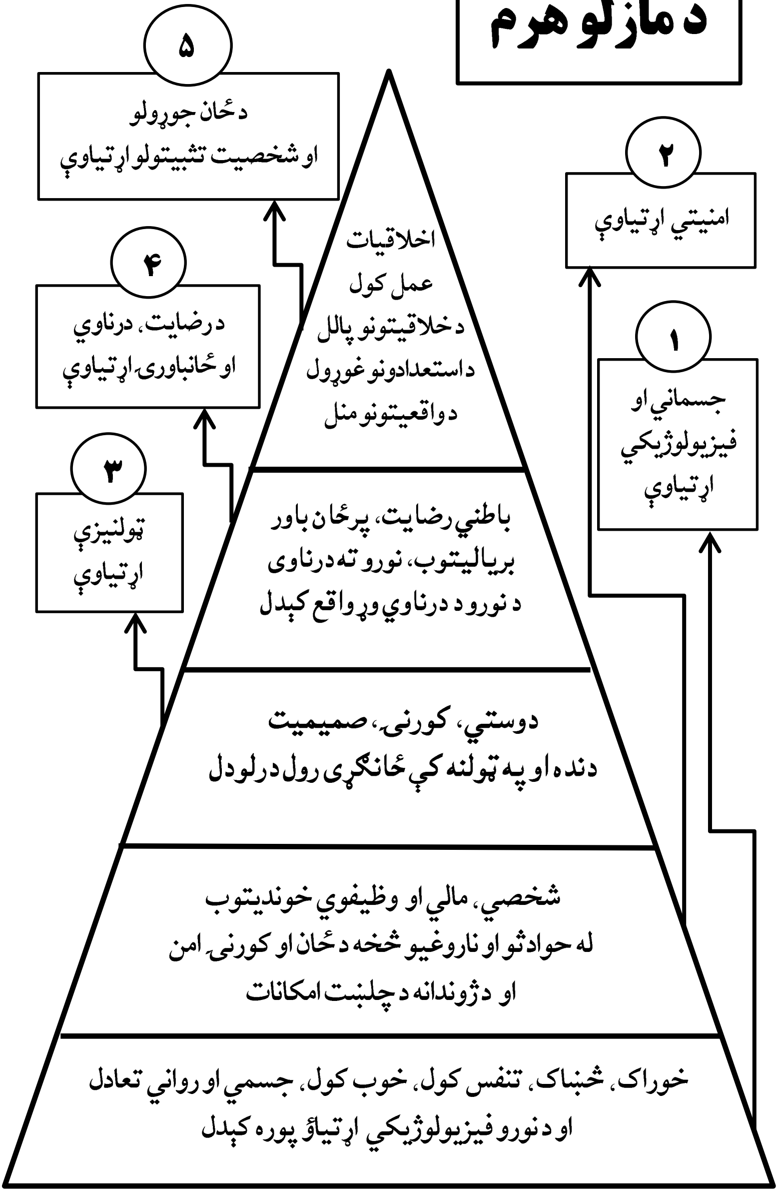

(c) ketabton.com: The Digital Library

کارل یونګ

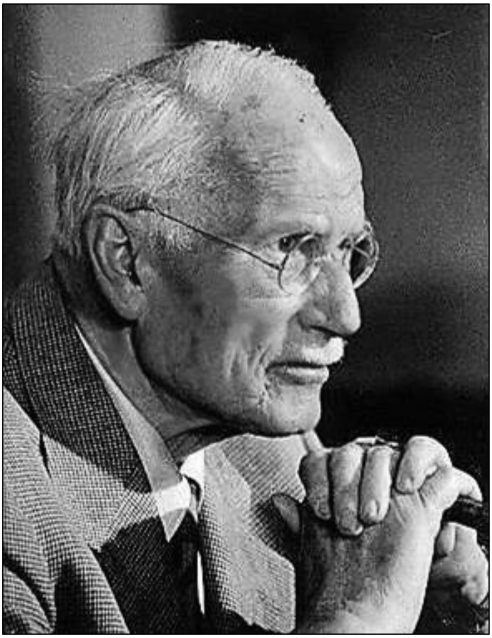

(هغه رسۍ چې زموږ سرنوشت په هغو ځړېږي، ورځ په ورځ تنګېږي او دا طبیعت نه دی، بلکې د انسان خپل نبوغ دی، چې دا رسۍ یې د انسان په غاړه کې وراچولې ده.)

کارل یونګ

(اسمان نور د فزیکپوهانو لپاره په فضا بدل شوی، خو زموږ زړونه لا په ژورو تیارو کې ډوب دي او یوه پټه او ناڅرګنده نارامي مو د وجود ریښې سېزي.)

کارل یونګ

(دهر شي په وړاندې چې مقاومت وکړئ، نورهم ضد او ځېل کوي او ستاسو په وړاندې درېږي)

کارل یونګ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډاکتر کارل ګوستاو یونګ (Carl-Gustav-Jung) د سویس هغه وتلی ارواپوه دی، چې اثار او افکار يې د نړۍ په کچه شهرت لري. نوموړی د اروا پوهنې په تاریخ کې د تحلیلي اروا پوهنې بنسټګر بلل کېږي.
تحلیلي اروا پوهنه د روانکاوۍ یا ارواشننې مکتب ته یو بل لوری ورکوي. کارل یونګ مخکې له دې چې د تحلیلي اروا پوهنې موضوع رامنځته کړي، د «زیګموند فروید» ملګری او د هغه د ارواشننې سرسخت پلوی ؤ. همدا لامل ؤ، چې هغه مهال به ده ته فروید د خپل ځای ناستي او ولیعهد خطاب کاوه.

❖ ❖ ❖

پروفیسور کارل یونګ په ۱۸۷۵م کال د سویس د «کېسوېل» ښار په یوه کوچیني کلي کې چې د «راین» له مشهور ځړوبي یا ابشار سره نږدې واقع دی نړۍ ته راغی. ده د خپل ماشومتوب دوره په یوازیتوب او خواشینۍ کې تېره کړه. پلار يې یو بدخلقه او غوسه ناک کشیش ؤ او مور يې له رواني ستونزو سره لاس او ګرېوان وه. په دې توګه یونګ له خوښۍ څخه په یوه تش کورني چاپېریال کې رالوی شو. نوموړي ان د خپل ماشومتوب په کلونو کې د خپلې کورنۍ په ناسم وضعیت پوهېده، تل به له ځانه سره فکرونو په مخه کړی ؤ او له ګڼو اندېښنو او ګومانونو سره به په خپله باطني دنیا کې ډوب ؤ.
ده به خپل ډېره څه د خپلو باطني خیالاتو او تمایلاتو له مخې ترسره کول. ښوونځي ته تګ، هلته درس لوستل او بیا پوهنتون ته لاره پیدا کول، هغه څه وو، چې دده ذهن به يې بوخت ساته. هغه وخت چې نوموړي د پوهنتون لپاره تیاري نیوه، یوه شپه يې خوب لیده، چې له تاریخ څخه د مخکې دورو د حیواناتو په هډوکو پسې کیندنې کوي. ده له وېښېدو سره سم خپل خوب داسې تعبیر کړ، چې باید د طبیعي علومو په برخه کې لوړې زده کړې وکړي. ده یو بل ځل هم دې ته ورته خوب لیدلی ؤ. چې ترځمکې لاندې په یوه غار کې ګرځي راګرځي. یونګ خپل تحصیلي راتلونکی د همدغو خوبونو پراساس غوره کړ او تر شعور لاندې يې د تحت الشعور څېړل خپل کاروباله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یونګ په ۱۸۹۵م کال چې عمر یې د ۲۰ کالو په شاوخوا کې ؤ د سویس د «باسیل» پوهنتون د طب پوهنځي ته بریالی شو، خو کله چې یې یو کال زده کړه وکړه، نو پلار یې چې د پروتستان د مذهب پادري ؤ، مړ شو. دغې پېښې یونګ له کورنیو ناخوالو او اقتصادي ستونزو سره مخ کړ. خو ده خپل ځان ونه بایله. ناخوالې یې وزغمې، له دوستانو یې پیسې قرض کړې او پوهنتون یې په بریالیتوب سره پای ته ورساوه. نوموړی ترفراغت وروسته په ۱۹۰۰م کال د زوریخ ښار د «بورګولتسلي» په روغتون کې د طبابت په دنده وګمارل شو.

ده د خپلې همدغې دندې په لړ کې له یوې سویسۍ پېغلې سره واده وکړ او د «کوسناخت» په ښار کې یې د ځان لپاره یو لوی کور جوړ کړ. یونګ پنځه کاله په دغه دنده پاتې شو، وروسته د «زوریخ» د پوهنتون استاد وټاکل شو. ده څوکاله دغه دنده هم ترسره کړه، خو وروسته یې استعفا ورکړه او په خصوصي ډول یې د طبابت کارونو او د اروا پوهنې په اړه مطالعو ته دوام ورکړ.

یونګ لا په پوهنتون کې ؤ، چې د نامتو اروا پوه زیګموند فروید له اثارو سره اشنا شو. ده د کار په موده کې هم د فروید کتابونه لوستل، په ځانګړې توګه د فروید د خوبونو د تعبیر کتاب یې خورا پر زړه پورې ؤ. په همدې اساس په ۱۹۰۶م کال کې یې د «وین» ښار ته د فروید د لیدو لپاره سفر وکړ. هلته یې له فروید سره لیدنه کتنه وشوه او په دغه لومړۍ لیدنه کتنه کې یې په خورا تلوسه او علاقه ۱۳ ساعته خبرې اترې سره وکړې.

له دې وروسته یونګ د فروید د روانکاوۍ یا اروا پلټنې د مکتب تر ټولو فعال غړی شو او د فروید د رامنځته کړې موضوع لپاره یې چې له تحت الشعور څخه عبارت وه کار او څېړنې پیل کړې. په ۱۹۰۹م کال یونګ له فروید سره یوځای امریکا ته سفر وکړ، هلته یې د «کلارک» پوهنتون په یاد غونډه کې ګډون وکړ او دواړو یکې خپلې ویناوې واورولې.

د څېړونکې په اند، یونګ مخکې له دې چې له فروید سره ملګری شي، شهرت ته رسېدلی ؤ. په دې اساس کله چې موږ د اروا پوهنې په تاریخ کې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

اروا پلټنې له مکتب څخه خبرې کوو، نو تر فروید وروسته د کارل یونګ نوم د یادلو وړ دی. یونګ که څه هم د روان شننې په بهیر کې د فروید شاګردي منله، خو ان له راپیل څخه د فروید د یولړ څرګندونو منل ورته ستونزمن او حتی ناممکن بریښېدل.

فروید په خپلو اروا پوهنیزو څېړنو کې د انسان جنسي غریزې ته زیات ارزښت ورکاوه، خو یونګ ته د فروید دغه ډول څرګندونې افراطي ښکارېدې او هڅه به یې کوله چې خپل دغه شک او تردید له فروید څخه پټ وساتي. یونګ به چې د لاشعور په باب نورو برسېرونو ته لاس اچاوه، نو له دغه ټکي څخه به ناراحته ؤ، ځکه پوهېده، که چېرې خپل نظریات خپاره کړي، نو د فروید له نظریاتو سره به په توپیر کې واقع شي او د اړیکو په خرابې به پای ته ورسېږي. نوموړي له همدې امله د خپل کتاب په لیکلو کې زړه نازړه او ټکنی ؤ. خو بالاخره یې کتاب خپور کړ او څه یې چې اټکل کاوه، همغسې پېښ شول.

په ۱۹۱۴م کال د فروید او یونګ ترمنځ اختلافات زیات شول او یونګ د اروا شننې د نړیوالې ټولنې له غړیتوب څخه استعفا ورکړه. دغه بېلتون د یونګ په ژوند او کارونو کې یوه لویه پېښه ګڼل کېږي، چې په خپل ځای سره ددې لامل شوه، چې ده وکولی شول، په یوازې سر د نویو مسایلو په اړه څېړنې وکړي او نوي اثار او افکار رامنځته کړي. د یونګ د اثارو له ډلې څخه مورږ دده دلاندې مشهورو کتابونو نومونه یادولی شو:

- (د اروا پوهنې ټیپونه)
- (د ځان ناخبره ضمیر اروا پوهنه)
- (د بدلون سمبولونه)
- (اروا پوهنه او دین)
- (اروا پوهنه او کیمیاګري)
- (زړې نمونې او ټولیزه ځان ناخبري)

(c) ketabton.com: The Digital Library

یونګ ان د ماشومتوب له دورې څخه د لرغونو ځايونو، تاريخي پېښو او اساطيرو سره مينه درلوده، له همدې امله يې په ۱۹۲۰م کال چې عمر يې د ۴۵ کالو په شاوخوا کې ؤ، د افريقا لويې وچې ته سفرونه وکړل. له دغو سفرونو څخه دده موخه د لرغوني اريايي سيمو، قومونو او اساطيرو څېړل وو. دده د يادو څېړنو څرک موږ په هغه کتاب کې چې «انسان او د هغه سمبولونه» نومېږي او دده او شاګردانو له خوا يې ليکل شوی ليدلی شو.

نوموړی ددغې پوښتنې چې وايي: «څنګه لومړنيو انسانانو د طبيعي پېښو لکه لمر، غروب، د مياشتو او موسمونو د بدلون د تعريف او توصيف لپاره اوږده داستانونه جوړول؟» په ځواب کې ويلي:

« د طبيعي مسايلو په هکله د خيالي کيسو جوړول، يوازې د هغو د فزيکي ستاينې لپاره نه وې، بلکې ظاهري نړۍ به يې د باطني نړۍ د درک لپاره په کاروله.» لکه څرنګه چې انسانانو د تاريخ په اوږدو کې خپل احساسات، عواطف، ذهني کيفيات، عقدې، هيلې، له کايناتو څخه بېلابېل برداشتونه د کيسو، اسطورو، شعرونو او نورو سمبوليکو ټکو په بڼه څرګند کړي، نو ددې ترڅنګ چې د هغه تاريخي ماحول پېښې، حالت او تصوير، زموږ مخې ته ږدي، بلکې د هغه مهال د انسان له باطني او رواني حالت څخه مو هم خبروي. د يونګ او دده د شاګردانو هغه ګډ اثر چې «انسان او د هغه سمبولونه» نومېږي، نه يوازې يې د اروا پوهنې په څېړنيز بهير اغېز شيندلی، بلکې د سمبوليکو ادبياتو په تشريح او توضيح کې يې هم خپل رول ادا کړی دی.

څرګنده ده، په ادبياتو کې چې کومې خبرې کېږي، له تشبې، کنايې او سمبول څخه به خالي نه وي. په ادبياتو او حتیٰ زموږ په ورځنيو خبرو اترو کې سمبوليک بيان يا په خبرو کې سمبولونه راوړل، د کارل يونګ له نظره يوه داسې هڅه ده، چې د انسان له تحت الشعور سره تړا لري. يونګ وايي: (يوه کلمه يا شکل هغه مهال سېمبوليک ګڼلی شو، چې له خپلې ښکاره او مخامخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

معنا پرته په بل څه هم دلالت وکړي. سېمبول ناخودآګاهي «لاشعوري» اړخونه لري، چې هېڅکله په دقيقه توګه تعريف شوی نه دی...) شعري سېمبولونه، لېوال

❖❖❖

کارل یونګ لکه مخکې چې یادونه وشوه، د تحت الشعور یا ځان ناخبره ذهن موضوع ته انکشاف ورکړ او په دې برخه کې یې یوه بله موضوع د «جمعي ناخودآګاه» یا «ټولیزې ځان ناخبرۍ» په نوم رامنځته کړه.

یونګ له لویه سره د انسان د ذهن ځان ناخبرې برخې ته پر دوو سطحو قایل شو. لومړی «شخصي ځان ناخبري» او دوهم «ټولیزه ځان ناخبري»

شخصي ځان ناخبري یې هغه برخه وګڼله، چې په هغو کې دیوه انسان د فردي ژوندانه هغه شا ته وهل شوې تجربې، خاطرې، عقدې او ناخوړه شوې هیلې پرتې دي، چې نور د ذهن په ځان خبره برخه یا شعور کې ورته لاس رسی نه کېږي. د یونګ په اند، په دغه برخه کې شته جزیات په اسانۍ سره کېدای شي، د ذهن ځان خبرې برخې یا شعور ته راوغځېږي او د انسان چلند تر اغېز لاندې راولي. په دې بنسټ دغه برخه یا «شخصي ځان ناخبري» دومره ژوره نه ده.

ددې په مقابل کې «ټولیزه ځان ناخبري» هغه برخه ده، چې تر ټولو ژور موقعیت لري او د انسان لپاره تر شخصي ځان ناخبرۍ ډېره نااشنا او مبهمه ده. په دغه برخه کې د پخوانیو نسلونو ګڼې تجربې او تمایلات ځای لري، چې د انسان ګڼو اعمالو ته لوری ورکوي. انسان که وغواړي او که ونه غواړي د هغوی اغېز ورباندې پروت دی او څرنګه چې انسان لاتر اوسه د طبیعت یوه برخه او جز دی او له خپلو ریښو سره ارتباط لري، نو هرډول نظریه یا ټولنیز نظام چې د انسان ارتباط د ژوندانه له ازلي تصاویرو سره قطع کوي، نه یوازې دا چې فرهنګ نه دی، بلکې انسان ته د یوه زندان او غوجل د جوړولو حکم لري.» د یونګ په باور، د بېلابېلو خاصیتونو کومې نمونې چې په موږ کې شته، په فطري توګه زموږ د رواني تجربو ټاکونکې دي، چې هر فرد دې ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

چمتو کوي، څو داسې چلند وکړي، لکه دده اجدادو چې په ورته موقعیتونو کې له ځانه ښودہ.

په دې ترتیب (سېمبولونه یوازې په شخصي ځان ناخبرۍ یا فردي ناخودآګاه کې نه رامنځته کېږي، ډېر ځله په ټولیزه ځان ناخبرۍ یا جمعي ناخودآګاه کې هم تلپاتې سېمبولونه سر راپورته کوي. چې د بشر په ګډ تاریخ کې د ډېرو انسانانو لپاره ګډ مفهوم تداعي کوي... نوي او فردي سېمبولونه د فردي ځان ناخبرۍ زېږنده دي، چې د یوه وګړي په رواني تجربو کې ریښه لري، خو که چېرې دغه سېمبول بیا او بیا کارول کېږي، نو د ګډو قرار دا دي سېمبولونو بڼه خپلوي. د انسانانو ګډ رواني میراث او د ټولیزې ځان ناخبرۍ ارثي مشترکات د یوه وګړي له رواني تجربو، د هغه په فردي ناخودآګاه کې زېرمه شوې عقدې، غوښتنې، غریزې، شاته وهل شوي او ځپل شوي عواطف، احساسات او فکرونه، همداراز له قومي شعور څخه په میراث وړل شوي ارزښتونه او باورونه د یوه انسان د تحت الشعور منځپانګه جوړوي) شعري سېمبولونه، لېوال

❖❖❖

په عمومي ډول د کارل یونګ د تحلیلي اروا پوهنې موضوعاتو نه یوازې د اروا پوهنې څېرکې رنګین کړي، بلکې د علومو په ځینو نورو څانګو کې لکه مذهب، هنر، تاریخ او ادبیاتو کې یې هم ځانګړې اغېز پرېښودی.

د اروا پوهنې په پانګو کې د افرادو شخصیتونه څېړل او ډلبندي کول، یوه توده موضوع ده، چې یو شمېر اروا پوهانو ورباندې کار کړی دی. په دغو اروا پوهانو کې د «کرچمر»، «شلډون» او «کارل یونګ» ډلبندۍ خورا مشهورې دي. یونګ د انسان شخصیت د اجتماعي چلند له مخې پر دوو برخو وېشلی دی: «ظاهر پلوه او باطن پلوه»، چې په لاندې ډول یې لنډه یادونه کوو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱: ظاهر پلوه:

کارل یونګ د ظاهر پلوه «بیرون ګرا» شخصیتونو خصوصیات دا بولي، چې دوی حال ته د آینده پر نسبت ترجیح ورکوي، د اشیاؤ، واقعاتو او اشخاصو ظاهري بڼې ته د ماهیوي او کیفي ارزښتونو په پرتله زیات اهمیت ورکوي، ژر تصمیم نیسي او ژر عمل کوي؛ د عواقبو نتیجو ته ډېر نه ګوري؛ د توافق منلو ځواک یې غښتلی وي، د ټولنیز ګډ ژوند او ټولنیزو فعالیتونو او حاصلاتو څخه زیات لذت وړي او د افرادو سرګرمي او ظاهري فعالیت د دوی د خوښۍ سبب ګرځي.

۲: باطن پلوه:

یونګ باطن پلوه«درون ګرا» اشخاص هغه بولي، چې د حال په پرتله راتلونکي ته زیات ترجیح ورکوي، د ژر تصمیم نیونې او عمل پرمقایسه، غور او تدبیر ته زیات اهمیت ورکوي او په رسمي او غیر رسمي وظایفو کې تل د اصولو او قانون پابند وي. باطن پلویان د ظاهري مسایلو په انډول د حقایقو او واقعاتو د قوانینو او داخلي روابطو د کشف موضوع ته زیات اهمیت ورکوي؛ دوی اکثره په فکر او خیال کې ډوب وي؛ د علمي کارونو په پرتله ذهني کارونو کله پلانونې، نقشې اچونې او د مسایلو د حل او فصل په موخه د تحلیل او توضیح پلویان دي. د کارل یونګ په اند: دغه ډول اشخاص تر ډېره بریده ګوښه ګیر او له منل شویو او باوري کسانو پرته له نورو خلکو سره د چندان زیاتې ناستې پاستې مینه وال نه وي.

کارل یونګ د باطن پلوه (introverts) او ظاهرپلوه (extroverts) شخصیتونو په اړه په خپلو نورو لیکنو کې یو شمېر نورې ځانګړنې هم یادې کړې دي، چې د اسانۍ لپاره یې په لاندې جدول کې په پرتلیز ډول ستاسو مخې ته ږدو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

باطن پلوه	ظاهر پلوه
← خپلو افکارو او احساساتو ته یې پام وي.	← افرادو او اشیاؤ ته پاملرنه کوي.
← د راتلونکي لپاره اندېښمن وي.	← په اوس کې ژوند کوي.
← معمولاً محافظه کار وي.	← د بنسټیزو اصلاحاتو پلوی وي.
← اصول او معیارونه تر اعمالو مهم ګڼي.	← په خپله اعمالو ته پاملرنه کوي.
← له ویلو څخه په لیکلو کې ګړندی او بریالی وي.	← په روانۍ او راحتۍ سره خبرې کوي.
← د کتابونو او مجلو مینه وال وي.	← د سپورټ او حرکي فعالیتونو مینه وال وي.
← د علتونو او عواملو د څېړلو او سپړلو خوا ته تمایل لري.	← د محسوس جهان او عیني پدیدو لیدلو او کتلو ته زیات تمایل لري.
← خپل وخت زیاتره په تحلیل او نقشه اچولو تېروي او په ځنډ سره د عمل ډګر ته مخکې کېږي.	← ژر تصمیم نیسي او ژر د عمل ډګر ته ننوځي.
← تقریباً ګوښه ګیر او په ځنډ سره ملګرتیا جوړوي.	← ژر ملګرتیا جوړوي او له خلکو سره د زیاتې ناستې پاستې مینه وال وي.
← ذهني ارزښتونو یا ذهني عواملو ته زیاته پاملرنه کوي.	← عیني ارزښتونو یا عیني عواملو ته زیاته پاملرنه کوي.
← د پیسو ساتلو او د هغو دقیق مصرف ته لومړیتوب ورکوي.	← د پیسو په مصرفولو باندې یې ښه لاس ګرځي.
← احساسات یې په اسانۍ سره اغېزمن کېږي.	← ډېر حساسیت نه ښیي، بلا پسې وي.
← علاقه لري، چې کارونه یې د ستاینې وړ واقع شي.	← د ستاینو تر اغېز لاندې نه راځي.
← په اسانۍ سره نه خاندي.	← خندېدلو ته زیات چمتووالی لري.
← په اندېښنو او تشویش کې ژر لوېږي.	← ډېر د غم او اندېښنې په کیسه کې نه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کارل یونګ ددغه ډول شخصیتي اړخونو په رامنځته کېدلو کې ځینې لاملونو ته ګوته نیسي او وایي: «شخصیتي توپیرونه له هغو اعمالو څخه سرچینه اخلي، چې موږ ته د عیني نړۍ یا ذهني نړۍ پر خوا مخه راکوي. دغه اعمال عبارت دي له، احساس، تفکر، هیجان او شهود څخه. احساس د مادي شیانو شعوري درک ته ویل کېږي. تفکر یوه ادراکي مرحله ده، چې معنا او درک منځته راوړي. هیجانات ذهني مرحلو ته ارزښت ټاکي او شهود په یوه ځان ناخبره یا لاشعوري وضعیت کې د اخیستنو او پوهېدنو په مفهوم دی... تفکر او احساسات د ځواب ورکولو منطقي صورتونه دي، چې عقل او قضاوت ته لوری ورکوي او احساس او بصیرت بیا غیرعقلاني شی دي، چې په عیني شیانو او محرکې نړۍ پورې تړلي دي.»

د اوراپوهنې په تاریخ کې د علمي اروایپوهنې منځته راتګ ، د یونګ تحلیلي اروایپوهنه یوڅه کم رنګې کړه. له یوې خوا تر ۱۹۶۶م کال پورې د یونګ زیاتره کتابونه په انګلیسي ژبه نه وو ژباړل شوي. ښایي لامل به یې دا وُ، چې دده په نظریاتو کې اساطیر او داسې نور مواد وو او له بلې خوا یونګ د فروید په پرتله له کم جذابیت څخه برخمن وُ، خو له دې سره سره دده تحلیلي اروایپوهنه د فروید بڼې په پرتله له کم انتقاد سره مخامخ شوې ده. دا ځکه چې نوموړي د فروید په پرتله د انسان پر وړاندې خوشبینانه نظر درلود. دا او دې ته ورته لاملونه دي، چې کارل یونګ د ارواشننې په بهیر کې تر زیګموند فروید وروسته دوهم مقام لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کارل راجِـرز

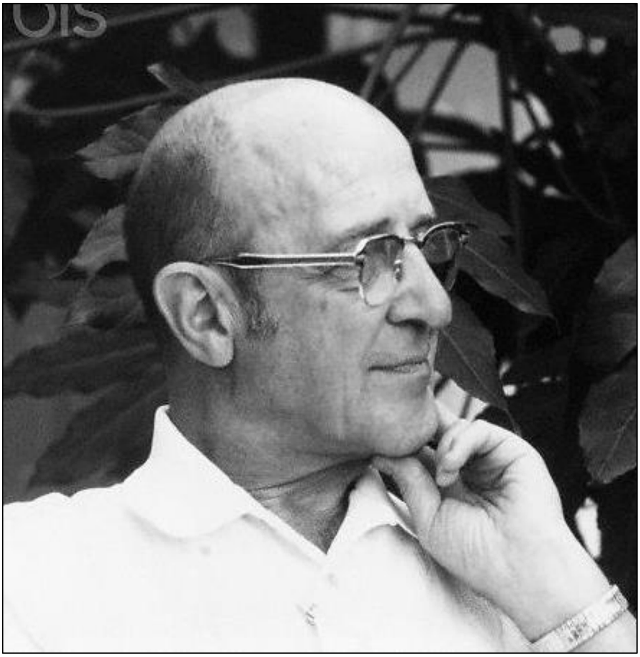

(د خپل کار په لومړيوکې به مې له ځانه دا پوښتنه کوله، چې «څرنگه کولی شم، ددغه سړي درملنه وکړم او يا يې رواني حالت ته بدلون ورکړم»، مگر اوس مې دا پوښتنه په دغه بڼه اړولې ده، چې «څرنگه کولی شم، چې له دغه سړي سره يوه داسې رابطه ټينگه کړم، چې هغه وکولی شي، له دغې رابطې څخه د خپلې شخصي ودې لپاره استفاده وکړي.) **کارل راجِـرز**

(د انسان هر هدفن چلند د هغه له عواطفو سره ملگری دی او عواطف عموماً د چلند منځته راتگ اسانه کوي.) **کارل راجِـرز**

(c) ketabton.com: The Digital Library

کارل راجِرز (Carl Rogers) د امریکا هغه پیاوړی اروا پوه دی، چې د اروا پوهنې په تاریخ کې د روان درمانۍ یا اروا درملنې د پلار په نوم شهرت لري. نوموړی د «آبراهام مازلو» په څېر د انسان پالې اروا پوهنې یوه مخکښه څېره ګڼل کېږي. دده د «فردمحورۍ» له نظریاتو څخه په «مخاطب محوره درملنو» او «شاګردمحوره زده کړو» او نورو ټولنیزو سازمانونو کې زیات استقبال شوی دی. نوموړي د امریکا په بېلابېلو پوهنتونونو او نورو علمي مراکزو کې د اروا پوهنې استادۍ کړې او د خپل **۸۵** کلن ژوند په اوږدو کې یې ګڼې مقالې او کتابونه لیکلي دي. دغه په کار راتلونکی اروا پو د ژوند په وروستیو کې د هغو سوله ایزو هڅو له امله چې د جنوبي افریقا او شمالي ایرلنډ د شخړو د ختمولو لپاره یې وکړې، د سولې د نوبل د جایزې لپاره هم نوماند شوی دی.

❖❖❖

کارل راجِرز په ۱۹۰۲م کال د شیکاګو په «اوک پارک» کې زیږېدلی دی. پلار یې «والټر» نومېد او انجنیر ؤ او مور یې «جولیا» نومېده، دوی دواړو شدید مذهبي تمایلات درلودل، خو له اقتصادي اړخه یې ښه ژوند درلود. دوی شپږ اولادونه درلودل او راجِرز پکې څلورم ؤ. راجِرز او نورو وروڼو ته به یې مور او پلار اجازه نه ورکوله، چې د غریبو او معمولي کورنیو له ماشومانو سره ناسته ولاړه ولري، ځکه د دوی په اند هغوی زیاتره په ناسمو کارونو بوخت وي. راجِرز د همدغې لاربښوونې له مخې خپل ماشومتوب په ګوښه ګیرۍ کې تېر کړ او تل به یې د خپل یوازیتوب شېبې د کتابونو پرمطالعې باندې ډکولې. راجِرز په همغه ځای کې د «هولمز» لومړني ښوونځي ته واستول شو. په دغه ښوونځي کې د امریکا د نوبل جایزې ګټونکی لیکوال «ارنسټ همینګوې» هم دده ټولګیوال وو.

کله چې د راجِرز عمر ۱۲کلنۍ ته ورسېد، کورنۍ یې د شیکاګو په یوه څنډه کې کرنیزه ځمکه واخیسته او هملته یې خپل کور ولېږداوه، خو دا په

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې معنا نه وه، چې ګواکې دوی هلته په ټیټه کچه ژوند غوره کړ، بلکې په نوي او عصري بڼه یې کور جوړ کړ او د نورو بوختیاؤ ترڅنګ یې کرنیز فعالیتونه هم پیل کړل.

راجرز له دې سره چې له ورونو سره به یې د خپل کور شاخوا د کر کیلې کارونه کول، خو په ښوونځي کې هم یو ممتاز زده کوونکی ؤ. په ۱۹۱۹م کال کې نوموړي د ښوونځي دوره پای ته ورسوه، وروسته یې په ښونمرو د «ویسکانیسن» پوهنتون ته لاره پیدا کړه او د کرنې په رشته کې یې زده کړه پیل کړه.

راجرز د پوهنتون په لومړیو کلونو کې په مذهبي چارو کې خورا فعال ؤ. نوموړی په ۱۹۲۲م کال له ۹ تنو نورو محصلینو سره د چین په پکن کې د WSCFC په کنفرانس کې ګډون وکړ، دغه شپږ میاشتني سفر په راجرز باندې ژور اغېز وکړ. دی په چین کې د بېلابېلو مذهبونو او کلتورونو له خلکو سره اشنا شو. ده ته له چین څخه د راتګ پر مهال په کښتۍ کې ناڅاپه په ذهن کې ورغلل، چې مسیح باید خدای نه وي، بلکې د نورو انسانانو په شان باید یو انسان وي. ده پرېکړه وکړه، چې نور خپل کور ته ولاړ نه شي. همغه وو، چې له رسېدو سره سم یې مور او پلار ته لیک واستاوه، چې نور نه غواړي د پروتستانیسم په مذهب کې بند پاتې شي. په دې ډول راجرز د پروتستانیسم له افراطي مذهبه لاس واخیست او په پوهنتون کې یې هم د کرنې پرځای د تاریخ پوهنځی غوره کړ. ده په ۱۹۲۴م کال د ۲۲ کلنۍ په عمر له یاد پوهنتون څخه د لیسانس بری لیک ترلاسه کړ.

زاجرز له پوهنتون څخه تر فراغت وروسته د «هلن الیوت» په نوم له یوې ښځې سره واده وکړ، له دغې مېرمنې د نوموړي دوه اولادونه پیدا شول، «ډېویډ» په ۱۹۲۶م کال او «ناتالي» په ۱۲۲۸م کال کې، چې وروسته یې زوی «ډېویډ» طبي ډاکتر شو او لور یې «ناتالي» څېړونکې شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

راجِرز په خپلو زده کړو بسنه ونه کړه او د نورو زده کړو لپاره يې د «کلمبيا» پوهنتون ته مخه کړه او د «باليني يا کلينکي ارواپوهنې» په څانګه کې يې زده کړې پيل کړې. په ۱۹۲۸م کال کې يې فوق ليسانس او په ۱۹۳۱م کال کې د دوکتورا يا Ph.d د سند په ترلاسه کولو بريالی شو. ده په ماشومانو کې د شخصيت د تنظيم او جوړښت په اړه خپل تيزس وليکه.

راجِرز په ارواپوهنه کې د دوکتورا تر اخيستو وروسته دنيويارک په «روچسټر» کې د ماشومانو د مطالعې په ديپارتمنت کې په کار پيل وکړ. په همدغه وخت کې نوموړی د «**آلفرډ آدلر**» د نظرياتو تر اغېز لاندې راغی.

راجِرز تردې وروسته د څه مهال لپاره دمشورې په مرکز کې دارواپوه په توګه دنده ترسره کړه، ده په همدغه وخت کې خپل لومړنی کتاب «دزيانمنو ماشومانو بستري درملنه» په نوم وليکه. نوموړی ددغه کتاب له خپرېدا سره سم په ۱۹۳۹م کال د «اوهايو» په پوهنتون کې د باليني ارواپوهنې استاد وټاکل شو.

راجِرز په ۱۹۴۲م کال د «مشوره او رواني درملنه» په نوم يو بل کتاب وليکه. د کتاب چاپوونکې ادارې په لومړي سر کې ددغه کتاب خپرولو ته چندان زړه نه کېده او فکر يې کاوه چې ايله به ۲۰۰۰ ټوکه راته وپلورل شي، خو کله چې يې يوځل چاپ کړ، ډېر ژر ورسره ختم شو، نو يې څوځله بيا چاپ کړ، په دې ډول نوموړی کتاب د څو کلونو په اوږدو کې تر ۷۰۰۰۰ ټوکو پورې وپلورل شو.

راجِرز له ۱۹۴۵م نه تر ۱۹۵۷م کال پورې د «شيکاګو» پوهنتون د مشورې له مرکز سره همکاري درلوده. له دې وروسته د «ويسکانسين» پوهنتون ته ولاړ او په ۱۹۵۷م کال کې يې د «وسټرن» د رفتاري علومو له مؤسسې سره د دايمي غړي په توګه ځان شامل کړ.

راجِرز له ۱۹۶۸م کال کې د کاليفرنيا په «لاجولای» کې د امريکا د بشري مطالعاتو د مرکز علمي غړی شو . په ۱۹۸۶م کال د امريکا د

(c) ketabton.com: The Digital Library

اروا پوهانو د انجمن یا APA د ریاست چارې ور وسپارل شوې او په ۱۹۸۷م کال کې یې یو لړ نړیوال سوله ایز حرکتونه پیل کړل، د هغو له جملې څخه په مسکو کې د سولې د ورکشاپونو رهبري کول او د جنوبي افریقا او شمالي ایرلنډ د شخړو د ختمولو لپاره هڅې ددې لامل شوې، چې نوموړی په سوله کې د نوبل د جایزې لپاره وټاکل شو.

راجِرز له دغو ټولو بوختیاو سره سره له لیکنو او څېړنو لاس وانه خیست او زیات کتابونه او مقالې یې ولیکلې، دده د مشهورو کتابونو نومونه په لاندې ډول دي:

- مشوره او رواني درملنه
- مراجع محوره درملنه
- د انسان کېدلو هنر
- کارل راجِرز او شخصي ځواک
- یوه لار، د ژوند کولو لپاره
- د کارل راجِرز خبرې

دغه ستر سوله غوښتونکی روان پوه په ۱۹۸۷م کال د ۸۵ کالو په عمر د زړه د درېدا له امله د کالیفرنیا په «لاجولای» کې ساه ورکړه او له وصیت سره سم یې، له هېڅ ډول تشریفاتو څخه پرته جسد وسوځول شو.

❖❖❖

د «ټام باټلر بوډن» په نوم یو څېړونکی د «راجِرز» په اړه لیکي:

«ایا تر اوسه تاسو ته داسې څه پېښ شوي، چې له یو چا سره تر خبرو اترو وروسته مو د درملنې احساس کړی وي؟ ایا تر اوسه کومه ځانګړې اړیکه ددې سبب شوې، چې یوځل بیا د خپل ځان په اړه یوه ښه او عادي احساس درته پکې پیدا شي؟

احتمالاً دغه ډول جوړجاړی په یوه داسې محیط کې رامنځته کېږي، چې په هغو کې اعتماد او صراحت شتون ولري... کارل راجِرز د یوه اروا پوه او

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشاور په توګه په خپلو کارونو کې له همدغو ځانګړتیاؤ څخه استفاده کوله. ددې کارونو پایله د اروا پوه او ناروغ ترمنځ په دودیزو اړیکو کې د بدلون او اوښتون سبب شوه... د ناروغانو د ستونزو پرځای د هغو پر توانایيو باندې تمرکز، له کارل راجِرز او آبراهام مازلو څخه د بشري یا انسان پالې اروا پوهنې په ډګر کې لوی شخصیتونه جوړ کړل.»

کارل راجِرز د خپلو روان پوهنیزو کارونو په لړ کې احساس کاوه چې د ناروغانو تر درملنې مهمه دا ده، چې دقیقاً هغه څه چې رواني ناروغان یې وایي، باید غوږ ورته ونیول شي، که څه هم خبرې یې ګډې وډې، ناسمې، بې بنسټه، عجیبه او حتیٰ پوچې وي. دا ددې لامل کېږي، چې ناروغان خپل ټول فکرونه او اندېښنې ومني او وروسته له څو ناستو په خپله د خپل ځان درملنه وکړي.

راجِرز به د خپل کار طریقه داسې بیانوله، چې «یوازې دا کفایت کوي، چې زه په خپله ووسم او اجازه ورکړم، چې مقابل لوری چې ناروغ دی، هغه هم په خپله ووسي!» راجِرز د خپلې طریقې ارزښت په یوه جمله کې خلاصه کړی، ده ویلي: «که چېرې زه وغواړم، له یوه شخص سره غوره اړیکې ولرم، نومقابل طرف د رشد او ودې لپاره په خپل باطن کې له دغو اړیکو څخه د استفادې کولو ظرفیت کشفوي او په پایله کې فردي رشد او وده منځته راځي.»

راجرز به هڅه کوله چې د رواني ناروغ اصلي څېره دده د کردارنو او غبرګونونو له مخې رابرسېره کړي او په دې سره یې بېرته خپل لومړني حالت چې د یوه سالم او نرمال انسان بڼه ده راوګرځوي. نوموړی د یوه رواني ناروغ او په مجموع کې د هر انسان د ځان ناسم ګڼلو او یا د خپل اصلي او واقعي حالت د بدل ډول ښودلو د تمایل په باب لیکي:

«انسان په تدریج او سختۍ سره درک کوي، چې د هغو نقابونو ترشا چې دنیا ته یې ښیي او یا د هغو نقابونو ترشا چې د هغو په واسطه حتیٰ خپل ځان ته هم فریب ورکوي، کوم څه پټ دي... په همدې توګه تصمیم نیسي، چې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپله ووسي. په دغه حالت کې نه د نورو خلکو پېښې کوي، نه له خپلو احساساتو څخه منکرېږي او نه د روښانفکرۍ د منطق لاسپوڅی ګرځي، بلکې په یوه ژوندي موجود بدلېږي، چې ساه اخلي، احساس لري، لوړې ژورې تجربه کوي او په لنډه توګه ویلی شو، چې انسان کېږي.»

د راجرز په اند، هغه اشخاص چې بشپړ چلند لري او له رواني روغتیا څخه برخمن دي، په لاندې ځانګړتیاو سره پېژندل کېږي:

- د ټولو تجربو منل او راخپلول
- په هره شېبه کې د بشپړ ژوندانه لپاره تمایل
- د نورو خلکو د منطق او باورونو پرځای د خپلو توانايیو او غرایزو په وسیله د ځان هدایت کول
- په فکر او عمل کې د تسلط او خپلواکۍ احساس
- د نوښت او خلاقیت له څواک څخه برخمنتیا

راجرز د وګړو د درک او تجربو په اړه زیاتې خبرې کړې دي، دده په اند: (هر انسان له خپلو بېلابېلو تجربو سره په یوه داسې بدلون منونکې نړۍ کې ژوند کوي، چې یوازې په خپله د دغې نړۍ په مرکز کې ځای لري... هریو انسان په خپل ځای کې یو بې ساری موجود دی او یوازنی څوک دی، چې په دې پوهېدلی شي، چې تجربو یې څه ډول بڼه پیدا کړې او دده لپاره کومه معنا لري...یو فرد تل د خپلو تجربو او درک له مخې غبرګون ښیي. هغه ته خپلې تجربې او زده کړې واقعي په نظر ورځي او دده لپاره واقعیت همغه شی دی، چې هغه تجربه کړی دی. کله چې د یوه فرد درک تغیر کوي، نو د هغه غبرګون او عکس العمل هم ورسره تغیر مومي... یو فرد د خپل درک په انداز ه هرڅه ته ځواب ورکوي. د افرادو جسماني او رواني ځوابونه، له بهرنیو پېښو او حوادثو سره جوړجاړی ښیي... افراد له اصله یو ذاتي او اساسي تمایل لري، چې همدغه تمایل له دوی سره د ځان په تثبیتولو او ساتلو کې لویه

(c) ketabton.com: The Digital Library

انګېزه تولیدوي او په ټولیزه توګه د دوی د فعالیتونو بنسټ تشکیلوي. د یوه فرد ټولې جسمي او رواني اړتیاوې دده د همدغو بنسټیزو تمایلاتو ځانګې بللی شو. افراد د خپل ژوندانه په بهیر کې د خپلو اساسي تمایلاتو له امله د ځان جوړونې، ځان باورۍ، ځان رهبرۍ، نظم، خپلواکۍ، مسئولیت منلو او پرخپلو اعمالو باندې د کنټرول او تسلط پر خوا حرکت کوي... کله چې کوم شخص په یونه یو ډول له خپلو حسي او باطني تجربو څخه انکار کوي. معمولاً له رواني بې نظمیو سره لاس او ګرېوان کېږي او په خپل وجود کې یو ډول تیت پرک والی او سرګرداني احساسوي. هغه خبرې چې وایي: «زه نه پوهېږم چې له څه شي څخه وېرېږم» یا «په ژوند کې یو سم هدف نه لرم» یا «د یوه تصمیم او کار لپاره بې وسه یم» زیاتره د یوه فرد د ځان او تجربو د نه همغږۍ په صورت کې رامنځته کېږي، چې تل د هغه په چلند کې ځان راښیي... انسانان هغه مهال مناسب عمل نه کوي، چې خپلو تجربو ته غوږ ونه نیسي او په پایله کې ونه توانېږي، چې هغو محیطي توپیرونو ته چې په هغو کې اوسي پام وکړی شي.)

راجرز د انسان د ځوانولۍ احساس هم له محیطي عواملو سره په تړاو کې ګڼي، دی وایي: «افراد د خپل ماحول بېلابېل عوامل او پېښې درک کوي او په خپل ذهن کې معنا ورکوي. ځان ګڼل د یوه شخص هغه برداشت او اخیستنه ده، چې دده پر ادراکو باندې د ماحول او دده د اعمالو له تاثیر څخه منځته راځي... په دې توګه اشخاص خپلې ټولې تجربې د خپل ځان ګڼلو له احساس سره مقایسه کوي او تل داسې چلند ته تمایل لري، چې د دوی له ځان ګڼلو سره همرنګې ولري. خو کله چې د کوم شخص د ځان ګڼلو او واقعي تجربو ترمنځ اختلاف پیدا شي، شخص ناانډولي او ناهمغږي تجربه کوي. د مثال په ډول که چېرې یو ځوک خپل ځان له نفرت او کرکې څخه خالي وګڼي، خو له نفرت سره مخ شي، نو ډېر ژر د ګډوډۍ او ناهمغږۍ په لومه کې نښلي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددغو ګډوډیو له جملې څخه یو اضطراب دی، چې اصلي جرړې یې همدغه ناهمغږۍ دي.»

د راجرز په اند: «نه یوازې اضطراب، بلکې زیاتره رواني ګوزارونه د متضادو احساساتو زېږنده دي. چې دغه تضادونه او ناانډولۍ د «خپل واقعي ځان» او «ارماني ځان» ترمنځ واقع کېږي. په دې اساس رواني ګوزارونه په نړۍ کې زموږ د موقعیت په اړه د مهمو اطلاعاتو د نه منلو او هغو ته د غوږ نه اېښودلو څخه سر راپورته کوي، چې دا ټول د شخصي تجربو له ډلې شمېرل کېږي.»

(پای)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماخذونه

1. ***تاریخ روان شناسی نوین***، تالیف: دوان پی. شولتز و سیدنی الن شولتز
ترجمه: علی اکبر سیف، حسن پاشا شریفي، خدیجه علي آبادي، جعفرنجفی زند
2. ***روان شناسی عمومی انسان***، دوکتورعلی اکبر شعاری نژاد
3. ***روان شناسي عمومي***، نویسنده:وین ویتن، ترجمه وتخلیص:یحی سیدمحمدي
4. ***مکبت های روان شناسی وتقدان جلد ۱ و ۲***، گروه نویسندگان دانشگاه وحوزه
5. ***روان شناسي***، «خلاصه «۵۰» کتاب برتر در زمینه روانشناسی»
نویسنده: تام باتلربودن، مترجم: صادق خسرونژد، ویراستار: آزده مبشر
6. ***روان شناسی عمومي***، مؤلف: دوکتور حمزه گنجی
7. ***فلسفه***، مؤلف: محمد نادر ایوبي
8. ***روحیات***، مؤلف: محمد نادر ایوبي
9. ***د اروا پوهنې ښوونځي***، مؤلف: پوهاند گل رحمان حکیم
10. ***اروا پوهنه د ټولو لپاره***، مؤلف: مصطفی صفا
11. ***یکصدمرد تاثیر گذار تاریخ***، نوشته: میشل.اچ.هارت، ترجمه: محمدحسین آهویي
12. ***ادبي څېړنې***، لیکوال: کاندیدا کاډمیسین محمدصدیق روهي
13. ***شعري سېمبولونه***، لیکوال: عبدالغفور لېوال
14. ***هنر انسان شدن***، نویسنده: کارل راجِرز، ترجمه: مهین میلانی
15. ***پیغامونه پټ پراته په افسانو کې***، د استاداسدالله غضنفر مقاله، ځولۍ مجله، دویم کال، لومړۍ گڼه.
16. ***په ځانځاني ښامارکې شعور او تحت الشعور***، عبدالغفورلېوال، الفت مجله، شپږم کال، پرله پسې ۳۳مه گڼه
17. ***فلسفه څه ده؟***، لیکوال: عبدالرحیم دُراني

(c) ketabton.com: The Digital Library

18. ***آریانا داریرة المعارف، دویم ټول***، د افغانستان د علومو اکاډمي
19. ***د عمومي اروا پوهنې آرونه***، تالیف: محمدعالم سالیمي، ژباړن: ګل رحمان رحماني
20. ***روان شناسی شخصیت***، تالیف: د کتر یوسف کریمی
21. ***په فلسفه کې تلپاتې پېښې***. هنري توماس او ډانلي توماس ژباړه: نصیراحمد احمدي
22. ***د رنګونو نړۍ***، ډاکتر حبیب الله بیرکزی ځدراڼ
23. ***آریانا دایرة المعارف، څلورم ټوک***، د افغانستان د علومو اکاډمي
24. ***www.google search.com***

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مصطفی صفا نورکتابونه:

- **ژوند، روح او مرګ**........................ «چاپ شوی دی»
- **د بریا اروا پوهنه**......................«چاپ شوی دی»
- **لطفاً، مه ساده کېږئ!**................ «چاپ شوی دی»
- **د نړۍ سل مشهورې خبرې**..............«چاپ شوی دی»
- **طاقت بښونکې فکرونه**.................«چاپ شوی دی»
- **ویکټورهوګو**..........................«چاپ شوی دی»
- **اروا پوهنه د ټولو لپاره**..............«چاپ شوی دی»
- **ژان پل سارتر**.........................«چاپ شوی دی»
- **د اروا پوهنې لنډ تاریخ**...............«همدغه کتاب»

(c) ketabton.com: The Digital Library

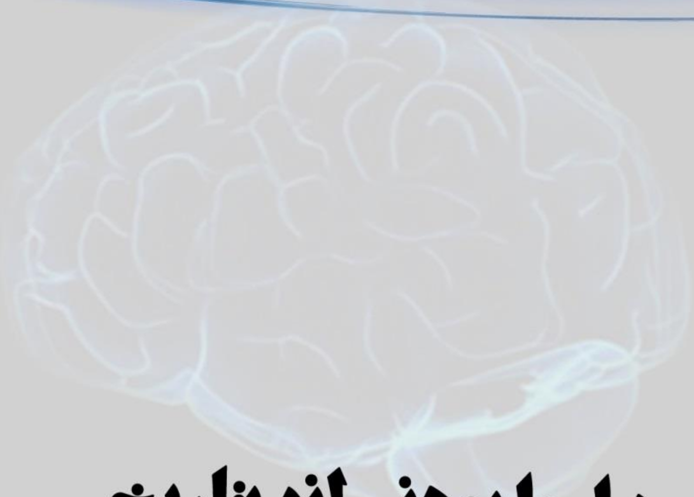

د اروا پوهنې لنډ تاریخ

آدرس: چوک کوته سنگی - کابل - افغانستان
شماره تماس: ۰۷۰۷۰۷۰۱۴۰

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library